

KUNGL. STATSKONTORETS
UNDERDÅNIGA UTLÅTANDE

DEN 22 JUNI 1905

ANGÅENDE

1902 ÅRS LÖNEREGLERINGSKOMMITTÉS UND. BETÄNKANDE
RÖRANDE STATSKONTORET.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.
1905.

Till Konungen.

Sedan den af Eders Kungl. Maj:t under den 3 oktober 1902 tillsatta kommitté med uppdrag att afgifva underdånigt utlåtande och förslag rörande reglering af statens ämbetsverks och myndigheters löneförhållanden m. m. öfverlämnat dels med underdånig skrifvelse den 18 november påföljande år

betänkande och förslag angående allmänna förutsättningar och grunder för en reglering af löneförhållanden m. m. inom de centrala ämbetsverken och dels med underdånig skrifvelse den 24 november nästlidet år betänkande och förslag angående reglering af löneförhållanden m. m. vid statskontoret, har Eders Kungl. Maj:t genom nådig remiss anbefallt detta ämbetsverk att afgifva underdånigt utlåtande i anledning af löneregleringskommitténs sålunda afgifna förslag.

Vid fullgörande häraf har statskontoret ansett sig böra, i de delar, hvilka föranledt något särskildt uttalande från ämbetsverkets sida, följa den ordning, hvori frågorna förekomma i kommitténs betänkande rörande statskontoret.

Öfverflyttning å länsstyrelserna af en del anordningsärenden.

Kommittén har föreslagit (sid. 60), att i allmänhet sådana å därför bestämda anslag anvisade utgifter, hvilka hittills af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande förskottsvis utbetalats, och för hvilka de haft att begära ersättning hos statskontoret, må af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande definitivt anordnas och i landtränreräkningen afföras.

I afseende härå får statskontoret i underdånighet meddela, att det numera endast i få fall förekommer, att länsstyrelserna bestrida utgifter under förskottstitel mot ersättning af statskontoret. Sedan de af kommittén (sid. 57) omnämnda arvoden åt kontraktsadjunkter i lappmarken uppförts å länsstat och således blifva omedelbart af vederbörande länsstyrelser afförda å behörigt anslag, är det nämligen — frånsedt vissa enstaka fall, där det på grund af särskilda omständigheter befinnes nödigt att länsstyrelse förskotterar utgiften och därefter hos statskontoret rekvirerar ersättning — endast tre utgiftsgrupper, beträffande hvilka detta förfaringssätt äger rum, nämligen i fråga om *dels* lönetillskotten till prästerskapet från vissa fonder, *dels* statens bidrag till skjutsentreprenaderna och *dels* kostnaderna för de årliga militäröfningarna vid de allmänna läroverken, folkskoleseminarierna och de tekniska läroverken.

Beträffande tiden och sättet för utbetalningen af årliga lönetillskott från prästerskapets löneregleringsfond äfvensom från Brunsbogs församlings aflöningsfond och Älfdals pastorats regleringsfond har Eders Kungl. Maj:t genom nådiga kungörelsen den 17 februari 1893 förordnat, att dylika lönetillskott, som då vore eller framdeles blefve anvisade till utgående från dessa fonder, skulle genom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande af under händer varande medel utbetalas till vederbörande löntagare med en fjärdedel under hvar och

en af månaderna maj, augusti, november och februari; och skulle befallningshafvande äga att efter utbetalningen af den på ecklesiastikårets sista kvartal belöpande andel af lönetillskottet hos statskontoret göra framställning om ersättning från vederbörande fond för hvad sålunda under ecklesiastikåret blifvit förskjutet.

Då dessa lönetillskott, hvilka dels åtfölja viss tjänst och dels äro af personell natur, utgå i vissa fall tillsvidare utan inskränkning i tiden, hvar emot de i andra fall äro beviljade endast för ett visst antal år eller ock intill dess någon särskildt angifven omständighet inträffar, skulle ett öfverflyttande af dessa utgifter å länsstat endast medföra omgång och föranleda minskad möjlighet för statskontoret, som förvaltar berörda fonder, att under årets lopp följa utbetalningarna därå.

Däremot har statskontoret för sin del intet att erinra mot att i 23 § af nådiga stadgan den 31 maj 1878 angående skjutsväsendet vidtagas sådana ändringar, att länsstyrelserna må kunna definitivt anordna dessa bidrag från behörigt anslag. Men i fråga om kostnaderna för ofvanberörda militäröfningar betingas det nu tillämpade förfarandet med nödvändighet af den i nådiga brevet den 12 augusti 1902 gifna föreskriften, att för dessa utgifter skola tagas i anspråk *först* det å staten för folkskoleseminarierna uppförda anslaget till befrämjande af vapenöfningar samt det å de tekniska läroverkens stat förekommande anslaget till militäröfningarnas bedrivande och *därpå* det å de allmänna läroverkens stat uppförda anslaget till extra arfvoden åt gymnastiklärare samt till anskaffning af ammunition för målskjutning m. m.

Någon för alla fall gällande föreskrift kan därför icke under nuvarande förhållanden meddelas, hvadan statskontoret afstyrker kommitténs förslag därom.

Vidare har kommittén (sid. 60) hemställt, att sådana utgifter enligt stat eller särskilda föreskrifter, som hittills af statskontoret anordnats för att å landtränterierna utbetalas, må af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anordnas, där ej med utbetalningen förbundna särskilda omständigheter föranleda, att anordnandet bör äga rum i statskontoret.

Statskontoret, som delar kommitténs mening om lämpligheten i *vissa fall* af en dylik öfverflyttning af anordningsbestyret, har, såsom kommittén också (sid. 59) framhållit, under de senaste åren redan vidtagit åtgärder i dylikt syfte, bland annat genom uppförande å länsstat af en del anslag, som förut anordnats i statskontoret. Hvad särskildt angår den af kommittén vidrörda frågan om utbetalning af arfvoden åt extra lärare och vikarier vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna äfvensom extra arfvoden åt

öfningslärare vid nämnda läroverk, får statskontoret i underdånighet erinra att, genom nådiga kungörelsen den 8 december 1904 stadgats, att dessa arfvoden skola från och med innevarande år utanordnas af vederbörande länsstyrelser.

Kommittén förmenar emellertid, att statskontorets anordningar å landtränterierna i allmänhet, och blott med undantag för vissa särskilda fall, borde utbytas mot i skrivelser till Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande gifna utbetalningsorder. Om så komme att ske, måste dessa skrivelser få väsentligen samma innehåll som de nuvarande anordningarna, och sålunda gifna utbetalningsorder måste till innehåll och belopp i statskontoret antecknas, på det att statskontoret vid hvarje tidpunkt må äga nödig öfversikt öfver vederbörande utgiftstitlars ställning, hvilket är särskildt af vikt vid besvarandet af nådiga remisser eller från vederbörande departement inkommande förfrågningar. Någon afsevärd minskning i arbete för *statskontoret* skulle alltså genom en sådan förändring icke uppkomma, men däremot skulle densamma förorsaka väsentligen ökad besvär för *länsstyrelserna* genom anordnings uppsättande och bokföring, ombesörjande af afskrift utaf statskontorets skrifvelse och uppförande i länsräkenskaperna af en hel del nya anslagskonti, i stället för att nu statskontorets anordningar där afföras under en gemensam titel: »utgifter anordnade af statskontoret», hvarefter anordningarna i original biläggas räenskapen såsom verifikationer.

Statskontoret anser alltså, att den ifrågasatta öfverflyttningen å länsstyrelserna af anordningsåtgärden icke lämpligen kan ske i synnerligen vidsträcktare mån än som redan ägt rum; och torde det framgent såsom hittills höra ankomma på statskontorets egen pröfning att afgöra, i hvilka fall en dylik öfverflyttning låter sig med hänsyn till de för handen varande förhållandena lämpligen genomföras.

För vinnande af förenkling i arbetet skulle måhända snarare, såsom kommittén å sid. 119 ifrågasatt, vid anordningarnas öfversändande i vissa fall missivskrifvelserna kunna bortfalla. Dessa skrivelser, äfven där de icke innehålla annat än meddelande om anordningens öfverlämnande, äro dock af betydelse för kontrollen öfver att ärendet behörigen expedierats, samt torde för den mottagande myndigheten underlätta ärendets diarieföring och dylikt. Statskontoret kan därför icke heller utan vidare biträda detta kommitténs förslag, men skall taga frågan om de förutsättningar, under hvilka missivskrifvelserna kunna undvaras, under förnyadt öfvervägande, när statskontoret skall gå i författning om utarbetande af ny arbetsordning.

Bokföringen å räntekammaren m. m.

Kommittén har (sid. 70) hemställt, att från statskontorets direkta, till räntmästarens handläggning hörande kassarörelse måtte helt och hållet afskiljas länsstyrelsernas insättningar och dragningar å statskontorets räkning i riksbanken samt bokföringen i statskontoret af desamma verkställas annorstädes än i räntekammaren; samt att inom statskontoret måtte, i enlighet med vissa af kommittén gjorda »antydningar», åvägabringas de »förenklade anordningar» i afseende å bokföring och kontroll m. m., som af den sålunda föreslagna förändringen betingas.

Då ifrågavarande antydningar äro af kommittén gifna på vidt skilda ställen i betänkandet och i fråga om klarhet lämna mycket öfrigt att önska, samt då hvarken af nämnda antydningar eller af kommitténs framställning i öfrigt fullständig kännedom om det område, kommittén satt sig före att reformera, synes kunna vinnas, har statskontoret funnit det nödigt att, till belysning af de verkliga förhållandena, lämna en möjligast kortfattad redogörelse för *syftet* med nuvarande bokförings- och kontrollanordningar samt därefter sammanföra kommitténs antydningar till ett helt för att slutligen kunna klargöra i hvad mån de föreslagna förändrade anordningarna skulle kunna innebära förenklingar och förbättringar eller tilläfventyrs motsatsen.

Kassahufvudboken.

Statskontorets kassa består dels af tillgodohafvandet å statskontorets giro-räkning i riksbanken, dels ock af det kontanta belopp räntmästaren innehar för smärre utgifters direkta bestridande.

Eftersom giroräkningen är *en*, måste också bokföringen af kassaposterna vara *en*. Att upplägga *flere* kassahufvudböcker beträffande *en* kassa vore icke blott stridande mot vanlig bokföringspraxis, utan äfven synnerligen olämpligt. Kassarörelsens resultat skulle då icke framgå annat än efter en *sammanställning i andra hand*, och riktigheten af en sådan sammanställning skulle icke styrkas på ett bindande, bokföringsmässigt sätt. På grund häraf är bokföringen af statskontorets kassa nu *enhettligt ordnad* genom en kassahufvudbok, hvars förande åligger den å räntekammaren anställda kassabokhållaren. I full öfverensstämmelse med verkliga förloppet, bokföras här alla såväl influtna som utbetalda belopp, vare sig dessa kassaposter uppstått i räntekammaren eller hos länens ränterier, hvilka senare, hvad statsmedlen beträffar, i stort sedt endast äro filialer till statskontorets kassa. Denna kassa-

hufvudbok — som förutom kassakonto (= den s. k. kassaboken) äger konti (= de s. k. specialerna) för hvarje inkomsttitel och anslag samt fond och diverse verks medel inom förvaltningen äfvensom ett konto för hvarje län och för vissa verk i och för deras levereringar af statsmedel — är så ordnad, att den kan när som helst fullständigt på ett bokföringsmässigt sätt afslutas, och fyller därför alla moderna kraf.

Till belysning häraf bifogas ett formulär till afslutning för viss dag (bil. litt. A).

Då kassakontot numera är inrättadt efter det s. k. amerikanska systemet, så fördelas de skilda kassaposterna omedelbart på kolumner, upptagande de hufvudsakligaste inkomst- och utgiftstitlarna. Då till statskassan alltjämt ingå icke allenast medel, som äro afsedda för betäckande af statsutgifter, utan ock fonders och andra verks medel, som äro afsedda för vissa särskilda ändamål, exempelvis brännvinsförsäljningsafgifter, examensafgifter, köpeskillingar för försålda mindre kronolägenheter m. m., medför en sådan omedelbar, å själfva kassakontot verkställd fördelning afsevärda fördelar, ity att man redan af kassakontot kan, utan att invänta den tidsödande fördelningen på kassahufvudbokens öfriga konti, de s. k. specialerna, hvilken icke kan samma dag medhinnas. inhämta uppgift ej blott om ingående och utgående statsmedel utan ock om influtna och utgifna fondmedel och diverse medel af nyss nämndt slag. Dagligen kan sålunda med kassahufvudboken konstateras ej blott statsverkets behållning i riksbanken och hos räntmästaren utan äfven denna behållnings fördelning på disponibla statsmedel och andra medel, som endast passera statskassan.

Vid den jämförelse, som dagligen medelst dagrapporten, hvarom mera här nedan, sker mellan kassahufvudbokföringens resultat och journalbokföringens resultat, kan jämväl konstateras ej mindre beloppet af räntmästarens handkassa än äfven de ineliggande assignationer, för hvilka räntmästaren ansvarar. Å kassakontot sammanflyta *alla* in- och utbetalningar och den bearbetning af dess material, som sker i de s. k. »specialerna», visar för äfven den mindre bokföringskunnige på ett fullt öfverskådligt sätt gången af statskontorets kassaverksamhet under räkenskapsåret.

När året är slut, föreligger hufvudboken färdig, sådan den skall utgöra underlag för rikshufvudboken.

Då den skall redovisa statskontorets kassa i dess helhet, måste den utvisa *hela* förloppet med de förändringar kassan undergått under årets lopp, vare sig detta skett i följd af länsstyrelsernas eller statskontorets transaktioner med afseende därå.

Den »räntekammarrens hufvudbok», som aflämnas till kammarrätten för granskning, är icke, såsom kommittén (sid. 90) förmodar, särskildt »samman-

förda anteckningar» ur specialerna, utan en direkt afskrift af den del af kassahufvudboken, som utgöres af de s. k. specialerna eller med andra ord hufvudbokens särskilda specialkonti.

Genom sin fasta och strängt bokföringsmässiga form samt därigenom att bokföringen sker af *annan* person än kassören och *samtidigt* därmed att denne mottager eller utgifver beloppen, ägnar sig denna kassahufvudbok dessutom synnerligen väl till kontroll å kassören-räntmästaren.

Bokföringen af posterna i kassahufvudboken tillgår på följande sätt:

Inkomsterna. Då genom reversal visats, att belopp tillflutit statskontorets kassa, åligger det räntmästaren att omedelbart förete nämnda handlingar för den i räntekammaren under hela kontorstiden närvarande kassabokhållaren, som inför beloppen å kassakontots debetsida, där såsom ingående balans finnes uppförd statskontorets kassabehållning i dess helhet vid årets början å giroräkningen i riksbanken och hos räntmästaren. Och då reversal från länen inkomma, utvisande att länsstyrelserna insatt belopp å statskontorets giroräkning, behandlas dessa på enahanda sätt. Reversalen, hvilka förut företetts å inkomstthyrån, emedan de, såsom här nedan skall omförmälas, måste där undergå granskning och annoteras, utvisa hvilket slags medel inkomstbeloppen tillhöra. I enlighet med dessa uppgifter å reversalen, utväxlar kassabokhållaren beloppen från kassakontot till de särskilda inkomsttitlarnas och fondernas konti.

Då det icke finnes någon principiell skillnad mellan en insättning å statskontorets giroräkning, som verkställes af ett förvaltande verk eller en enskild person i Stockholm och af länsstyrelserna eller af en enskild person i landsorten, enär alla dessa insättningar ju äro inlevereringar till statskontorets kassa, måste de alla behandlas på enahanda sätt.

Utgifterna. I hufvudsak härmed öfverensstämmande verkställes bokföringen af kassautgiftsposterna. Då en statskontorets anordning inlösts eller del af s. k. kollektiv anordning (hvarmed menas en anordning till flere personer, som äga att vid kassan af samma anordning utfå skilda belopp) kvitterats, åligger det räntmästaren att omedelbart förete kvittot för kassabokhållaren, som afför det utbetalade beloppet å kassakontots creditsida samt därefter utväxlar detsamma från kassakontot till kontot för det utgiftsanslag eller den fond, som beloppet tillhör. Men enär statskontorets kassa påverkas icke blott af statskontorets direkta kassautgifter i inskränkt mening, utan ock af länens dragningar å statskontorets giroräkning, hvilka icke mindre än de förra äro statskontorets kassautgifter, måste äfven dessa dragningar, i mån som de blifva kända, i statskontorets kassahufvudbok annoteras.

Detta tillgår sålunda, att länsstyrelserna sista helgfria dagen i hvarje vecka

insända specifik uppgift å de särskilda belopp, som under samma vecka dragits å statskontorets giroräkning. Sedan dessa belopp blifvit af räntmästaren annoterade, öfverlämnar han uppgiften, alldeles som om det vore fråga om en af statskontoret å räntekammaren anordnad utgift, till kassabokhållaren, som afför beloppet å kassakontot samt utväxlar det till kontot för »invisningar» af det beträffande länet.

Därest länens dragningar icke behandlades på enahanda sätt som de å räntekammaren utbetalda beloppen, skulle kassahufvudboken icke komma att redovisa statskontorets kassa i dess helhet, icke vid årets slut utmynna i en utgående balans, som vore duglig att användas i den sammanställning af samtliga statens räkenskaper, som skall ske i rikshufvudboken, icke heller kunna verificera statskontorets kassaförhållande till riksbanken.

Statskontoret tror sig härmed hafva ådagalagt syftet med och behovet däråf att åt den af kassabokhållaren förda kassahufvudboken eller »räntekammarens hufvudbok» gifvits just den form och det innehåll den nu äger.

Räntekammarens journaler

äro icke »räkenskaper» i vanlig mening, utan endast *förteckningar* öfver insättningar å och uttagningar från statskontorets giroräkning i riksbanken.

Af bekvämlighetsskäl äro de fördelade i två: en »hufvudjournal», afseende insättningar och uttagningar i Stockholm, samt en »bijournal», afseende insättningar och uttagningar i landsorterna.

Journalerna hafva ett tvåfaldigt syfte: *dels* att utgöra en moträkning från statskontorets sida å dess giroräkning i riksbanken och *dels* att vara kontrollböcker mot å ena sidan bokföringen i kassahufvudboken och å andra sidan byråernas och länens annotationer om insättningar och uttagningar. Speciellt betydelsefull blir denna kontroll gent emot kassahufvudboken, eftersom denna upptager särskildt utgifterna efter en helt annan princip än hufvudjournalen. Genom jämförelse mellan summorna af de annoterade beloppen sker kontrollen på sätt här nedan skall närmare omförmälas vid redogörelse för *dagrappor- tens* uppgift och ändamål.

Dessa skilda, delvis efter olika system gjorda anteckningar komma sålunda att tjäna två slag af kontroll, hvilka båda i en ordnad förvaltning alltid måste följas åt: kontrollen å kassan och kontrollen å bokföringen.

Hufvudjournalen har dessutom ett annat syfte, nämligen att bereda räntmästaren tillfälle att för sig och andra städse klargöra förhållandet mellan assignationer och anordningar. I detta sistnämnda hänseende torde särskildt böra framhållas, att då räntmästaren i allmänhet icke må, annat än för mindre

utgifters bestridande, innehafva kontanta medel, utan hufvudsakligen rör sig med assignationer, utställda af statskontoret å dess giroräkning i riksbanken, det är helt naturligt, att han måste föra noggranna anteckningar öfver dessa assignationer och öfver deras förhållande till de anordningar, som assignationerna äro afsedda att täcka. Därest han icke förde sådana anteckningar, skulle den största oreda lätt kunna uppstå; och detta så mycket mera som *en* anordning icke alltid motsvaras af *en* assignation, utan *en* assignation (af andra oafvisliga skäl) ofta omfattar *ett flertal* anordningar.

Bokföringen i journalerna sker, i korthet angifvet, på följande sätt:

Hufvudjournalen. Inkomstsidan. Då ett belopp i Riksbankens hufvudkontor insatts å statskontorets giroräkning, annoteras detsamma jämte dagen för inlevereringen, reversalets nummer, insättarens namn och i korthet beskaffenheten af de insatta medlen.

Utgiftsidan. Då statskontoret utfärdat en anordning, uppsättes, om det utanordnade beloppet är större än 1,000 kronor, omedelbart assignation. Där flere anordningar kunna lämpligen sammanslås, utskrifves dock för dem en gemensam assignation. Assignationen tillställles räntmästaren jämte anordningen eller anordningarna. Assignationen har för honom alldeles samma betydelse som ett motsvarande kontant belopp: han skall därmed likvidera anordningarna. Han annoterar nu assignationen å utgiftsidan i sin hufvudjournal, därvid angifvande assignmentsdagen, namnet å den, till hvilken anordningen är ställd, medlens natur, de särskilda anordningsbeloppen, där flere sådana ingå i assignationen, assignationens belopp och ordningsnummer. Efter denna annotation är det för honom möjligt att när som helst, genom jämförelse med sina inneliggande assignationer och äfvenledes inneliggande oinlösta anordningar, förvissa sig om, att allt befinner sig i full ordning. Detta är så mycket viktigare som räntmästaren därjämte innehar oassignerade anordningar och kontanta medel, afsedda att täcka de senare. Då en anordning uppgår endast till ett tusen kronor eller därunder, har man nämligen ansett sig icke kunna besvära allmänheten med att mottaga det anordnade beloppet i assignation å riksbanken, utan få sådana smärre belopp af räntmästaren utbetalas kontant af hans handkassa. Sådana anordningar öfverlämnas till räntmästaren utan assignation, och först sedan han utbetalt beloppen därå, sammanslås flere anordningar till en assignation, ställd »till räntmästarens disposition», och honom beredes därigenom ersättning till handkassan. Först sedan han mottagit en dylik, nu sist omförmäld assignation, annoterar han utgiften i hufvudjournalen, enär denna, såsom ofvan är nämnt, bland annat har till syfte att klargöra förhållandet mellan assignationer och anordningar samt utvisa, hvilka assignationer räntmästaren mottagit.

Bijournalen. Här annoteras å *inkomstsidan* länens och enskildes i Riksbankens afdelningskontor i landsorten verkställda insättningar å statskontorets giroräkning, i den mån de blifva genom insända reversal och meddelanden från riksbankens hufvudkontor kända och å *utgiftsidan* länsstyrelsernas dragningar å statskontorets giroräkning, äfvenledes i mån som de blifva genom länsstyrelsernas rapporter därom samt riksbankens hufvudkontors besked i statskontoret kända.

Annotationerna i bijournalen hafva såsom af det föregående framgår endast ett kompletterande syfte i och för kontrollen å kassa och bokföring. Att denna kompletteringsanteckning emellertid icke är så betungande, att för det arbetets skull böra utfinnas andra kontrollåtgärder, framgår däraf, att densamma, enligt verkställd beräkning, icke upptager räntmästarens tid öfver tre timmar i veckan.

Nödvändigheten af att räntmästaren antecknar *assignmenterna* och icke de verkliga utbetalda beloppen framgår måhända tydligast, om man betraktar förhållandet med de s. k. kollektiva anordningarna. Med en kollektiv anordning menas, såsom redan vid redogörelsen för kassahufvudboken blifvid omförmäldt, anordning ställd till ett flertal personer, hvilka äga att utkvittera skilda belopp; sådant är fallet, exempelvis, med pensionsanordningar, vissa aflöningsanordningar och dylikt. Det skulle allt för mycket betunga byråexpeditionen och erfordra allt för många underskrifter af generaldirektören och byråchefen äfvensom försvåra kammarrättens granskning och öka bokföringsarbetet, därest i dylika fall för hvarje belopp utskrefves vare sig en särskild anordning eller en särskild assignment. Då nu en sådan »kollektiv anordning» förekommer, öfverlämnas den till räntmästaren jämte därtill hörande assignment. Assignationsbeloppet måste räntmästaren utkvittera från riksbanken för att kunna likvidera de många små utbetalningarna. Denna likvid kan ofta komma att ske under en längre följd af dagar, enär icke alla, som äga belopp att lyfta å den kollektiva anordningen, infinna sig samtidigt. Det är uppenbart, att i sådana fall — och de äro ganska talrika — räntmästaren måste bokföra assignmenten, då den af honom mottages samt på sätt i journalen sker specificera de anordningar, som den täcker. Därest han däremot endast antecknade de utbetalda beloppen, i mån sådana förekomme, skulle han förlora öfversikten af det hela och bringa oreda åstad.

Men å andra sidan bör man icke heller underlåta, att anteckna de särskilda beloppen just då de utgifvas. Detta är af icke obetydlig vikt såväl för en riktig bokföring af kassarörelsen och för bestämmande af kassabeståndet som för den händelse att efteråt fråga uppstår, *när* en person uppburit ett belopp. Denna bokföring sker emellertid i *kassahufvudboken* och har icke sin plats i räntmästarens journaler, hvilka — såsom här ofvan blifvit utförligt framhållet — hafva ett annat syfte.

Bokföringen å byråerna i hvad den afser assignationsväsen och inbetalningar till statskassan.

Utgiftsbyrån: Hvarje af statskontoret anordnad belopp skall assigneras å giroräkningen i riksbanken. Assignationerna utskrifvas af en därtill fullmäktigad revisor å utgiftsbyrån, som kontrasignerar dem. De underskrifvas af chefen för utgiftsbyrån, om anordningen eller anordningarna utgått från denna byrå, eljest af chefen för inkomstbyrån eller kamreraren därstädes, allt efter som anordningen beslutats på den enes eller andres föredragning.

Det är uppenbart, att det är alldeles nödvändigt, att å utgiftsbyrån föras fullständiga och *fristående* anteckningar öfver de invisningar, som sålunda utställas å statskontorets giroräkning; anteckningar, som äro så anordnade att däraf kan framgå nummer och belopp å assignationen, dagen då den utställts, den eller de anordningar assignationen afser, namnet å den, till hvilken anordningen är ställd, o. s. v. Då den räkning i riksbanken, å hvilken invisningarna äga rum, är statskontorets giroräkning, är det äfven helt naturligt, att den byrå, som har att å statskontorets vägnar därå utfärda invisningar, samtidigt bör anordna sin bokföring sålunda, att vid hvarje tid kan af densamma framgå, huru stora belopp, som å giroräkningen anvisats på det hela ej blott af statskontoret utan ock af öfriga myndigheter, som äga att å samma giroräkning göra invisningar, nämligen länsstyrelserna. Då rapporter från dessa alltså till statskontoret inkomma beträffande dylika invisningar, bokföras dessa af bemälda revisor å ett särskildt upplägg i hans s. k. »bankräkning», där å ett annat upplägg statskontorets egna assignationer, på sätt nyss blifvit omförmäldt, finnas annoterade.

Äfven af en annan anledning, nämligen för att kunna tjäna till kontroll å den här nedan omförmälda dagrapporten, är det dessutom af stor betydelse, att den assignerande revisorns bokföring omfattar icke blott statskontorets egna assignationer, utan jämväl länens invisningar.

Vid den inventering, som månatligen skall äga rum i räntekammaren af chefen för inkomstbyrån, spelar nu omhandlade »bankräkning» en alldeles särskild roll, då det gäller att tillse, huru de af statskontoret utställda assignationer påverkat kassan.

Inkomstbyrån: Alla insättningar i statskontorets kassa, vare sig de afse statsmedel eller diverse verks och fonders medel, skola ske i riksbanken å statskontorets giroräkning. Detta gäller för insättningar såväl i landsorten som i hufvudstaden.

Emellertid är det nödigt, att statskontorets inkomstbyrå bokför de insatta

beloppen under de särskilda inkomsttitlarna eller fonderna, då inkomstbyrån naturligen alltjämt måste tillse att medlen i rätt tid, till riktigt belopp och på föreskrifvet sätt inflyta i statens kassa.

Detta sker dels i den å byrån förda »bankräkningen öfver insättningar» och dels i »inkomstmemorialboken». Bankräkningen äger två upplägg, det ena afsedt för insättningar vid riksbankens hufvudkontor och det andra för insättningar vid afdelningskontoren.

Bankräkningen står i samma förhållande till inkomstmemorialboken och fondmemorialboken, som exempelvis ett kassakonto står till en kassahufvudboks specialkonti. I bankräkningen införas nämligen de till kassan influtna beloppen i den ordning som de enligt reversalen inkomma, insättarens namn och dagen för beloppets insättande i riksbanken.

Till inkomstmemorialboken och fondmemorialboken utvexlas samma belopp å särskilda konti för de olika inkomsttitlarna, medlen och fonderna samt konti för de särskilda länsstyrelserna och vissa verk, då de af dessa insatta medlen behandlas såsom remisser, under det att de influtna medlens natur afskiljes i primärräkenskaperna å dessas inkomstsida.

Bankräkningen utvisar alltså summan af hvad som insatts. Memorialboken fördelar denna summa på de särskilda slagen af medel.

Denna senare bok har därför endast betydelse för bokföringen å inkomstbyrån och blir, på liknande sätt som den af memorialbokhållaren å utgiftsbyrån förda memorialboken öfver utgifterna, en räkenskap öfver statskontorets förvaltning i vidsträcktare mening, under det att bankräkningen, därigenom att den enhetligt belyser gången af statskontorets inkassering och vid hvarje tid kan visa hur mycket som enligt inkomna reversal skall hafva influtit, ägnar sig såsom ett led i kontrollen å kassaväsendet, såväl hvad beträffar bokföringen som kassabeståndet.

Dagrapporten.

Då det ligger en verksam kontroll däri, att kassans såväl inkomster som utgifter omedelbart bokföras jämväl af annan person än kassören, har statskontoret, såsom redan är omförmäldt, föreskrifvit, att det skall åligga räntmästaren att omedelbart efter det ett belopp inflyter eller utgifves förete den handling, som utvisar detta förhållande, för kassabokhållaren, som därom för anteckning å kassahufvudbokens kassakonto eller i, såsom detta konto också benämnes, kassaboken.

Till kontroll därå, att denna bokföring dagligen och fullständigt försiggår äfvensom därå att räntmästaren städse har sin handkassa, mottagna assignationer och bokföringen däröfver i full ordning, är det räntmästaren och kassa-

bokhållaren ålagdt att hvarje dag efter kassatimmens slut gemensamt upprätta och underskrifva en *dagrapport* enligt det formulär, som här finnes under litt. B bilagdt.

Sedan kassabokhållaren å denna rapport infört kassabokens saldo (= skillnaden mellan verkliga inkomster och utgifter från årets början), så uppgifver räntmästaren och inför å dagrapporten, med ledning af sina journaler, dels summan af alla insättningar å giroräkningen från årets början, däri inbegripet behållningen å samma räkning vid årsskiftet, dels ock summan af alla inlösningar därå under samma tid. Skillnaden mellan dessa summor utgör det belopp, som är disponibelt å giroräkningen.

Den skillnad, som därvid visar sig mellan saldot å inreverserade och assignerade belopp (= journalernas saldo), å ena sidan, och saldot mellan inreverserade och mot kvitto å anordningar verkligen utgifna belopp (= kassabokens saldo), å andra sidan, utgöres dels af handkassan, hvilken icke ingår i journalernas debetposter, och dels i de hos räntmästaren inneliggande assignationerna, hvilka han mottagit och affört bland hufvudjournalens kreditposter, men ännu icke utlämnat såsom likvid för anordningar.

Räntmästaren uppräknar därpå sin handkassa och företer de inneliggande assignationerna, hvarefter å dagrapporten antecknas såväl den kontanta behållningen som till nummer och belopp samtliga inneliggande assignationer.

Om nu saldot enligt journalerna sammanlägges med handkassans belopp och summan af de inneliggande assignationerna, så skall alltså, försävidt allt är i sin fulla ordning, det belopp, som därvid uppstår, blifva detsamma som saldot enligt kassaboken. Skulle däremot skiljaktighet uppstå, är det räntmästaren och kassabokhållaren ålagdt att icke lämna räntekammaren förr än anledningen till skiljaktigheten utrönts.

Dagrapporten öfverlämnas därefter till kamreraren å inkomstbyrån och assignerande revisorn å utgiftsbyrån, hvilka det åligger att påföljande dag före verkställandet af annat arbete jämföra dagrapportens uppgifter, den förre beträffande debetposterna och den senare beträffande kreditposterna med de å inkomst- och utgiftsbyråerna förda anteckningar öfver inreverserade och utassignerade belopp, samt bestyrka nämnda debet- och kreditposters öfverensstämmelse därmed. Dagrapporten aflämnas därefter till chefen för inkomstbyrån.

Denna dagrapport innebär en synnerligen effektiv kontroll i flere hänseenden. Den konstaterar dagligen genom två tjänstemäns gemensamma förklaring under tjänstemanna-ansvar ej mindre giroräkningens ställning och handkassans belopp än äfven antal, nummer, belopp och befintlighet af de assignationer, hvilka icke från kassan utlämnats. Den innebär tillika en daglig jämförelse af kassabokföringens resultat med journalernas resultat äfvensom en jämförelse mellan de senares summor med summan af de å inkomst-

byrån antecknade irreverserade beloppen och summan af de å utgiftsbyrån antecknade utassignerade beloppen. Härigenom blir det oundgängligt för en hvar bland de tjänstemän, som det åligger att föra dessa anteckningar, att städse hafva sina böcker i full ordning — en fördel som ur kontrollsynpunkt icke bör underskattas.

Dagrapporten är så inrättad, att den verkar nästan automatiskt. En under dagen begången felaktighet skall ovillkorligen framträda, vare sig den utgöres af ett i böckerna orätt fördt belopp, ett i kassan bristande belopp eller en förkommen assignation. Det erfordras ingen särskild skarpsinnighet hos den ene eller andre tjänstemannen att upptäcka en oriktighet, och ett döljande däraf förutsätter samverkan af två eller flere.

Dagrapporten lämnar dessutom dagligt meddelande om statskontorets hela kassatillgång.

Månads- och veckoafslutningar.

Skiljaktigheter mellan riksbankens och statskontorets bokföring af giro-räkningen kunna aldrig undvikas, men de böra tid efter annan utredas och förklaras.

Genom nådiga kungörelsen den 8 april 1904, angående vissa förberedande anordningar för genomförande af en central kassakontroll, har Eders Kungl. Maj:t föreskrifvit,

att det skall åligga de statsmedelförvaltande verk och myndigheter samt redogörare, som äga giroräkning i ett riksbankens kontor, att vid kassatimens slut hvarje dag å blankett, som af riksbanken tillhandahålles, till kontoret afsända uppgift om nummer och belopp å hvarje assignation, som under samma dag utfärdats, hvarefter, enligt hvad fullmäktige i riksbanken meddelat, vederbörande riksbankskontor, å sin sida, snarast möjligt efter ingången af hvarje ny månad tillställer verk, myndighet eller redogörare, som hos kontoret fått giroräkning för sig öppnad, besked innefattande ej mindre uppgift å vid månadsskiftet innestående saldo än äfven specifikation till nummer och belopp å de assignationer, som äro vid samma tidpunkt utelöpande;

att de statsmedelförvaltande verk och myndigheter samt redogörare, som öppna räkning i riksbanken och skola lämna ofvan omförmälda uppgift öfver utfärdade assignationer, äga att därom i riksbanken göra anmälan och uttaga de för uppgifterna afsedda blanketter;

att Konungens befallningshafvande och de öfriga myndigheter och redogörare, som i afseende på sin medelförvaltning äro underordnade central hufvudförvaltning, men äga särskilda giroräkningar i riksbanken, skola, efter det bankens sålunda afgifna månadsbesked blifvit med de hos myndigheten

eller redogöraren förda anteckningar öfver kassarörelsen jämfördt och utredning beträffande möjligen befintliga skiljaktigheter ägt rum, ofördröjligen öfversända nämnda besked jämte däröfver till äfventyrs erforderliga förklaringar till den centrala hufvudförvaltningen; samt

att vederbörande centrala verk äfvensom sådana myndigheter och redogörare, som icke i afseende på sin medelförvaltning äro underordnade central hufvudförvaltning, skola, efter mottagna bankbesked beträffande såväl verkets eller myndighetens egna giroräkningar som de underordnade myndigheternas och redogörarnes räkningar, föranstalta om skyndsam granskning däraf, hvarvid möjligen förefintliga skiljaktigheter mellan de hos verket eller myndigheten förda anteckningar öfver kassarörelsen och bankbeskeden böra utredas, hvarefter samtliga bankbesked med däröfver afgifna förklaringar skola ofördröjligen öfversändas till statskontorets riksbokslutsbyrå för att därstädes efter granskning förvaras.

Hvad beträffar statskontorets giroräkning är det i anledning häraf föreskrifvet, dels att den assignerande revisorn skall till riksbanken afsända de dagliga uppgifterna om utfärdade assignationer, dels ock att länsstyrelserna skola direkt till riksbankens hufvudkontor i Stockholm afsända nämnda uppgifter, i hvad de afse statskontorets giroräkning. Detta senare emedan giroräkningen, som är *en*, hos riksbanken bokföres i hufvudkontoret.

Den utredning af skiljaktigheterna, som sålunda allmänt föreskrifvits böra ske vid hvarje månadsskifte, har statskontoret emellertid, med hänsyn till mångfalden af dess transaktioner, ansett böra, hvad dess giroräkning beträffar, verkställas jämväl vid hvarje veckas slut.

Statskontoret har därför anbefallt räntmästaren att sedan riksbanken för hvarje kalendervecka till statskontoret aflämnat transsumt af giroräkningen, specifikt utvisande de förändringar, som med afseende därå under veckan timat, för så vidt dessa förändringar hunnit blifva bokförda hos riksbankens hufvudkontor, upprätta en s. k. *veckoafslutning*, till förklaring af de vid samma veckas slut befintliga skiljaktigheterna mellan riksbankens och räntekammarens bokföring af giroräkningen.

Denna »veckoafslutning» är uppställd efter ett af statskontoret fastställt formulär (bil. litt. C), som öfverskådligt i särskilda kolumner upptager i första rummet behållningen enligt räntekammarens journaler vid föregående veckas slut, samt de enligt samma journaler verkställda insättningar och uttagningar äfvensom det saldo för veckan, som till minskning eller ökning af nyssnämnda behållning uppstått, och därefter den behållning, som sålunda vid veckans slut förefinnes enligt räntekammarens bokföring. För att därefter förklara den skiljaktighet, som förefinnes med riksbankens bokförda behållning vid samma tid jämföras först alla de uti berörda transsumt specifikt angifna in-

sättningar och uttagningar med anteckningarna i räntekammarens journaler om samma insättningar och uttagningar.

Därvid befinnes alltid, att ett antal invisningar å giroräkningen, hvilka afförts i journalerna och dymedelst nedbringat den i statskontoret bokförda behållningen, vid veckans slut i riksbanken ännu icke till inlösen företetts. Dessa invisningar kunna vara utställda antingen af länsstyrelserna eller af statskontoret. Med det belopp, som dessa assignationer representera, är alltså riksbankens bokförda behållning *större* än statskontorets bokförda behållning. Dessa belopp böra alltid för att vinna öfverensstämmelse *tilläggas* statskontorets behållning. Detta sker i särskilda därför afsedda kolumner. Men det plägar jämväl, vid berörda jämförelse mellan journalerna och transsumtet af riksbankens bokföring, finnas, att belopp blifvit i riksbankens hufvudkontor eller afdelningskontoren *insatta*, hvilka vid veckans slut ännu icke hunnit i räntekammarens journaler bokföras såsom insatta, emedan reversal därom icke till statskontoret inkommit. Jämväl dessa belopp hafva uppbringat giroräkningens i riksbanken bokförda summa i förhållande till dess i statskontoret bokförda summa. För nämnda belopp finnas äfven särskilda kolumner afsedda i veckoafslutningen.

Vid den specifika jämförelse, som det sålunda åligger räntmästaren att verkställa mellan sina journaler och riksbankens bokföring af giroräkningen, förefinnes tillika möjlighet *dels* att åtskilliga insättningar väl hunnit bokföras i statskontoret, men icke i riksbankens hufvudkontor, *dels ock* att af länsstyrelserna utfärdats och af riksbanken inlösts assignationer, som ännu icke hunnit att af statskontoret bokföras såsom utgifter. I båda dessa fall har statskontorets bokförda behållning blifvit större i förhållande till riksbankens, och vid förklaringen af skiljaktigheten mellan riksbankens slutsumma och statskontorets böra alltså dylika belopp från den senare afgå. Kolumner afsedda härför finnas också uti berörda formulär till veckoafslutningarna.

Eders Kungl. Maj:t har genom ofvan åberopade nådiga kungörelse den 8 april 1904 föreskrifvit, att en *jämförelse* skall månatligen ske mellan riksbankens besked och ämbetsverkets anteckningar öfver kassarörelsen. Med hänsyn till alla de olika skiljaktigheter, som, enligt hvad nu är omförmäldt, kunna förekomma, är det nödvändigt, att denna jämförelse sker efter ett noga genomtänkt system, så att granskningens resultat icke blir beroende af olika granskandes subjektiva uppfattning, i hvilket hänseende ofvan beskrifna förfaringssätt emellertid torde få anses fullt betryggande. Och af Eders Kungl. Maj:ts föreskrift i nyssberörda kungörelse framgår otvetydigt, att vid denna jämförelse *icke blott* statskontorets insättningar och uttagningar, *utan jämväl* länsstyrelsernas motsvarande transaktioner med afseende å statskontorets giroräkning måste tagas i betraktande.

Mot statskontorets uppfattning att hvad Eders Kungl. Maj:t sålunda funnit böra för *alla*, äfven de minst omfattande förvaltningars giroräkningar i riksbanken, ske *hvarje månad* bör i statskontoret, med dess mångfaldiga beröring med riksbanken, företagas *hvarje vecka*, lär icke någon erinran kunna göras.

Kommitténs förslag beträffande bokföring och kontroll.

Kommitténs uttalanden om den nuvarande bokföringen å räntekammaren och dess förslag till förändringar af densamma samt af kassakontrollen återfinnas spridda å sidorna 61—70, 90—91 och 153—157 i betänkandet.

Så möter (å sid. 62) det påståendet, att öfverskådligheten af räntekammarens räkenskaper och särskildt den af kassabokhållaren förda kassaboken är »mindre än önskligt vore».

Den här ofvan beskrifna vecko- och månadsafslutningen har kommittén, att döma af uttalanden å sid. 63, funnit innehålla ett allt för stort antal poster för att »kunna på ett enkelt och öfverskådligt sätt förklaras», och kommittén befarar att »tillvaron af dylika poster till större antal och betydenhet otvifvelaktigt i väsentlig mån underlättar döljandet af begångna förfalskningar». »Enda möjligheten till en effektiv kontroll» finner kommittén i en sådan uppställning af redovisningen, att den blir för hvar och en, »äfven den mindre räkenskapskunnige», lätt begriplig. »Utan denna betingelse löper kontrollen risk att blifva förbehållen en eller annan invigd, men att af andra vederbörande antingen underlåtas eller utöfvas utan verklig insikt.»

Kommittén vill därför åvägabringa »en det verkliga förhållandet mera motsvarande och därigenom äfven enklare anordning af räntmästarens kassarörelse och bokföring»; och skall »sålunda underlättas den kontroll öfver honom, som en senare tids erfarenhet visat vara af sådan vikt».

Efter den utförliga redogörelse för syftet med de särskilda bokförings- och kontrollåtgärderna, som statskontoret här ofvan lämnat, torde det vara öfverflödigt att i hvarje detalj gendrifva kommitténs nu citerade yttranden för så vidt de afse att vara ett *omdöme* om nämnda bokförings- och kontrollåtgärder.

Ty efter tagen kännedom om denna redogörelse lär ingen finna kommitténs uttalanden berättigade. Kommittén synes föreställa sig, att en räkenskaps öfverskådlighet är beroende af *antalet* af de poster, som ingå i räkenskapen. Öfverskådligheten är tvärtom beroende af det *system*, som följes vid posternas gruppering. Det torde få tillskrifvas denna missuppfattning, att

kommittén funnit särskildt den af kassabokhållaren förda kassahufvudbokens öfverskådlighet vara mindre än önskligt vore, denna bok, som — uppställd efter de allra enklaste bokföringsprinciper — tvärtom fyller de största kraf på öfverskådlighet och följdriktig bokföring.

Statskontoret skulle kunna inskränka sig till att instämma i det yttrande, som redan inom kommittén afgifvits af ämbetsverkets representant, nämligen att »genom den å räntekammaren numera anställde kassabokhållaren och andra i samband därmed vidtagna anordningar såväl den dagliga kontrollen öfver räntmästarens kassarörelse som räkenskapsväsendet i denna del blifvit på ett betryggande och under nuvarande förhållanden lämpligt sätt ordnade».

Då kommittén emellertid, om än sväfvande, framställt vissa förslag till förändringar af såväl bokföringen som kontrollen, torde det tillkomma statskontoret att närmare tillse hvad dessa förslag i själfva verket innebära och hvilka resultat de, om de genomfördes, skulle medföra.

Kommitténs hufvudsakliga förslag torde kunna i korthet sammanfattas sålunda:

I) Länsstyrelsernas insättningar och dragningar å statskontorets giroräkning böra utgå ur räntekammarens räkenskaper (sid. 61—65). Den erforderliga öfversikten öfver statskontorets kassaställning i dess helhet samt kontrollen å landtränterierna böra öfverflyttas till utgiftsbyrån.

II) Räntmästaren bör taga befattning allenast med de inkomster och utgifter, som tagas till uppbörd eller utgifvas direkt genom honom, vare sig detta sker kontant eller genom förmedling af riksbanken. Härtill böra dock läggas de insättningar å afdelningskontoren, som ej förmedlas af länsstyrelserna (sid. 65).

III) Räntekammarens nuvarande »bijournal», som afser länsstyrelsernas insättningar och uttagningar, skall helt och hållet bortfalla. Däremot skall den nuvarande hufvudjournalen bibehållas, ehuru förd på ett helt annat sätt än nu är fallet. Den skall nämligen förvandlas till en »kassajournal», där »inkomster och utgifter — på sätt nu äfven sker i den af kassabokhållaren förda kassaboken — bokföras i den mån, som de hos räntmästaren verkliggen förekomma» (sid. 68).

IV) Räntmästaren skall genom utdrag ur nyssnämnda kassajournal afgifva en *dagrapport* öfver kassans ställning äfvensom öfver ineliggande

assignationer och handkassa (sid. 68). Denna dagrapport skall »till sina poster behörigen kontrolleras och jämföras med bankräkningen i hvad denna afser statskontorets direkta kassarörelse.» »Kontrolleringen af dagrapporten bör anföras åt chefen för utgiftsbyrån.» Såvidt af motiveringen framgår skall denna kontroll och jämförelse med bankräkningen ske dagligen (sid. 155). Kommittén förmenar, att »arbetet därmed lär ej blifva mera omfattande än att sådant bör utan olägenhet låta sig göra» (sid. 155).

V) *Senast* å hvarje veckas första arbetsdag skall räntmästaren afgifva en »veckorapport öfver statskontorets direkta kassarörelse» (sid. 68 och 151). Hvad denna rapport skall innehålla framgår icke med någon bestämdhet af betänkandet, men, att döma däraf att räntmästaren, såsom kommittén uttrycker sig å sid. 68, bör öfver »sin» kassarörelse afgifva denna rapport, och däraf att väl endast räntekammarens böcker kunna lämna materiel till densamma, lär den icke vara afsedd att eller ens kunna innehålla något väsentligt utöfver hvad lördagens dagrapport redan gifvit vid handen.

VI) Riksbanken bör »till kontrollens påskyndande» anmodas att tidigare än nu aflämna sin veckouppgift om insättningar å och uttagningar från giro-räkningen under föregående kalendervecka samt räkningens ställning vid veckans slut (sid. 69). »För jämförelse af räntmästarens veckorapport med riksbankens veckouppgift rörande statskontorets giroräkning — hvilken jämförelse är af synnerlig vikt för en verklig kontroll å räntmästaren — bör af denne fortfarande afgifvas en förklaring, uti ifrågavarande afseende motsvarande nu uppgjorda s. k. »veckoafslutningar», rörande skiljaktigheterna i räntmästarens och riksbankens uppgifter.» Om denna förklaring betygar kommittén (sid. 69), att den »dock blifver vida enklare och lättare att kontrollera än nu, enär skiljaktigheterna emellan länsstyrelsernas och riksbankens uppgifter icke behöfva däri beröras».

Denna »förklaring» skall underkastas granskning å riksbokslutsbyrån af en ordinarie tjänsteman, helst af dess chef eller af förste revisorn (sid. 69.)

VII) Inventering hos räntmästaren bör minst en gång i veckan verkställas af chefen för inkomstbyrån, »därvid jämväl kassajournalens utgiftsposter jämföras med verifikationerna» (sid. 68—69).

VIII) Inkomstbyråns anteckningar om insättningarna å och utgiftsbyråns anteckningar om uttagningarna från giroräkningen i riksbanken skola samman-slås till en räkning, hvilken skall föras å utgiftsbyrån (sid. 70). Dessutom skall göras en »sammanställning af statskontorets samtliga inkomster och utgifter», hvarur ett utdrag skall veckovis tillställas stats- och finansministrarne.

IX) »Räntekammarens hufvudbok», som ligger till grund för kammar-rättens granskning af statskontorets kassarörelse, skall hädanefter icke omfatta länens insättningar och dragningar å statskontorets giroräkning (sid. 90—91, 151).

X) Kontrollen å ränterierna samt den »sammanställande bokföringen öfver statskontorets kassarörelse i dess helhet», som, enligt hvad här ofvan under I) är omförmäldt bör förläggas till utgiftsbyrån, skall utöfvas af den tjänsteman, som nu har att föra anteckningarna öfver uttag från giroräkningen och kontrasignera statskontorets assignationer (sid. 156—157.) Då vidare denne tjänsteman med byråns chef skall »dela öfvervakandet af göromålen och särskildt biträda vid vissa förnämligare och mera maktpåliggande göromål», föreslår kommittén »med hänsyn till betydelsen af dessa uppdrag», att denne tjänsteman må uppflyttas i andra lönegraden med titel kamrerare (sid. 157).

Sedan statskontoret sålunda från de vidt skilda ställen i betänkandet, där de förekomma, sammanfört kommitténs förslag, skall statskontoret närmare undersöka i hvad mån desamma äro lämpliga eller genomförbara.

Idén till de förändringar, som kommittén föreslagit, synes, att döma af motiveringen, hafva haft sin upprinnelse i den föreställningen, att en »förenkling» skulle kunna ernås, om statskontorets giroräkning uppdelades i två räkningar, afsedda den ena för statskontorets »direkta» kassarörelse och den andra för länens insättningar och dragningar å statskontorets räkning. För en dylik tudelning kunde åberopas, säger kommittén (sid. 66), »att en sådan tudelning redan förut vunnit tillämpning med afseende å postverket». Men efter en utförlig redogörelse för de bestämmelser, som i ty hänseende gälla för postverket, kommer kommittén (sid. 67) till den efter denna redogörelse oväntade slutsatsen, att »det emellertid ej torde vara nödigt att för vinnande af det af kommittén afsedda ändamålet uppdelas statskontorets giroräkning på sätt nyss är nämnt». Förutom detta skäl — att det »ej torde vara nödigt» — anför kommittén, att »det kunde till äfventyrs också antagas, att en sådan anordning skulle åtminstone till en början, innan nödig erfarenhet vunnits, föranleda därtill, att statskontoret ansåge sig behöfva hålla större kassaförlag, än för närvarande anses erforderligt. Kommittén har därför ansett sig icke böra upptaga detta förslag och alltså icke velat ifrågasätta någon förändring i afseende å statskontorets giroräkning i riksbanken» (sid. 68).

Under sådana förhållanden torde det icke vara erforderligt, att statskontoret mera ingående utvecklar de sakskäl, som utöfver hvad kommittén

antydtt, tala *emot* berörda inom kommittén framkastade förslag, hvars genomförande skulle utmärka en tillbakagång till förra tiders mera primitiva anordningar.

Men det synes statskontoret som om kommittén, samtidigt därmed att den öfvergaf sin första plan att tudela giroräkningen, också bort öfvergifva sin tanke att tudela bokföringen af giroräkningen. Ty det ena är ovillkorligen förutsättningen för det andra. Så länge giroräkningen är *en*, måste också, om icke ohjälplig oreda skall uppstå, bokföringen däraf vara *en*.

Den af kommittén föreslagna förändringen kan därför icke i princip godkännas; och därest kommittén i stället för att finna det »icke erforderligt eller ens lämpligt att detaljeradt angifva, huru bokföringen och kontrollen i statskontoret skola anordnas» (sid. 68), gjort sig möda att *före* framställandet af sitt förslag »i detalj uppgöra plan till de ändringar i räkenskapsföring och kontroll, som däraf betingas», så hade kommittén sannolikt afstått ifrån att framställa en så oantaglig »princip».

Kommitténs förslag utmynnar i, att den s. k. räntekammarens hufvudbok (se ofvan under IX) hvilken ligger till grund för kammarrättens granskning af statskontorets kassarörelse, icke vidare skulle omfatta länens insättningar och dragningar å statskontorets giroräkning. Denna hufvudbok skulle då icke längre komma att innefatta någon redovisning för statskontorets giroräkning, och det är svårt att fatta, hvilken form kommittén tänkt sig för denna hufvudboks uppställning. Redan dess ingående balans bereder svårigheter. Hvad som vid statskontorets, af kommittén s. k. »direkta» kassarörelse tillflyter giroräkningen understiger nästan hvarje dag hvad som genom samma »direkta» kassarörelse därifrån uttages. För året i sin helhet är detta alltid förhållandet. Denna hufvudboks såväl ingående som utgående balans skulle alltså komma att vid alla afslutningar utvisa *brist*. Redan detta förhållande hade bort väcka kommitténs misstanke, att dess princip icke är hållbar.

I den kassabok; som räntmästaren skulle föra, skulle endast antecknas sådana inkomster och utgifter, som tagas till uppbörd eller utgifvas direkt genom honom (se II här ofvan). Han skulle icke annotera assignationerna, utan utgifterna, då dessa förekomma (sid. 91). Häraf skulle blifva följden, att han förlorade hvarje öfversikt öfver assignationer och anordningar samt deras samband med hvarandra. Den oreda, som häraf skulle uppstå, blefve förvisso icke ringa. Erfarenheten skulle inom kort gifva vid handen, att då räntmästaren mottager assignationer, ofta å mycket stora belopp, för hvilka han är ansvarig, kan han icke undgå att däröfver föra förteckning, och då han samtidigt mottager anordningar, hvilka skola likvideras med samma

assignationer, så måste han äfven föra bok öfver anordningarnas förhållande till assignationerna, helst en assignation ofta täcker flere anordningar. Då räntmästaren skall betjäna allmänheten vid kassan, skulle det emellertid vara för honom omöjligt att samtidigt föra en kassabok af i det närmaste samma omfattning som den, hvilken nu föres af kassabokhållaren. Det är därför så långt ifrån att dessa föreslagna förändringar skulle minska räntmästarens arbete, att de tvärtom skulle så väsentligt föröka detsamma, att behovet af ytterligare en tjänsteman å räntekammaren skulle omedelbart göra sig gällande.

Kommittén säger sig, såsom motvikt mot denna arbetsökning, hafva afsett, att räntmästaren icke vidare skulle behöfva föra den s. k. bijournalen. Enligt hvad statskontoret redan meddelat, upptager emellertid denna hans tid högst tre timmar i veckan.

Ehuru arbetet å räntekammaren sålunda skulle bibehållas vid ungefär samma omfattning som nu, skulle dock af detsamma icke framgå någon riktig bokföring, utan endast lösliga anteckningar om inkomster och utgifter; kassaboken skulle alltjämt utvisa brist.

Kommittén har emellertid tänkt sig, att den föreslagne nye kamreraren å utgiftsbyrån jämväl skulle bokföra kassaposter. Bokföringen af statskontorets kassarörelse i dess helhet skulle alltså, enligt detta förslag, skötas dels af räntmästaren och dels af en kamrerare å utgiftsbyrån. Den förre skulle, såsom redan är omförmäldt, bokföra insättningar i hufvudkontoret och enskildes insättningar i afdelningskontoren och dessutom, i mån de utgifvas, alla kontanta utbetalningar samt utlämnade assignationer. Kamreraren skulle dels föra de bankräkningar öfver insättningar och uttagningar å giroräkningen, hvilka af ålder förts å räntekammaren, dels ock göra en »sammanställning af statskontorets samtliga inkomster och utgifter». Den för kontrollens skull vidtagna anordningen med jämnlöpande bankräkningar både å räntekammaren och å inkomst- och utgiftsbyråerna anser sålunda kommittén vara öfverflödig. Hela denna bokföring förlägges uteslutande till kamreraren. Dubbelbokföringens princip, som utgör hörnstenen i all väl ordnad kontroll, har af kommittén underkänts.

Den ifrågasatta sammanslagningen af bankräkningarna till en komme också att medföra andra olägenheter. De inflytande medlen, såväl statsmedlen som diverse verks och fonders medel, måste ju under alla förhållanden bokföras under skilda titlar å inkomstbyrån. Skulle man nu frantaga byrån den primära, i löpande följd skeende anteckningen af dessa inkomstposter och förlägga den till utgiftsbyrån, så är det sannolikt att förändringen skulle medföra, att den med reversal och bankattest försedde insättaren först måste

hänvisas till kamreraren å utgiftshyrån för annotation, därefter till inkomstbyrån för annotation och slutligen till räktekammaren för erhållande af kvitto. En sådan ökning af det redan nu understundom öfverklagade, men dock nödvändiga besväret för insättarne torde icke vara att rekommendera.

Ikke heller räntmästarens bokföring skulle, enligt kommitténs förslag, komma att kontrolleras genom någon jämnlöpande, samtidigt utförd bokföring. Han skulle endast afgifva en *dagrapport* om *sina egna* siffror. Ur bokförings- och kontrollsynpunkt saknar en så beskaffad rapport all betydelse.

I stället för att den nuvarande dagrapporten, på sätt här ofvan är skildradt, systematiskt bestyrkes från flera olika håll af en fast bokföring, och tjänar till kontroll å bokföringen såväl å räktekammaren som å byråerna, skulle den nya dagrapporten icke blifva något annat än en lös, af intet bestyrkt uppgift, hämtad ur räntmästarens egen kassajournal. Dagrapporten skulle hvarje dag af året utvisa brist, och hvarken handkassans verkliga storlek eller de inneliggande assignationernas belopp skulle såsom nu kunna bokföringsmässigt styrkas.

Kontrollen å alla dessa förhållanden skulle icke blifva den automatiskt noggranna och snabba, ej heller den af personligt skarpsinne oberoende, som nu är fallet, utan komme att medföra, om den skulle innebära någon grad af effektivitet, betydlig omgång med däraf betingad osäkerhet.

I praktisk revisionsmening förutsätter en så beskaffad dagrapport, att den föreslagne granskaren, chefen å utgiftshyrån, sedan räntmästaren efter kassatimens slut för dagen fått sin rapport i ordning, omedelbart skulle icke blott genomräkna kassan och förvissa sig om tillvaron af de assignationer, som skulle vara inneliggande, utan äfven att alla af räntmästaren afförda belopp verkligen vore bestyrkta af motsvarande kvitton.

Kommittén uttalar (sid. 68) beträffande denna dagliga kontroll, att dagrapporten skall »jämföras med bankräkningen». Men kommittén har vid detta uttalande synbarligen förbisett, att, enligt dess eget förslag, räntmästarens bokföring skall afse de belopp, som utgifvas, under det att bankräkningen afser de belopp, som assigneras. Af en jämförelse med bankräkningen torde därför endast framgå, att de och de assignationerna blifvit utlämnade och de och de finnas kvarliggande. Kontrollen af den af kommittén föreslagna dagrapporten måste därför, om den skall äga någon effektivitet, tillika innefatta en jämförelse mellan noteringarna och motsvarande kvitton. Kommitténs förmodan (sid. 155), att »arbetet därmed lär ej blifva mera omfattande än att sådant bör utan olägenhet låta sig göra», torde under sådana förhållanden böra mottagas med en viss försiktighet.

Till ytterligare kontroll har kommittén föreslagit, att chefen för inkomstbyrån skall minst en gång i veckan verkställa inventering hos räntmästaren, »därvid jämväl kassajournalens utgiftsposter jämföras med verifikationerna» (sid. 69). Såsom af sammanhanget framgår, blir denna »inventering» tillika en kontroll å att chefen för utgiftsbyrån fullgjort sin inventeringsplikt, och den dag i veckan, då inventering företages af inkomstbyråns chef, kommer delvis alldeles samma arbete att utföras af chefen för utgiftsbyrån.

I detta sammanhang bör icke förbises, att den kontroll, som nu af vederbörande tjänstemän å inkomst- och utgiftsbyråerna verkställas å dagrapporten, afser dess ur journalerna hämtade poster. Enligt kommitténs förslag skall denna ytterst viktiga kontroll helt och hållet bortfalla.

Men liksom kommittén föreslagit till borttagande den i alla hänseenden synnerligen verksam kontroll, som den nuvarande dagrapporten innebär, har kommittén med sitt förslag jämväl borttagit *veckoafslutningens* egenskap af kontrollhandling.

Denna afslutning afser nämligen, såsom statskontoret redan utförligt meddelat, att förklara de vid veckans slut befintliga skiljaktigheterna mellan statskontorets och riksbankens bokföring af giroräkningen. Riksbanken aflämnar för hvarje vecka till statskontoret ett utdrag ur giroräkningen, utvisande summan af hvad som insatts och uttagits från årets början till förra veckans slut samt därefter specifikt de belopp, som under en hvar af veckans dagar insatts eller uttagits, vare sig detta skett i afdelningskontoren eller vid hufvudkontoret. Då giroräkningen är en och alla insättningar och uttagningar därå bokföras såsom kassaposter i hufvudkontoret, kan icke statskontoret ifrågasätta någon förändring i detta hänseende, helst detta besked, i den form det nu afgifves, är fullt upplysande och för statskontorets kontroller och bokföring tillfredsställande.

Jämförelsen mellan räntmästarens journaler och riksbankens nyssnämnda besked tillgår nu på sådant sätt, att hvarje i journalerna debiteradt eller krediteradt belopp jämföres med de i riksbankens besked krediterade eller debiterade belopp till utrönande af om de i båda räkenskaperna finnas mot hvarandra upptagna. De belopp, som då befinnas icke vara under *samma* vecka bokförda såväl i riksbanken som i statskontoret, antecknas, på sätt ofvan under rubriken »månads- och veckoafslutningar» är närmare beskrifvet, i de olika kolumnerna i formuläret för veckoafslutningarna.

Nu har emellertid kommittén föreslagit, att räntmästaren icke längre skulle bokföra länsstyrelsernas insättningar å och uttagningar från giroräkningen och beträffande statskontorets »direkta» inkomster och utgifter *icke* bokföra

de *assignerade* beloppen, utan de från kassan *utbetalda* beloppen. Men detta oakadt föreslår kommittén (sid. 69), att räntmästaren bör för jämförelse med riksbankens veckouppgift rörande statskontorets giroräkning därstädes — »hvilken jämförelse är af synnerlig vikt för en verklig kontroll å räntmästaren» — afgifva »en förklaring, uti ifrågavarande afseende motsvarande nu uppgjorda s. k. veckoafslutningar rörande skiljaktigheterna i räntmästarens och riksbankens uppgifter». Denna förklaring anser kommittén emellertid blifva »vida enklare och lättare att kontrollera än nu, enär skiljaktigheterna emellan länsstyrelsernas och riksbankens uppgifter icke behöfva däri beröras».

Kommittén synes emellertid hafva förbisett, att, såsom ofvan är antydt, de i riksbankens veckouppgift förekommande belopp icke annat än undantagsvis skulle efter kommittéförslagets genomförande återfinnas i räntmästarens journal, till följd hvaraf hvarje fruktbärande jämförelse är utesluten.

Ett konkret exempel skall fullständigt belysa detta förhållande:

Antag, att kreditsidan i riksbankens uppgift upptager följande summor:

10,479: 15 (assignerad i statskontoret till civilministern),

11,115: 32 (dito i dito till räntmästarens disposition för statskontorets egna aflöningar),

141,862: 83 (dito i Kalmar län)

O. S. V.

Hvart och ett af dessa belopp återfinnes enligt nuvarande system i räntmästarens journaler; och de komma icke att i veckoafslutningen antecknas i annat fall än därest de vid räntmästarens jämförelse med bankens veckouppgift befinnas icke hafva under samma vecka blifvit bokförda såväl af räntmästaren som af riksbanken.

Men enligt det system, som kommittén inventerat, skulle intet enda af dessa belopp återfinnas i räntmästarens bok. Alla summor af det tredje här ofvan angifna slaget, nämligen de som afse länens dragningar, skulle helt och hållet bortfalla ur nyssnämnda bok. Och de öfriga skulle där sönderfalla i småbelopp, förefintliga på olika ställen och bokförda under olika tider, ofta måhända vidt skilda, till exempel sålunda:

541: 66 (6:e hufvudtiteln, statsministern),

1,416: 66 (6:e » , departementschefen),

3,000: — (6:e » , statsråden utan departement),

5,129: 16 (6:e » , departementets afdelning af Kungl. Maj:ts kansli),

141: 67 (6:e » , ålderstillägg),

250: — (6:e » , e. o. staten, försäkringsväsendet),

5,378: 25 (7:e » , statskontoret),

474: 99 (7:e » , ålderstillägg),

- 91: 67 (7:e hufvudtiteln, ålderstillägg),
 2,987: 09 (7:e » , statskontoret),
 770: — (förskott)
 498: 33 »
 600: — (7:e hufvudtiteln, statskontoret),
 58: 33 (7:e » , ålderstillägg),
 66: 66 (7:e » , statskontoret),
 190: — (förskott).

Det är lätt att inse, att detta skall helt och hållet omöjliggöra en jämförelse.

Enahanda skulle, med få undantag, förhållandet blifva med alla kreditposterna i riksbankens uppgift. Och en stor del af debetposterna, nämligen alla länsstyrelsernas insättningar, skulle äfvenledes stå utan motsvarighet i räntmästarens bok. Saldi skulle icke heller i någon mån motsvara hvarandra; giroräkningen skulle alltid visa behållning, men kassaboken brist.

De båda räkenskaper, som skulle med hvarandra jämföras, skulle, om de sålunda uppställdes, blifva så godt som fullständigt olika och därför omöjliga att med hvarandra jämföra. Följden blefve, att ingendera blefve kontrollerad.

Men icke desto mindre föreslår kommittén, att denna värdelösa »kontroll» af en i sig själf värdelös veckoafslutning skulle öfverlätas åt en ordinarie tjänsteman å riksbokslutsbyrån, »helst af icke lägre grad än räntmästaren», således åt förste revisorn eller chefen.

De »sväfvande poster eller skiljaktigheter emellan den räkenskap, som skall kontrolleras, och den, med hvilken den jämföres», hvarom kommittén talar å sid. 63, skulle genom kommitténs förslag mångdubblas i antal och icke kunna på något sätt »reduceras», än mindre »på ett enkelt och öfverskådligt sätt förklaras».

Och då kommittén, å sid. 155, med mycken styrka framhåller, att kassakontroll bör, för att blifva i görligaste mån effektiv, förnämligast hvila på »omsorgsfullt afvägda kontrollbestämmelser, som med lätthet låta sig tillämpas», och att »det är detta, kommittén haft i sikte vid sina i detta afseende framställda förslag», så må det tillåtas statskontoret uttala, att kommittén icke lyckats ernå hvad den haft i sikte.

Anteckningsböckernas betydelse.

Å sidan 71 i sitt betänkande har kommittén ifrågasatt behöfligheten däraf att statskontorets anordningar bokföras såväl i memorialboken som i den s. k.

anteckningsboken och funnit det »svårt att se, hvilket mot arbetet svarande gagn skall vinnas med denna två gånger upprepade omständliga bokföring» samt påyrkar att däri bör, »till vinnande af förenkling och arbetsbesparing, ske ändring». Denna angelägenhet påpekar kommittén såsom »synnerligen förtjänt att vinna beaktande», utan att kommittén emellertid därvid angifvit, hvilkendera af ofvan angifna böcker skulle kunna undvaras.

Kommittén synes här hafva förbisett, att dessa böcker hafva *helt olika ändamål*, som icke skulle kunna på ett tillfredsställande sätt tillgodoses, om böckerna sammanfördes till allenast en räkenskapsbok. *Anteckningsböckerna* föras af vederbörande revisorer, af en hvar för de hufvudtitlar, som äro anvisade till revisorns handläggning. Sålunda omhänderhar *en* revisor anordningsväsendet för 1:a—5:e och 8:e hufvudtitlarna, *en* revisor 6:e och 7:e hufvudtitlarna, förskotten samt anordningar utom stat, och *en* revisor 9:e och 10:e hufvudtitlarna samt anordningar utom hufvudtitlarna. Anteckningsböckerna äro försedda med särskilda upplägg för hvarje i hufvudtiteln ingående anslag. Å dessa upplägg tecknar revisorn sig till minnes alla beträffande anslaget genom nådiga bref eller eljest gifna föreskrifter samt hvad i öfrigt för bedömande af en inkommen medelsrekvisition kan för honom vara af vikt. Å upplägget införes vidare hvarje anordnad belopp, dagen för anordningen och anordningens ordalydelse, de kungl. bref eller andra föreskrifter, hvarpå den sig grundar etc. Det är alldeles uppenbart, att en sådan anteckningsbok måste af honom föras; och utan densamma skulle revisorn icke kunna med någon som helst säkerhet fullgöra sina åligganden. Skulle han söka alla de uppgifter han för granskningen af en inkommen medelsrekvisition oundgängligen behöfver i en för hela byrån gemensam, af annan person förd räkenskapsbok, sådan som memorialboken, skulle detta förorsaka honom otrygghet och ett väsentligen ökad besvär, helst denna bok icke alltid kunde vara för honom tillgänglig. Att med dylika anteckningar, hvilka jämväl ofta måste vara beroende af hvarje särskild revisors större eller mindre behof af stöd för sitt minne, samt med nyssnämnda fullständiga afskrifter af anordningarna belasta *memorialboken*, torde vara högst olämpligt redan af den anledningen att denna härigenom skulle blifva alltför otymplig för *sitt* ändamål. För öfrigt skulle det i sådant fall, då det vore omöjligt för en person att medhinka alla dessa anteckningar, blifva nödvändigt att på flera händer fördela bestyret med och ansvaret för memorialbokens förande. Men häremot tala såväl principiella som rent praktiska skäl.

Memorialboken har nämligen till uppgift att vara en samlad räkenskap öfver statskontorets hela förvaltning af statsmedel och utgör en primärbok till rikshufvudboken. Liksom räktekammarens hufvudbok är en hufvudbok för statskontorets kassaväsen, är memorialboken en hufvudbok för dess an-

ordningsväsen. För att densamma må äga erforderlig enhet kan dess upprättande icke handläggas af mera än en tjänsteman, hvilken ock i och med budgetens oafbrutna och snabba stegring blifvit alltmera betungad af arbete.

Den öfversikt, som hvarje revisor oundgängligen städse måste hafva lätt tillgänglig öfver hvarje anslag, som tillhör hans arbetsområde, och den mera detaljerade inblick, som äfven för andra tjänstemän inom ämbetsverket kan för en eller annan utredning vara af betydelse att äga beträffande de särskilda anslagen och de förhållanden, under hvilka anordningen beslutats, vinnes genom anteckningsböckerna, under det att den mera generella öfversikt öfver anslag och hufvudtitlar, som ur allmän bokföringssynpunkt är oundgängligen nödig att städse äga, vinnes uti memorialboken.

Tillika bör anmärkas, att, enligt hvad arbetsordningen gifver vid handen, ifrågavarande bägge slag af böcker äro afsedda att kontrollera hvarandra. I afseende härå säger kommittén sig hafva inhämtat, att någon sådan periodisk jämförelse mellan de olika böckerna, som i arbetsordningen föreskrifves, icke vidare skulle äga rum. Detta måste grunda sig på någon missuppfattning från kommitténs sida, ty verkliga förhållandet är, att kollationeringar af dessa böcker alltjämt periodvis fortgå, om ock under vissa tider af året icke regelbundet en gång i månaden, utan med något längre mellantider. Vid dessa kollationeringar hafva en eller annan gång förekommit skiljaktigheter, som då efter undersökning af förhållandet behörigen rättats.

Utan en sådan periodvis återkommande kollationering skulle icke revisorn kunna alltid lita till sin anteckningsboks uppgifter om hvad som blifvit af statskontoret utanordnad, i synnerhet som till följd af semester eller annan anledning ombyte af bokförare alltsomoftast måste inträffa; och samma kollationering utgör äfven en trygghet för den, som det åligger att föra hufvudboken öfver anordningsväsendet eller den s. k. memorialboken.

Assignationernas undertecknande.

Kommittén har (sid. 73) föreslagit, att statskontorets assignationer eller anvisningar å riksbanken skola, efter det de blifvit af behörig tjänsteman kontrahierade, undertecknas af verkets chef och den föredragande ledamoten. Såsom motiv för detta förslag anför kommittén *dels* att, med undantag för marinförvaltningen och statskontoret, inom centrala verk med egen drätsel eller kassaförvaltning verkets assignationer å räkning i riksbanken äro undertecknade jämväl af vederbörande chef och *dels* att detta skulle »innebära ytterligare kontroll i denna viktiga del af statskontorets ämbetsverksamhet».

Statskontoret kan icke inse, att kontrollen, hvilken för närvarande är så mångsidig och genomförd som väl möjligt kan vara, skulle väsentligen förstärkas genom den föreslagna åtgärden, men snarare försvagas däraf att ju flere som däri deltaga, dess mera löper ansvars känslan fara att lägga sig till ro. I andra centrala ämbetsverk med assignationsväsende är tvifvelsutan antalet assignationer ganska ringa i jämförelse med hvad fallet är inom statskontoret, där de år 1901 uppgingo till 1,564, år 1902 till 1,656, år 1903 till 1,789 och år 1904 till 1,918 och alltså befinna sig i stark ökning. Då man redan nu klagat öfver omständligheten i afseende å medelsrekvisitionernas behandling inom statskontoret, och det af kommittén förordade förfaringssättet naturligen skulle i sin mån bidra till att ytterligare öka formaliteterna i berörda hänseende, finner sig ämbetsverket icke kunna tillstyrka detta kommitténs förslag.

Kontroll å den löpande kronouppbörden.

Å sidd. 96—99 har kommittén under rubriken »Kontroll å den löpande kronouppbörden» summariskt redogjort för gällande föreskrifter beträffande de månatligen inkommande landträntreredogörelsehandlingarna m. m. samt uttalar därefter, att »de former, som sålunda blifvit fastställda för utförfvande af den statskontoret pålagda kontrollen öfver kronouppbörden och Konungens befallningshafvandes därmed i samband stående räkenskapsväsen, äro naturligen beroende af sättet för denna uppbörds verkställande och redovisning». Och kommittén anför vidare, *dels* att »kommittén icke har anledning att i detta sammanhang ingå på en närmare undersökning af berörda, vidlyftiga ämne», till följd hvaraf »kommittén icke heller ansett lämpligt att inlåta sig på frågan, huru statskontorets befattning härmed ändamålsenligast må anordnas» och *dels* att i hvarje fall frågan, huruvida den centrala kontroll och den sammanfattning i förevarande afseende, som icke lära kunna undvaras, böra anbringas på det ena eller andra sättet, icke torde hafva någon afsevärd betydelse med afseende på behofvet af arbetskrafter i statskontoret.

Härvid vill statskontoret endast erinra, att berörda redogörelsehandlingars insändande till statskontoret samt granskning och förvaring därstädes *icke blott* har betydelse för kontrollen å den löpande kronouppbörden, utan lika väsentligt har ett *statistiskt* syfte, i det att dessa handlingar lämna möjlighet för statskontoret att i detalj följa stora delar af statsförvaltningen och, i händelse af behof, lämna Eders Kungl. Maj:t upplysningar om dess gång. Fråga kan, exempelvis, under årets lopp uppstå, i hvad mån ett anslag blif-

vit belastadt eller dylikt. Därest då detta anslag finnes å länssstat uppfördt, kan den frågan endast med anlitande af utdragen ur landskontorens kontrollräkningar besvaras. Och på enahanda sätt utgör det genom nådiga förordningen den 3 dec. 1897, angående beivllning af fast egendom samt af inkomst, föreskrifna generalsammandrag, hvilket upprättas af riksbokslutsbyrån och till trycket befordras, en synnerligen viktig statistisk publikation, utan att äga någon egentlig kontrollerande betydelse.

I och med genomförandet af den centrala kassakontroll, till hvilken början blifvit gjord genom nådiga kungörelsen den 8 april 1904, har emellertid de månatliga landträntreredogörelsehandlingarnas betydelse såsom verkliga kontrollhandlingar framträdt allt tydligare; och deras inverkan på behovet af arbetskrafter i statskontoret har därmed jämväl ökat, i det att deras granskning — på samma gång som den kunnat göras mera effektiv — numera tager väsentligt mera tid och intresse i anspråk än tillföre.

Statskontorets befattning med en del länssstatstjänster.

Å sid. 102 har kommittén hemställt, »att de statskontoret ensamt eller gemensamt med kammarkollegium tillhörande åligganden i afseende å tillsättande af länssstatstjänstemän samt tjänstledighet, förordnanden och afsked för dem må upphöra».

Härvid har statskontoret endast velat erinra, att den handläggning af frågor om länssstatstjänstemäns tillsättande, afskedande och permitterande, som åligger kammarkollegium och statskontoret gemensamt, visserligen medför åtskillig omgång och tidsutdräkt, men att — äfven om onekligen Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande säkrast äro i tillfälle att bedöma skickligheten och lämpligheten hos de personer, som anmäla sig såsom sökande till lediga länssstatstjänster — det dock medför trygghet för dessa ärendens likformiga bedömande och ett rättvist befordringssystem för hela riket, att en central myndighet sättes i tillfälle att öfver de af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande framställda befordringsförslag afgifva yttrande.

Statskontoret finner sig därför icke kunna tillstyrka detta kommitténs förslag i vidare mån än det afser befrielse för statskontoret att taga befattning med länssstatstjänstemäns tjänstledighet, förordnanden och afsked.

Statskontorets öfriga ämbetsåligganden.

Uppgifter till kammarrätten.

Å sidan 107 har kommittén hemställt, »att, med ändring af därutinnan gällande bestämmelser, statskontoret måtte befrias från skyldigheten att årligen tillställa kammarrätten förteckning öfver de medel, som, med villkor af redovisning, utaf statskontoret anordnats å räntekammaren.»

I afseende härå vill statskontoret framhålla att, då nämnda förteckning, om också ej absolut nödvändig för kammarrätten vid fullgörandet af dess granskningsbestyr, torde, särskildt med afseende å det förteckningen åtföljande register, vara ägnad att underlätta nämnda granskningsarbete, kammarrättens yttrande öfver detta förslag torde böra inhämtas. Skulle kammarrätten anse onödigt, att dylik förteckning vidare upprättas, har statskontoret naturligtvis intet att erinra mot kommitténs förslag härutinnan.

Förenklingar i formerna för ärendenas registrering, skriftsättet m. m.

Föredragningslistor.

Under rubriken »Förenklingar i formerna för ärendenas registrering, skriftsättet m. m.» har kommittén sid. 118 föreslagit, att i instruktion för statskontoret måtte meddelas bestämmelser i syfte att »ersätta protokollen med föredragningslistor, dock så att protokoll föres i de fall, då skiljaktiga meningar förekomma, eller ett ärende enligt sin natur eller gifna föreskrifter bör i protokoll upptagas, eller eljest förordnas att protokoll skall föras.»

Såsom motiv för detta förslag anför kommittén (sid. 155, del I), att denna förenkling vidtagits inom flera i senare tid om- eller nyorganiserade centrala ämbetsverk och att detta tillvägagångssätt, som i de ämbetsverk, där det införts, visat sig andamålsenligt, skulle »innebära någon lättnad i arbete», samt verka för »önskvärd likformighet i arbetssättet inom olika ämbetsverk». Härigenom skulle också, enligt kommitténs förmenande, den i statskontoret, till öfversikt å att protokoll behörigen uppsättas och aflämnas förda »protokolls-boken» varda öfverflödig. Sid. 117.

Å annat ställe i kommitténs betänkande (sid. 149) yttrar kommittén, att »dessa föredragningslistor lära icke lämpligen kunna uppsättas annorstädes än å vederbörande byråer; och bör äfven protokollsföringen i de fall, då sådan fortfarande skulle äga rum, enklast och med minsta besvär verkställas genom byråtjänstemännen». Kommittén yttrar vidare, att »med hänsyn till de lättnader i arbetssättet, som kommittén i öfrigt förordat, samt den föreslagna utsträckningen af arbetstiden å tjänsterummet den obetydliga tillökning i arbete, som härigenom skulle tillfalla byråerna, utan svårighet kan därstädes medhinnas, synes vara ovedersägligt».

I likhet med ämbetsverkets representant hos kommittén finner sig statskontoret böra erinra, att protokollet — sådant det inom ämbetsverket förts ända sedan senaste omreglering — i afseende å enkelhet och korthet icke lämnar något öfrigt att önska och i själfva verket — med undantag för vissa af de ärenden, som behandlas i plenum — redan har formen af en föredragningslista.

Den som tager kännedom om dessa »protokolls» verkliga utseende, skall utan tvifvel oförbehållsamt erkänna, att dessa handlingar näppeligen skilja sig från de af kommittén ifrågasatta »föredragningslistorna» annat än till namnet. Det nya i kommitténs förslag skulle måhända ligga däri, att föredragningslistorna skulle uppsättas *före*, under det att protokollen uppsättas *efter* föredragningen. Något behof af föredragningslista vid föredragningen har emellertid aldrig yppat sig inom detta ämbetsverk. Det af kommittén ifrågasatta förfaringsättet skulle också, enligt statskontorets tanke, långt ifrån att minska tvärtom öka det totala arbetet inom ämbetsverket för denna detalj. I stället för att verka till koncentring, hvilket enligt all erfarenhet plägar innebära arbetsbesparing, skulle enligt kommittéförslaget protokollsföringen, som nu utföres af *en* tjänsteman, fördelas på *tre* olika händer, hvilket skulle verka splittring af de icke allt för rikligt tilltagna arbetskrafterna. Med den täta beröring med allmänheten, som i statskontoret äger rum och måste äga rum, är samme föredragande nödgad att ofta under samma dag hafva flere föredragningar. Detta skulle föranleda att under hela förmiddagen icke mindre än tre tjänstemän måste ha sin uppmärksamhet riktad på en så jämförelsevis oväsentlig arbetsdetalj som protokollsföringen.

Att icke heller den nu till kontroll å att protokoll verkligen föres och aflämnas förda *protokollsboken* kan under den föreslagna nya formen för protokollsföringen undvaras torde vara visst. Ty om den icke lämpligen kan indragas, då en enda person är sysselsatt med protokollsföringen, lär den vara ännu mera af nöden för att enhetligt kontrollera tre personers arbete.

Statskontoret får därför afstyrka kommitténs förslag beträffande protokollsföringen.

Förskottsrapporter.

Kommittén har vidare hemställt (sid. 121), att i arbetet för de till Eders Kungl. Maj:t årligen ingående förskottsuppgifter måtte vidtagas lämplig förenkling.

I detta hänseende har kommittén till en början erinrat, att statskontoret årligen skall till Eders Kungl. Maj:t afgifva uppgifter angående de af ämbetsverket, enligt Eders Kungl. Maj:ts befallning, för skilda ändamål förskjutna medel, för hvilka ersättning bör af Eders Kungl. Maj:t anvisas; att framställning därom beträffande vederbörande förskottstitlar emellertid, åtminstone i regel, göres först då vidare utgifter å dessa titlar ej äro att emotse; samt att särskild skrifvelse aflåtes till Eders Kungl. Maj:t beträffande hvarje förskottstitel, hvarå ersättning begäres.

I och för pröfning, hvilka förskott skola hos Eders Kungl. Maj:t anmälas till ersättning, upprättas nu årligen mot slutet af året å utgiftsbyrån, med ledning af memorialboken, en redogörelse, den s. k. *förskottsrapporten*, hvilken beträffande samtliga förekommande förskottstitlar angifver för hvarje titel de särskilda förskjutna beloppen, grupperade efter utgifternas art, äfvensom dessa belopps summa för olika utgiftsgrupper och för förskottstiteln i dess helhet.

Det har synts kommittén som om ofvan beskrifna förskottsrapport icke, åtminstone i sin nuvarande omfattning, vore erforderlig för ett betryggande utförande af ifrågavarande, statskontoret åliggande uppdrag. Pröfningen däraf, hvilka förskottstitlar skola anmälas till ersättning, kan, enligt kommitténs förmenande, med nödig säkerhet och lätthet ske med ledning af memorialboken i lithörande del. Beträffande de förskottstitlar, hvilka, med tillämpning af gällande föreskrifter, ej komma i fråga att det året anmälas, anser kommittén något särskildt arbete icke vara erforderligt i detta afseende.

Memorialbokhållarens s. k. förskottsrapport är onekligen ganska diger och kräfver ett långvarigt arbete. En förenkling i den utsträckning kommittén föreställt sig, synes dock mindre praktisk, då i viss mån resultatet häraf endast blefve, att arbetet öfverflyttades från memorialbokhållaren till dels föredraganden och dels sekreteraren. Härmed vill statskontoret emellertid icke bestrida, att rapporten kan i vissa hänseenden förkortas, t. ex. i fråga om upptagandet af sådana förskott, som icke böra för året till ersättande anmälas.

Förändringar i formerna för ärendenas föredragning och afgörande.

Plenimål.

I detta hänseende är för närvarande uti § 6 af den för ämbetsverket gällande instruktion stadgadt, att generaldirektören äger ensam beslutanderätt i alla ärenden, med undantag af dem, som i § 8 särskildt omförmälas.

Sistnämnda paragraf angifver såsom ärenden, hvilka skola af statskontorets styrelse samfällt behandlas och afgöras, dem som angå:

verkets organisation;

befordringar, undantagandes sådan, som afser återbesättande af ledig ledamotsplats, i hvilket sistnämnda ärende generaldirektören enligt § 3 gör underdånig anmälan hos Kungl. Maj:t;

nya författningars utfärdande eller redan befintligas ändring, förklarande eller upphäfvande;

cirkulär eller allmänna föreskrifter, som det tillkommer verket att utfärda; räkenskapers form och uppställning;

förräntande af medel hörande till de under statskontorets förvaltning stående fonder; och

besvär, som hos statskontoret anföras öfver underordnade myndigheters beslut.

I dessa ärendens behandling och afgörande skola deltaga generaldirektören samt föredraganden och minst en af de öfriga ledamöterna, eller, om generaldirektören åtnjuter semester eller eljest icke är tjänstgörande, alla tre ledamöterna i styrelsen. Uppkommer vid omröstning i dylikt ärende lika röstetal, gäller den mening, generaldirektören biträdt.

Denne äger emellertid, enligt samma paragraf i instruktionen, jämväl i andra förefallande ärenden, där han finner sådant erforderligt, till protokollet inhämta samtliga ledamöternas mening.

I den af statskontorets chef den 31 december 1879 utfärdade arbetsordningen har intagits bestämmelse därom, att äfven följande ärenden skola »utgöra föremål för handläggning i plenum», nämligen:

frågor om antagande af extra ordinarie tjänstemän och vaktbetjante, tjänstledighet och förordnanden, tjänstebetyg, tjänstemäns och vaktbetjantes fel eller försummelse i tjänsten, samt afsked;

indelning till tjänstgöring af de första tjänstegraden tillhörande tjänstemän äfvensom af amanuenser och öfriga extra ordinarie tjänstemän;

verkets arbetsordning;
 reglering af ledamöternas och tjänstemännens semester;
 besvär, hvaröfver statskontoret, efter Kungl. Maj:ts befallning, har att afgifva underdånigt utlåtande;
 Kungl. Maj:ts i sådana mål statskontoret delgifna beslut;
 extra ordinarie afskrifningar;
 behof af kassaförstärkning och likvid af dymedelst erhållna kassaförskott;
 bestämmande af arfvoden och gratifikationer åt extra ordinarie tjänstemän och vaktbetjante;
 afgifvande af de underdåniga berättelser, hvarmed statskontoret, enligt instruktionen, skall före riksdagar och statsrevisioner till Kungl. Maj:t inkomma;
 räntmästarens veckorapporter angående kassaställningen;
 ledamöternas årliga arbetsredogörelser; samt
 frågor rörande verkets ekonomi.

Kommittén har uttalat att »enligt kommitténs uppfattning bör det vara i den af Kungl. Maj:t gifna instruktionen bestämdt, hvilka grupper eller slag af ärenden, som städse skola vid deras afgörande behandlas såsom plenimål, med rätt för chefen att *undantagsvis* göra äfven andra ärenden till föremål för plenibehandling i de fall, han finner sådant erforderligt.

Med ledning delvis af hvad som finnes föreskrifvet uti instruktionen hos kommerskollegium, där likasom i statskontoret endast en del ärenden äro föremål för samfällt afgörande, och med åberopande jämväl af hvad kommittén i detta hänseende föreslagit för kammarkollegium, hemställer kommittén (s. 124—125):

att af statskontoret skola samfällt behandlas och afgöras ärenden, som angå:

verkets organisation;
 nya författningsars utfärdande eller redan befintligas förklarande, ändring eller upphäfvande;
 allmänna föreskrifter, som det tillkommer statskontoret att utfärda;
 räkenskapers och redogörelsers form;
 förräntande af medel, hörande till de under statskontorets förvaltning stående fonder;

befordringar, undantagandes sådan som afser återbesättande af ledig statskommisariebefattning;

extra ordinarie tjänstemäns och vaktbetjantes antagande;

bestämmande af arfvoden åt amanuenser äfvensom af godtgörelse åt andra extra ordinarie tjänstemän och tillfälliga biträden samt åt extra ordinarie vaktbetjante;

afsked, tjänstebetyg, förordnanden, äfvensom tjänstledighet, med undantag af semester;

tjänstemäns och betjäntes fel och försummelser i tjänsten; samt andra frågor, hvilka generaldirektören finner skäl att göra till föremål för samfälligt afgörande.»

Då statskontoret — som delar kommitténs uppfattning, att de grupper eller slag af ärenden, hvilka städse skola vid deras afgörande behandlas såsom plenimål, böra i *instruktionen* angifvas — emellertid funnit vissa af de ärenden, som af kommittén föreslagits icke vidare skola såsom plenimål handläggas, med nödvändighet fordra en samverkan mellan verkets olika byråchefer, samt, hvad öfriga dylika ärenden beträffar, funnit gagneligt att de fortfarande i plenum behandlas, hemställer ämbetsverket i underdånighet, att *samtliga* nu i arbetsordningen angifna plenimål äfven varda såsom sådana i instruktionen upptagna.

Generaldirektörens föredragning.

Kommittén har (sid. 126) föreslagit, att åt generaldirektören må öfverlämnas att själf föredraga sådana samfälligt afgörande underkastade frågor, som angå befordringar, extra ordinarie tjänstemäns och vaktbetjäntes antagande, bestämmande af arvoden åt amanuenser äfvensom af godtgörelse åt andra extra ordinarie tjänstemän och tillfälliga biträden samt åt extra ordinarie vaktbetjante, afsked, tjänstebetyg, förordnanden, tjänstledighet samt tjänstemäns och betjäntes fel och försummelser i tjänsten.

Syftet härmed skulle vara att bringa verkets chef i närmare förbindelse med personalen och därigenom öka möjligheten för honom att verkligen öfvervaka, det en hvar med nit och drift fullgör hvad honom åligger. Genom en sådan anordning skulle ock, förmenar kommittén, beredas lättnad för de ledamöter, hvilka föredragningen af ifrågavarande mål eljest skulle tillhöra.

Detta kommitténs förslag må väl anses såsom ett mera välmenande än lyckligt försök att dela den s. k. arbetsbördan och att förmå chefen att skaffa sig mera personalkännedom. Resultatet af förslagets genomförande, sedt från nämnda synpunkter, skulle antägligen komma att visa sig skäligen magert. Därom vore dock mindre att säga, ifall icke förslaget innebure någon verklig olägenhet. Så är emellertid, enligt statskontorets mening, fallet. En dylik föredragningsskyldighet — rättigheten för chefen att föredraga hvilket ärende

som han finner för godt förefinnes redan — står nämligen icke väl öfverens med den ställning en chef skall intaga. Såsom sådan bör det vara hans ovillkorliga rätt att låta ärendena sig föredragas och, sedan föredraganden yttrat sin mening, fatta sitt beslut. I detta förslag vändes däremot upp och ned på den ordning, hvarigenom man velat undvika ända till skenet af *intryck* eller *påtryckning* ofvanifrån vid omröstningen.

Det är dessutom uppenbart, att vederbörande byråchef är den, som till följd af sitt dagliga samarbete med byråpersonalen är bäst kvalificerad att bedöma, huru tjänstemännen fullgöra sina åligganden; huru de lämpa sig för de platser, till hvilka de ifrågasättas att förordnas eller antagas; till hvilka belopp amanuensernas arvoden böra med hänsyn till arbetets beskaffenhet och mängd bestämmas m. m.; samt när någon anmälan beträffande personalen bör ske i plenum.

Ur organisatorisk synpunkt är det därför utan all gensägelse riktigt, att föredragningen af dessa ärenden såsom hittills åligger vederbörande byråchef.

Om man däremot öfverläte dessa frågors föredragning åt generaldirektören, blöfve det nödvändigt att vederbörande byråchef och, hvad kansliet beträffar, sekreteraren för hvarje gång ett ärende af detta slag borde förekomma, uppsatte och inkomme till generaldirektören med ett särskildt memorial, innefattande utredning samt förslag i ämnet. Detta skulle icke oväsentligt inveckla proceduren och öka arbetet, utan att, såvidt statskontoret kan finna, i någon mån innebära fördelar, vare sig i form af ökad trygghet för ämbetsverket att få den lämpligaste placerad å hans rätta plats eller för tjänstemannen att få sin duglighet riktigare bedömd.

Och statskontoret kan icke heller finna vare sig att detta förslags genomförande skulle »bringa vederbörande chef i närmare förbindelse med personalen» eller att därigenom skulle beredas lätnad för de ledamöter, hvilka föredragningen af ifrågavarande mål eljest skulle tillhöra.

Tvärtom skulle, såsom statskontoret redan antydte, besväret för byråcheferna med nödvändighet ökas, och möjligheten för generaldirektören att bedöma tjänstemännens nit och duglighet utöfver hvad handlingarna innehölle skulle icke genom denna anordning blifva större.

Utsträckning af arbetstiden.

Efter att hafva uttalat (sid. 120, I:a delen), att kommittén »kommit till den bestämda uppfattningen, att den tid, som af personalen inom de centrala

ämbetsverken för närvarande ägnas åt statstjänsten icke i allmänhet är att anse såsom tillfyllestgörande», har kommittén i angifvet syfte att vinna ökning i arbetsprodukten »ansett skäligt, att utsträckning äger rum af tjänstgöringstiden, d. v. s. af arbetstiden å tjänsterummet», och kommittén föreslår därför, att samtliga ordinarie tjänstemän och betjante skola, där ej för särskilda fall undantag, efter pröfning, medgifves, vara å tjänsterummen tillstädes minst sex timmar hvarje söckendag.

Kommittén har icke velat i allo bestrida riktigheten af den invändningen, att särskildt för högre tjänstemän en väsentlig del af göromålen är af beskaffenhet att kräfva ett ostördt tankearbete och därför ej utan svårighet kan besörjas å tjänsterummet, där afbrott påkallas för rådplägningar med andra tjänstemän och för allmänhetens besök samt att förty en utsträckning af arbetstiden å tjänsterummet icke för dessa högre tjänstemän medför möjlighet att där besörja andra göromål. Men kommittén påyrkar äfven för dessa högre tjänstemän fastslåendet af 6 timmars daglig tjänstgöring å ämbetsrummet *dels* på det att dessa tjänstemän må medhinna större mängd än hittills af mera löpande göromål och *dels* för att få den totala arbetstiden förökad, hvilket kommittén anser i allmänhet vara af behovet påkalladt.

Dock medgifver kommittén, att det icke låter sig förnekas, att i särskilda fall kan, för beredning af något större ärende, krävas, att tjänsteman för kortare tid erhåller eftergift i eller ledighet från öfrig tjänstgöring. Men kommittén anser, att sådant kan och bör endast vara undantag, hvilka först efter noggrann pröfning af behovet må medgifvas.

Hvad nu särskildt statskontoret beträffar har dess representant i kommittén uti sin vid betänkandet fogade reservation uttalat, att det syntes honom riktigt, att ett ämbetsverk med den lifliga beröring med allmänheten, som statskontoret äger, skall vara tillgängligt under den tid af dagen, som kan anses motsvara vanlig s. k. kontorstid, liksom ock att verkets ordinarie tjänstemän i regel skola vara under nämnda tid tillstädes å ämbetslokalen. Detta borde naturligtvis utan undantag gälla för registratorn och kassören.

Af den redogörelse, som statskontoret i underdånig skrifvelse den 27 november 1900 lämnat angående sina ämbets- och tjänstemäns arbetstid torde framgå, att detta också hittills varit förhållandet i statskontoret. Men omständigheterna påkalla ingalunda, såsom kommittén förmenar, att *alla* ordinarie tjänstemän *samtidigt* under hela kontorstiden uppehålla sig å tjänsterummet.

En sådan anordning skulle utan tvifvel för ernående af en ökad arbetsprodukt vara allt annat än eftersträfvansvärd.

De rena kontorsgöromålen äro, såsom ämbetsverkets representant i kommittén anmärkt, inom statskontoret ingalunda de enda och de mest tidsödande; och han har i detta hänseende särskildt framhållit, hurusom till statskontorets utlåtande remitteras från Eders Kungl. Maj:t eller vederbörande departementschefer en stor mängd frågor, ofta af vidlyftig beskaffenhet, såsom författningsförslag, besvärsmål och dylikt, de där hvad beträffar såväl den förberedande handläggningen som ock utlåtandets affattande och justering, förutsätta tillfälle till ett mera ostördt tankearbete, än hvad som kan å tjänsterummet under den vanliga arbetstiden påräknas.

Men äfven öfriga, statskontorets tjänstemän i alla grader tillhörande göromål äro ofta af beskaffenhet att lämpligen kunna och böra i hemmet eller å tjänsterummet utanför den vanliga kontorstiden utföras. Detta gäller såväl handläggningen af de utaf ämbetsverkets representant i kommittén särskildt omförmälda remisserna som ej mindre det mångsidiga utredningsarbete af hvarjehanda slag, hvilket åligger ämbetsverkets tjänstemän i andra lönegraden, än äfven det revisorerna åliggande bokföringsarbetet; ja, många kollationeringar af utlåtanden och siffror kunna ofta icke ostördt verkställas annat än å tider utanför den vanliga kontorstiden. Särskildt är detta ej sällan fallet å räntekammaren samt å riksbokslutsbyrån.

Kommittén uttalar, att eftergift i eller ledighet från öfrig tjänstgöring bör efter noggrann pröfning undantagsvis kunna medgifvas, därest detta i särskilda fall, för beredning af något större ärende är af nöden. Kommittén angifver dock icke *hvem* som skall meddela denna eftergift. För närvarande förekommer understundom, att ledamot för dylik beredning, på särskild framställning af statskontoret, undfår sådan ledighet af Eders Kungl. Maj:t. Men kommittén synes icke åsyfta dylika fall, hvilka väl under alla former för arbetet inom ämbetsverket framdeles som hittills skola förekomma.

Därjämte kan ju ofta inträffa, att exempelvis en ledamot har till beredning ett ärende, som är af brädslande natur och som han icke skulle medhinna, med mindre han däråt ägnade en större del af den tid af 6 timmar, som kommittén har afsett, att han skall vara närvarande å arbetsrummet. Men han finner under arbetet, att han så mycket störes i ämbetslokalen, att han med större fördel skulle arbeta därå i hemmet. Det synes då vara kommitténs mening, att han hvarje dag sådant förekommer skulle anmäla förhållandet för generaldirektören, som »efter noggrann pröfning af behovet må medgifva» denna eftergift från »öfrig tjänstgöring».

Något direkt hinder för att en sådan noggrann pröfning skall kunna just då den behöfves utan tidsutdräkt verkställas finnes naturligtvis icke, då ju,

enligt kommitténs förslag, jämväl generaldirektören skall vara likformigt och samtidigt med byråcheferne och tjänstemännen hvarje dag under oafbrutet sex timmar närvarande å ämbetsrummet, vare sig det är nödigt för föredragning och justering eller icke. Det lär emellertid icke kunna betvivlas, att en sådan reglementering för tjänstemän i den ställning, som ledamöterna i våra centrala ämbetsverk intaga, skall komma att visa sig allt annat än lycklig.

Om man icke nöjer sig med att om än så minutiöst för sig angifva antalet inregistrerade ärenden, utan närmare undersöker *beskaffenheten af det arbete*, som inom statskontoret utföres, kan man helt säkert icke undgå att fästa en vida större uppmärksamhet, än kommittén synes hafva gjort, därvid att ämbetsverkets utredningar i de till innebörden mest skiljaktiga frågor varit och alltjämt måste vara synnerligen ingående, kräfvande stor mångsidighet, mycken författnings- och annan kunskap, samt hos tjänstemännen förutsättande icke blott intresse för hvarje föreliggande uppgift utan äfven i många fall en praktisk blick. Då Eders Kungl. Maj:t, som i ett stort antal fall mottager dessa statskontorets utredningar, bäst torde vara i tillfälle att bedöma, huruvida desamma häntyda på något mekaniskt och själlöst arbete, som utan fara för resultatet kan regelbindas på sätt kommittén föreslagit, anser sig statskontoret icke behöfva vidare uppehålla sig vid den ifrågavarande afdelningen af kommitténs betänkande. Statskontoret har endast velat med stöd af vunnen erfarenhet anmärka, att en sådan likformig och reglementerad ökning af arbetstiden, som kommittén föreslagit, icke komme att innebära någon som helst garanti ens för *en kvantitativ* ökning af arbetsresultatet.

Såsom motiv för nu förevarande förslag har kommittén (å sid. 121, I delen) särskildt anført, att »näppeligen torde väl något vara i högre grad ägnadt att bereda trygghet för ett noggrant iakttagande af tjänstgöringstiden och intensitet i arbetet från de underordnades sida än vetenskapen om de öfverordnades samtida och oafbrutna närvaro samt möjlighet att när som helst få mottaga deras besök vare sig för inspektion eller för upplysningars omedelbara inhämtande».

Hvad det sistnämnda beträffar, lär äfven med nu gällande ordning denna möjlighet alltjämt förefinnas, hvadan däraf icke torde kunna hämtas stöd för *nya* bestämmelser. Och i öfrigt synes det statskontoret som om en af ett allvarligt förmanskap, utan nedsättande misstänksamhet framkallad god anda inom ämbetsverket vore bättre ägnad att öka arbetets intensitet än de af kommittén föreslagna ängsliga bestämmelserna.

I fråga särskildt om statskontoret bör erinras hvad redan statsutskottet vid 1876 års riksdag uppmärksammat, nämligen att ärendena inom detta ämbetsverk i allmänhet icke äro af beskaffenhet att *kunna* undanskjutas och ej heller kunna beräknas alltid till samma mängd och omfång förekomma. Att anordnings- och kassarörelsen behörigen skötes, framtvingas af allmänheten och de myndigheter, hvilka hafva medel att i statskontoret lyfta. Att remisserna i rätt tid besvaras, lära vederbörande departementschefer tillse och, hvad särskildt bokföringsarbetet beträffar, gripa den ene tjänstemannens åligganden vanligen så in i den andres, att tjänstemännen genom omständigheternas egen makt kontrollera hvarandra, utan att byråcheferna eller verkets chef i regel behöfva ingripa.

I hvarje händelse — alldeles oafsedt att, såsom statskontoret här ofvan påpekat, den föreslagna bestämmelsen icke skulle vara af gagn för staten ur synpunkten af en förhöjning af arbetsresultatet — bör, enligt statskontorets mening, en utsträckning af arbetstiden icke ifrågasättas, med mindre en motsvarande förbättring i aflöningen beredes.

Men de af kommittén föreslagna lönebelopp äro för alla lönegrader, såsom statskontoret skall senare uppvisa, så knappt tilltagna, att det icke blott icke är billigt att för dem fordra så mycket som *nu* faktiskt utkräfvcs, utan äfven är ur statens synpunkt oklokt att under de gifna ekonomiska förutsättningarna uppställa detta villkor, enär detsamma utan tvifvel komme att inom kort blotta ämbetsverket på dugliga arbetskrafter.

Villkor för aflöningens åtnjutande.

Förening af tjänster.

Bland de villkor, under hvilka löneförmånerna enligt de på 1870-talet och sedermera fastställda löneregleringar för de centrala ämbetsverkeningo åtnjutas, upptogs i allmänhet den föreskriften, att med ämbete eller tjänst i dylikt ämbetsverk icke må förenas annan tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat, ej heller annan tjänstebefattning, med mindre den finnes icke vara hinderlig för statstjänsten. I Kungl. kungörelsen den 8 december 1876, angående villkoren för åtnjutande af de från 1877 års början fastställda nya löneförmånerna för statskontoret, var nämnda föreskrift upptagen endast för chefen och för tjänster i tredje och andra lönegraderna, men däremot *icke* för första lönegraden. Anledningen till denna undantagsställning för första gradens

tjänstemän i statskontoret angafs af chefen för finansdepartementet vid regleringsärendets föredragning inför Eders Kungl. Maj:t i statsrådet. Han yttrade därvid, att de arbeten, som i tjänsten åläge dessa tjänstemän, kunde verkställas på de timmar af dagen, då de enligt arbetsordningen borde vara tillstädes å tjänstelokalen samt att deras tjänstearbete icke vore af beskaffenhet att för dagens återstående timmar taga tankar och håg i anspråk och kunde därför ej i någon mån anses lida däraf, att tjänstemannen använde dessa till annan nyttig sysselsättning.

I sammanhang med en vid 1882 års riksdag företagen löneförhöjning för första gradens tjänstemän bestämdes emellertid äfven för desse, att med deras tjänster icke finge förenas annan tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat, ej heller annan tjänstebefattning, med mindre den funnes icke vara hinderlig för fullgörande af tjänstgöringen i statskontoret.

Genom nådiga kungörelsen den 3 december 1897 är vidare föreskrifvet, att om ämbets- eller tjänsteman önskar med innehafvande tjänst förena annan tjänstebefattning, för hvilken erhålles lön eller arvode, skall han skriftligen begära tillstånd därtill, chef för verk eller stat hos Kungl. Maj:t, ledamot i kollegium eller annat ämbetsverk hos verkets chef samt annan tjänsteman hos den myndighet, under hvilken han lyder; och bör i de fall då beslut i dylik fråga meddelas af annan än Kungl. Maj:t anteckning om beslutet göras hos vederbörande myndighet.

Till belysning af huru man vid förra löneregleringen betraktade dessa förhållanden anholder statskontoret få erinra om hvad 1874 års löneregleringskommitté uti sitt den 12 december samma år afgifna betänkande angående lönereglering vid rikets hofrätter och krigshofrätten, hvilket betänkande i viss mån var grundläggande för öfriga regleringar vid de centrala ämbetsverken, i ämnet yttrade. Kommittén förklarade sig hvarken kunna eller vilja hindra en statens tjänsteman med ovanligare duglighet och arbetsförmåga att ägna den tid, som tjänsten kunde för honom, mera än för andra, lämna öfrig, åt enskild verksamhet, såsom utförandet af enskilda uppdrag, hvarvid omsorgen att sådana bestyr icke måtte inkräkta på tjänstens fordringar ankomme icke blott på hans egen plikttrohet utan äfven och väsentligen på ett allvarligt förmanskap.

Vid föredragning inför Eders Kungl. Maj:t den 10 december 1875 af samma fråga yttrade justitiestatsministern, att fordringarna på statens tjänare kunde icke ställas så höga, att de icke för män med mer än vanlig arbetsförmåga lämnade någon tid öfrig för andra sysselsättningar och enskilda angelägenheter. Förbjödes dessa att använda sin lediga tid på det för dem förmånligaste sätt, så blefve följden ingen annan, än att staten beröfvade sig

de större förmågornas tjänst, ty de kunde utom densamma bereda sig bättre villkor, om till statens knappt tillmätta löner icke kunde få läggas någon biförtjänst. Det måste därför vara i statens intresse att icke förbjuda mera än som verkligen inkräktade på tjänstens behöriga fullgörande. Endast den allmänna föreskrift borde meddelas, att ingen tjänsteman finge åtaga sig annan tjänstebefattning, som på något sätt vore hinderlig för hans tjänst. För öfrigt borde det i fråga om ständiga tjänstebefattningar af mera enskild natur ankomma på pröfning af deras förenlighet med tjänsten inom ämbetsverket.

Äfven i nu föreliggande kommittébetänkande medgifves (s. 106, I delen), att »då fordringarna å statstjänarnes arbetsförmåga ej få ställas högre än att de i regel kunna utan oskäligen ansträngning fyllas», så kan, »för en och annan med större arbetsförmåga och arbetsifver utrustad person» åtskillig tid blifva öfrig äfven för andra göromål.

Kommittén framhåller emellertid upprepade gånger och med styrka, såsom af grundläggande vikt för denna frågas vidare behandling, att särskildt inom Riksdagens andra kammare den åsikten allt afgjordare gjort sig gällande, att tjänstemännens sysslande med uppdrag utom tjänsten bör i görligaste mån upphöra. Såsom det »senaste och mest påtagliga uttrycket» för denna åsikt framhåller kommittén Andra kammarens vid 1903 års riksdag fattade beslut om en skrivelse till Eders Kungl. Maj:t med anhållan om utredning, huruvida och i hvad mån ämbetsmäns rätt att vara styrelseledamöter eller revisorer i aktiebolag kunde begränsas, och om framläggande af de förslag till lagbestämmelser, hvartill utredningen kunde föranleda. Men kommittén omförmäler icke de vägande skälen *emot* dylika lagbestämmelser, hvilka framfördes af lagutskottet, och hvilka föranledde Första Kammaren att utan votering afslå det framställda förslaget, i följd hvaraf icke någon skrivelse till Eders Kungl. Maj:t kom till stånd.

Statskontoret finner sig därför böra i underdånighet erinra om denna frågas behandling äfven i de delar, som af kommittén förbigåtts. I en inom Andra kammaren väckt motion (n:o 117) hade föreslagits, att Riksdagen skulle i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Eders Kungl. Maj:t, efter nödig utredning, för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i lagen om aktiebolag den 28 juni 1895, hvarigenom ämbetsmäns rätt att vara styrelseledamöter eller revisorer i aktiebolag i lämplig omfattning inskränktes. I afgifvet utlåtande (n:o 31) yttrade lagutskottet, bland annat: »Uppenbarligen skulle det föreslagna stadgandet innebära ett ganska kännbart ingrepp i ämbetsmännens handlingsfrihet och rätt att förfoga öfver sin egendom. Om ämbetsmän icke finge såsom styrelseledamöter deltaga i aktiebolags förvaltning

och såsom revisorer öfvervaka densamma, skulle häraf i många fall följa, att de kände sig obenägna att nedlägga penningar i dylika företag och alltså vore i viss mån uteslutna från en möjlighet till penningplacering, hvilken i våra dagar hör till de mest anlitade. Särskildt tryckande skulle denna inskränkning blifva för ämbetsmän, hvilka redan vore delägare i dylika företag eller erhöile sådan andel annorledes än genom ett därpå riktadt aftal, exempelvis genom arf eller gifte. Äfvenledes torde det vara oförnekligt, att inskränkningen, om densamma finge en tämligen vidsträckt omfattning, skulle medföra svårigheter såväl för affärsvärlden som för det stora antal ämbetsmän, hvilka, särdeles i yngre år, icke åtnjuta sådan aflöning af staten, att det skäligen bör förmenas dem att genom biförtjänster förbättra sin ekonomiska ställning, i den mån sådant låter sig göra, utan att deras plikter mot staten försummas. Affärsvärlden skulle gå miste om arbetskrafter, af hvilka den haft nytta och som, åtminstone under den första tiden, säkerligen icke lätt skulle kunna ersättas, och ämbetsmännen skulle utestängas från ett verksamhetsfält, där biförtjänster kanhända lättast varit att erhålla. Jämväl från statens synpunkt skulle en alltför sträng begränsning af ämbetsmäns möjlighet att erhålla biförtjänster kunna inverka ofördelaktigt, därigenom att allt flere af ekonomiska skäl afhöles från att söka anställning i statens tjänst. Dessutom förefaller det mindre följdriktigt att, om man vill vinna det ändamål, motionären åsyftat, förbjuda ämbetsmännen endast att vara styrelseledamöter eller revisorer i aktiebolag, då ämbetsmän i lika hög grad kunna vara intresserade i andra affärsföretag och deras intresse för dylika företag lika väl kan framkallas af andra anledningar».

På grund af hvad sålunda anförts afstyrktes motionen af lagutskottet.

Uti nu föreliggande betänkande (del I sid. 106—109) uttalar kommittén, att staten bör äga att å sina tjänare, där dessa aflönas på ett tillfredsställande sätt, ställa det anspråk, att åtminstone i regel deras tid och krafter helt ägnas åt dem anförtrödda befattningar, hvarför äfven dessa befattningar böra så ordnas, att de i allmänhet fullt kräfva sin man.

Jämväl statskontoret omfattar denna af kommittén uttalade uppfattning, men måste härvid kraftigt framhålla kommitténs egna nyssangifna förutsättning: *där tjänstemännen aflönas på ett tillfredsställande sätt.*

Kommittén har (sid. 106) skilt emellan å ena sidan sådana befattningar, hvilka innehafvare af en ordinarie befattning i statens tjänst icke bör få därmed förena, och å andra sidan sådana, i fråga om hvilkas förening med ordinarie statstjänst ett ovillkorligt förbud ej lämpligen bör uppställas. Till den förra gruppen hänför kommittén — förutom de redan enligt nu gällande bestämmelser dit hänfödda ordinarie tjänster å rikets, riksdagens eller kommuns

stat — jämväl amanuens- eller därmed jämförliga biträdesbefattningar i statens, riksdagens eller kommuns verk. Till stöd för denna inskränkning i ordinarie tjänstemans nuvarande rättigheter anför kommittén att »innehavandet af sådan amanuens- eller biträdesbefattning, för hvilken redan enligt nu tillämpad ordning i regel kräfvades flere timmars tjänstgöring hvarje förmiddag, kan, efter kommitténs mening, ingalunda anses förenligt med ett behörigt handhavande af ordinarie statstjänst» (sid. 107).

I detta hänseende anhåller statskontoret att få erinra, hurusom, enligt nu gällande föreskrifter, sådan förening må äga rum, därest uppdraget pröfvas icke vara hinderligt för fullgörande af tjänstgöringen i statskontoret. Och, såsom redan är omförmäldt, denna pröfning skall ske i särskild, uti nädiga kungörelsen den 3 december 1897 föreskrifven, ordning.

Det är uppenbart att, därest förevarande kommittés förslag om utsträckning af tjänstetiden å arbetsrummet till 6 timmar hvarje förmiddag blefve genomfördt, skulle i det öfvervägande antalet fall möjligheten att med ordinarie tjänst förena amanuens- eller biträdesbefattning i annat ämbetsverk vara så godt som helt och hållet utesluten. Och det vill synas som om nämnda bestämmelse om utsträckning af tjänstgöringstiden ensam skulle vara för kommitténs syfte tillfyllestgörande. Ty därest en amanuens- eller biträdesbefattning är af den beskaffenhet att den, exempelvis, endast erfordrar en eller två timmars närvaro å tjänsterummet och i öfrigt kan eller måste utföras i hemmet — och statskontoret förutsätter, att det för framtiden som hittills skall vara ämbetsverken obetaget att, därest de finna sådant ändamålsenligt, antaga amanuenser med sålunda bestämd tjänstgöringsskyldighet —, lärers intet hinder böra möta för en sådan förening, äfven om den ordinarie tjänsten, såsom kommittén förmenat, kräfver närvaro å tjänsterummet 6 timmar å förmiddagen. Inom statens ämbetsverk finnas flere amanuensbefattningar, hvilkas hufvudsakliga arbete är förlagdt till hemmet å eftermiddagarna. Och flere af dem äro af den beskaffenhet att deras innehafvare icke skulle kunna väl fylla sin uppgift, om de skulle föreläggas att utföra arbetet å tjänsterummet. Att under sådana förhållanden utan åtskillnad vägra ordinarie tjänsteman att använda sin fritid till sådan amanuens-tjänstgöring synes vara lika opraktiskt och omotiveradt som det är mot tjänstemannen obilligt. Det riktiga torde vara att visa vederbörande myndighet det förtroendet att, på sätt hittills ägt rum, pröfva de omständigheter, som i hvarje särskildt fall föreligga.

Fog synes icke heller finnas i kommitténs förmenande att det icke vore »rimligt att staten, samtidigt därmed att den för tillförsäkrad skälig aflöning äger anspråk å tjänstemannens hela arbetskraft för den ordinarie tjänsten, skall själf ytterligare aflöna samma tjänsteman för ett af honom såsom *amanuens* inom annat statens verk utfördt arbete». Denna invändnings

principiella riktighet torde vara mera skenbar än verklig, och lärar icke böra tillmätas synnerlig vikt vid sidan af den erfarenhet, som ofta lärar kunna göras, nämligen att tjänstgöringen i två verk till statens fromma medför en bättre utbildning af tjänstemännen, en mångsidigare insikt i allmänna värff och förhållanden, än som står att vinna genom tjänstgöring i allenast ett verk. För extra ordinarie tjänstemän, som befinna sig i sin praktiska utbildningstid, är det utan tvifvel af största vikt, att de beredas tillfälle att samtidigt tjänstgöra i ett flertal ämbetsverk. Sedan de därefter blifvit ordinarie tjänstemän i ett af dessa, är det ofta af icke ringa vikt att de fortfarande få tjänstgöra i åtminstone ett annat verk, isynnerhet om de båda verken i ett eller annat hänseende komplettera hvarandra, ty tjänstemännen lika väl som formerna för statens verksamhet befinna sig i ständig utveckling och deras erfarenhet behöfver alltjämt fördjupas. Så till exempel har det visat sig vara till stor båtnad i detta hänseende att revisorer i statskontoret samtidigt tillåtits tjänstgöra såsom amanuenser i kammarrättens revisionsafdelning. Ej heller kan statskontoret instämma i kommitténs uttalande, att de »forna enklare förhållanden inom statsförvaltningen» skulle ha varit mera ägnade att göra det »möjligt för en och annan person att på fullt tillfredsställande sätt fylla de kraf, som ställdes på honom såsom tjänstgörande samtidigt inom skilda arbetsområden». Åtminstone inom *statskontorets* arbetsområde hafva så många förenklingar under förra århundradets senare hälft vidtagits, att man näppeligen, med kommittén, kan såsom motsats till »forna enklare förhållanden inom statsförvaltningen» tala om »nuvarande mer och mer inveklade och svårlösta förhållanden». Och statskontoret kan alltså icke däraf hämta något stöd för befogenheten att uppställa såsom en allmän princip, att en ordinarie tjänsteman i statskontoret nu mera än förr borde förmenas att, där skötseln af den ordinarie tjänsten icke däraf lider, jämväl utföra amanuensbefattning i annat ämbetsverk. Icke heller kan statskontoret i likhet med kommittén finna, att den för tjänstemännen nödiga »koncentrationen» skulle däraf lida. Man måste nämligen betänka, att här endast är fråga om tjänstemän i första lönegraden, hvilkas arbete i regel föga är i behof af koncentration i vanlig mening. Så snart däremot en tjänsteman i statskontoret befordras till högre tjänstegrad, har han alltid måst afsäga sig innehafd amanuensbefattning i annat ämbetsverk, emedan hans nya tjänst — i såväl »koncentrationens» som arbetsmängdens intresse — ansetts kräfva hans odelade uppmärksamhet. Skulle emellertid i ett eller annat fall äfven i fråga om tjänsteman i första lönegraden dylik tjänsteförening visa sig oförenlig med ett behörigt skötande af den ordinarie statstjänsten, finnes dock tillräcklig garanti mot missbruk uti den pröfning, som redan nu är föreskrifven och om

hvilken icke ens förevarande kommitté gittat påstå, att den icke hittills utöfvats med fullt iakttagande af statens intresse.

Af nu angifna skäl anser statskontoret att skillnad i bestämmelserna icke bör göras emellan »amanuens- och därmed jemförlig biträdesbefattning i statens, Riksdagens eller kommuns verk», å ena sidan, och »annan tjänstebefattning», å den andra.

Kommittén har (sid. 133) föreslagit »att med ordinarie befattning ej heller må förenas vare sig uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk eller bolag, som är med Kungl. Maj:ts oktroj försedt eller blifvit såsom aktiebolag registrerad, eller befattning såsom tjänsteman i sådant verk eller bolag eller annan tjänstebefattning af hvad slag som helst, såframt ej i särskilda fall, hvad angår generaldirektören eller statskommissarie, Kungl. Maj:t och, hvad angår innehafvare af annan befattning, statskontoret, på grund af förekommande omständigheter och efter pröfning, att ifrågavarande uppdrag eller tjänstebefattning ej må anses inverka hinderligt å tjänstgöringen i statskontoret, sinner sådant uppdrag eller sådan tjänstebefattning kunna få tills vidare bibehållas eller mottagas».

Då detta förslag, att döma af kommitténs hela tankegång sådan den kommit till synes i betänkandet, tillkommit för att i möjligaste mån förhindra tjänstemän att deltaga i praktiska bestyr och utesluta dem från aktivt deltagande i affärslifvet, torde det vara på sin plats att något skärskåda, huruvida detta syftes fullföljande är för staten gagneligt.

Det talas ofta i pressen och annorstädes om »byråkratism» och om de faror, som byråkratiska synpunkter innebära för samhället. Det vill af betänkandet synas som om förevarande kommitté icke funnit mycket däraf inom statskontoret, men därest sådana förslag, som de af kommittén framställda, varda genomförda, är det, enligt statskontorets öfvertygelse, fara värdt att tjänstemännen, afstängda från det praktiska lifvet och hänvisade att ensidigt syssla med sina byråuppgifter, skola alltmera tillägna sig byråkratiska åskådningssätt.

Kommittén har (sid. 106, I delen) uttalat, att »till ett behörigt skötande af statstjänst måste anses höra, icke blott att de löpande göromålen varda utan anmärkning förrättade, utan ock att vederbörande tjänsteman ägnar erforderlig tid åt studier beträffande det honom anvisade verksamhetsområdet». Eljest varder, menar kommittén, hans arbete i tjänsten »blott ett mer eller mindre rutinmässigt afhjälpande af inkommande ärenden, utan det sinne eller intresse för initiativ, som är så viktigt för främjandet af en sund och god utveckling inom det område, till hvilket tjänsten hör».

Men då kommittén söker att på allt sätt genom rigorösa bestämmelser om tjänstgöringstiden, förbud af alla slag och nedtryckande ekonomiska villkor kringskära möjligheterna för tjänstemännen i alla grader att ägna sin uppmärksamhet åt förhållandena på angränsande arbetsområden, att vinna omväxling i sin mera uteslutande teoretiska verksamhet och att bereda sig samarbete med affärsvärldens initiativkraftiga män, så motverkar kommittén utan tvifvel sitt eget syfte; och resultatet kan icke blifva mer än ett: att tränga byråkratiska åskådningssätt vinna inträde, där det förut icke funnits spår däraf.

Dessa inskränkande bestämmelser och förbud skola *dels* förhindra staten att för statstjänst förvärfva de dugligaste arbetskrafterna, hvilka söka sig ut till andra områden, där dragligare förhållanden, bättre framtidsutsikter och större frihet äro rådande, *dels* verka försoffande på dem som omständigheterna tvingat in på ämbetsmannabanan och som sakna tillräcklig kraft att lämna den, och *dels* icke kunna hindra att i allt fall, då lönerna äro otillräckliga, förvärfvet vid sidan af tjänsten måhända tager sådana former, som kunna blifva allt annat än gagneliga för vare sig tjänstens behöriga skötande eller för tjänstemannens anseende och utveckling, men som icke med någon som helst bestämmelse kunna förhindras eller kontrolleras.

På grund af hvad statskontoret sålunda anført får ämbetsverket i underdånighet afstyrka kommitténs förslag, såvidt detsamma afser ändring i nu gällande föreskrifter om förening af ordinarie befattning med annan tjänstebefattning, därvid statskontoret, i likhet med flertalet statsmyndigheter, fattat ordet »tjänstebefattning» såsom icke inbegripande uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk eller bolag och därmed jämförliga sysslor.

Hvad angår nyssnämnda uppdrag eller sysslor anser statskontoret, i öfverensstämmelse med hvad kammarkollegium den 29 april 1904 och kammarrätten den 13 sistlidne maj i detta ämne anført, att det väl skulle innebära en onödig stränghet, om det ålades en tjänsteman att särskildt utverka sig tillstånd att mottaga dylika uppdrag, men att för möjliggörande af erforderlig kontroll därå, att icke det ifrågavarande uppdraget komme att menligt inverka på statstjänstens behöriga utöfning, befattningshafvande i statskontoret, som mottagit sådant uppdrag, bör därom hos vederbörande skriftligen göra anmälan, med skyldighet för honom att frånträda detsamma, därest på grund af förekommande omständigheter uppdraget finnes inverka hinderligt å eller icke lämpligen böra förenas med tjänstgöringen i statskontoret.

En sådan bestämmelse torde, därest Eders Kungl. Maj:t finner densamma böra utfärdas, lämpligen finna sin plats i ett tillägg till ofvanåberopade nådiga

kungörelse den 3 dec. 1897, angående sättet för sökande af tillstånd till förening af statstjänst med annan tjänstebefattning, för hvilken lön eller arvode erhålles.

Statskontorets organisation.

Under denna rubrik (sid. 138) framhåller kommittén (sid. 142) att »ehuru under den period, som förflutit sedan den senaste löneregleringen för verket, antalet årligen inkommande mål väsentligen ökats, siffran af balanserade mål allt fort hållits ganska låg, i det att antalet årligen afgjorda mål i nära motsvarande mån ökats». Därtill kommer, att »de statskontorets bestyr med kassarörelse, räkenskapsföring och kontroller m. m., hvilka ej komma till synes i diaries och arbetsförteckningar, äro af den art, att något uppskof med deras förrättande öfver hufvud icke kan tänkas förekomma». Häraf anser sig kommittén »kunna sluta, att med de former, under hvilka arbetena i statskontoret hittills bedrifvits och med den där använda arbetstiden den statskontoret påhvilande arbetsmängden kunnat i allmänhet utföras af den i statskontoret anställda personalen».

Kommittén uttalar flerstädes, att *statskommissarierna* redan nu äro strängt upptagna och framhåller särskildt såsom sin uppfattning, att någon minskning i deras antal icke kan ifrågasättas. Huruvida deras antal bör ökas, därom uttalar sig däremot kommittén icke. I detta hänseende finner sig dock statskontoret böra framhålla, att under det att de inkomna målen år 1877 voro endast 5,685, hade deras antal år 1904 ökats till 10,576, däraf de kungl. remisserna år 1877 voro 160 och 440 år 1904. Skall det kunna lyckas — hvad hittills varit möjligt endast genom användande af extra föredragande samt å vissa tider icke obetydlig anspänning af krafterna — att hålla balanserna nere, så torde det vara påkalladt att, om icke omedelbart, så dock i en snar framtid vara betänkt på inrättande af ytterligare en ledamotsplats i statskontoret. Detta lär i all synnerhet blifva nödvändigt, därest pensionsväsendet i den utsträckning, som den af Eders Kungl. Maj:t tillsatta kommittén för pensionsväsendets ordnande föreslagit, kommer att påläggas statskontoret och därest fondförvaltningen, som redan nu är synnerligen betungande, kommer att än ytterligare ökas.

Beträffande *sekreteraren* har kommittén meddelat, att inom kommittén »tagits i öfvervägande, huruvida icke, i sammanhang med förevarande reglering af löneförhållanden m. m. vid statskontoret, de sekreteraren åliggande

göromålen lämpligen kunde och borde fördelas till utförande på de särskilda byråerna och, till någon mindre del, öfverflyttas på registratorn, samt sekreterarebefattningen alltså kunde indragas» (sid. 145). Kommittén öfvergår därefter till att redogöra för de skäl, som kunde tala för sekreterarebefattningens obehöflighet, och de anordningar, som möjligen kunde träffas, därest beslut fattades om dess indragning. Kommittén förklarar sig hålla före, att »de göromål, hvilka egentligen skulle motivera anställandet hos statskontoret af en sekreterare, nämligen upprättandet af skrivelser jämte besörjande af desammas expedierande, enklast och lättast skulle kunna utföras på hvarje byrå af de där anställda tjänstemännen». Därvid synes emellertid kommittén hafva förbisett den brokiga mångfald, som utmärker statskontorets ämbetsåligganden. Den å byråerna anställda personal har måst utbildas för och med budgetens och fondernas ökning allt mera koncentreras på statskontorets uppgifter såsom räkenskapsverk. Man kan därför hos byråpersonalen väl finna den »större förtrogenhet med där förekommande ärenden», som är en följd af personalens »oafbrutna sysselsättning inom byråns mera begränsade arbetsområde». Och denna massa skrivelser och icke få underdåniga utlåtanden, som hänföra sig till detta »mera begränsade arbetsområde», uppsätts också alltjämt af byråtjänstemännen. Men till hvarje byråchefs handläggning och föredragning höra dessutom ett stort antal andra ärenden, hvilka icke afse räkenskaps- och anordningsväsendet, men hvilka han icke kan utan biträde af en för *sekreteraregöromål* utbildad tjänsteman hinna att bereda och expediera. Skulle dessa sekreteraregöromål påläggas de för helt andra uppgifter utbildade byråtjänstemännen, skulle däraf endast blifva följden, att handläggningen af båda slagen af ärenden komme att kvalitativt lida och statskommissarierna ytterligare betungas. Den högst betydande ökningen af målens antal, som sedan senaste lönereglering ägt rum, har haft till följd, att statskommissarierna måst påtaga sig uppsättningen af allt flere underdåniga utlåtanden och andra skrivelser, som ursprungligen varit afsedda att uppsättas af sekreteraren. Det är därför icke fullt riktigt, då kommittén (sid. 147) anför, att af de koncept till underdåniga utlåtanden, som år 1901 uppgingo till 465, år 1902 till 501 och år 1903 till 526, endast ett mindretal »af mera omfattande beskaflenhet» uppsatts af vederbörande föredragande. Det skulle uppenbarligen vida öfverstiga *en* mans förmåga att medhinna uppsättningen af flertalet af de utlåtanden, som under ett års lopp från statskontoret expedieras till Eders Kungl. Maj:t.

Af hvad statskontoret nu anført torde med erforderlig tydlighet framgå, att kommittén haft fullt fog för den slutsats, hvartill kommittén kommit, då den icke funnit skäl föreslå indragning af sekreteraretjänsten.

Då kommittén emellertid ifrågasätter, att det medgifvande, som enligt

nådiga brevet den 8 december 1876 lämnats statskontoret att under högst sex veckor årligen mot ersättning från anslaget till vikariatsersättning etc. förordna en extra föredragande skulle upphöra och nämnda föredragning påläggas sekreteraren, finner sig statskontoret nödgadt motsätta sig detta förslag. Den anordning, som undantagsvis träffats, i det att kamreraren å inkomst-, fond- och stämpelbyrån fått sig uppdraget att föredraga vissa anordningsmål, kan, enligt statskontorets mening, icke lämpligen utsträckas till sekreteraren. Denne blir nämligen, äfven om de »förenklingar», som kommittén ifrågasatt, varda genomförda, och äfven om, mot förmodan, den föreslagna utsträckningen af arbetstiden å ämbetsrummet skulle visa sig ägnad att öka sekreterarens arbetsprodukt, allt fortfarande fullt upptagen af de hans tjänst hittills påhvilande bestyr, och detta i all synnerhet om notarietjänsten kommer att utbytas mot en amanuensbefattning, i hvilket fall sekreterarens ansvar för protokollsföringen varder ökad. De ärenden, som lämpligen öfverlämnas till den extra föredragandens handläggning, äro antingen större remisser, som erfordra längre utredningar, eller ock löpande byråärenden. I båda fallen är det nödigt, att den, som har sådan extra föredragning sig anförtrodd, kan odeladt ägna sig däråt och icke behöfva splittra sin uppmärksamhet på de många-handa bestyr, som tillhöra sekreterarens uppgift.

Kommittén har vidare föreslagit indragning af *notarietjänsten*. Ehuru statskontoret befarar, att de ständigt sig ökande göromålen komma att inom icke allt för aflägsen framtid göra det nödvändigt för ämbetsverket att hos Eders Kungl. Maj:t göra framställning om arbetskrafternas ökning, om icke å kansliet så inom verket i öfrigt, finner sig statskontoret dock icke böra för närvarande motsätta sig notarietjänstens indragning vid nuvarande innehafvarens afgang, enär de till denna befattning hörande göromål därefter torde kunna nödtorftigt besörjas af en amanuens. I fråga om kommitténs förslag att utbyta protokollen mot föredragningslistor har statskontoret redan sig yttrat.

Hvad därefter angår *registratorn och aktuarien* har kommittén erinrat, att antecknandet i diariet af tiden för statskontorets beslut förr ålegat registratorn, men sedermera öfverflyttats på notarien, samt såsom sin åsikt uttalat, att äfven dessa anteckningar böra verkställas af registratorn.

Det är uppenbart, att om ökning af de inkommande ärendenas mängd, alldeles oafsedt deras beskaffenhet i öfrigt, skall hafva inflytande på någon tjänstemans arbetsbörda, så skall det vara just på registratorns. Då sålunda de inkomna ärendena år 1877 uppgingo till 5,685 mot 10,284 år 1903 och

10,576 år 1904, så betecknar detta utan tvifvel åtminstone för registratören en fördubbling af arbetsbördan.

Statskontoret anser därför någon ytterligare ökning däri icke böra ifrågasättas, helst i hvarje händelse den amanuens, som torde få sig protokolls-föringen anförtrödd, lämpligast kan verkställa ofvanomförmälda anteckningar i diariet.

Kommittén har (å sid. 150) uttalat, att »det i allmänhet icke torde vara lämpligt, att till kommissionär hos statsdepartement eller ämbetsverk förordna en dess ordinarie tjänsteman, enär då lätteligen kan hända, att denne föränledes låta de med kommissionärskapet förenade bestyr inkräkta å den för hans ordinarie befattning förbehållna arbetstiden». »Dylik uppdrag», fortsätter kommittén, »torde böra anförtrös åt en amanuens eller med sådan likställd extra ordinarie tjänsteman, där icke särskilda förhållanden föränleda till annat förfaringssätt». Då kommittén inhämtat, att den nuvarande innehafvaren af registrators- och aktuarietjänsten är förordnad till kommissionär hos statskontoret, har det, i enlighet med hvad kommittén sålunda yttrat, synts kommittén, att »det i förevarande hänseende registratören i statskontoret meddelade förordnande bör upphöra».

Då kommittén emellertid icke ifrågasatt någon ändring i nådiga förordningen den 28 maj 1886, ang. anställande af kommissionärer hos statsdepartement och vissa ämbetsverk m. fl. myndigheter och kommittén icke heller hemställt, att såsom villkor för åtnjutande af de nya löneförmånerna skulle föreskrifvas, att med ordinarie befattning icke må förenas förordnande som kommissionär i ämbetsverket, kunde det måhända icke vara erforderligt att vidare uppehålla sig vid kommitténs förevarande uttalande. Statskontoret får emellertid i underdånighet meddela, att, med afseende å beskaffenheten af detta uppdrag, måste det anses vara fördelaktigast för allmänheten och medförande minsta olägenheter för ämbetsverket, att den korrespondens, som föränledes af nämnda uppdrag, föres af registratören. Denne tjänsteman är nämligen i tillfälle att snabbast kunna lämna alla erforderliga upplysningar och noggrannast bevaka ärendenas gång, hvilket statskontoret måste taga hänsyn till, då det ju varit *allmänhetens* behof af en snabb och tillförlitlig kommunikation med ämbetsverket, som föränledt Eders Kungl. Maj:t att utfärda åberopade nådiga förordning. Någon menlig inverkan på utöfningen af hans tjänst såsom registrator och aktuarie har kommissionärskapet icke utöfvat, och Eders Kungl. Maj:t torde icke hysa något tvifvel därom, att därest så varit förhållandet, hade statskontoret öfverflyttat förordnandet på annan lämplig tjänsteman. En sådan öfverflyttning skulle emellertid icke väsentligt minska registratorns bestyr, enär den nye kommissionären i sådant fall alltjämt måste hufvudsakligen af *just registratören* inhämta de upplysningar, som af allmänheten infor-drats.

Statskontoret kan därför icke efterkomma kommitténs anmaning att utan gagn för staten minska registratorns inkomster, hvilka, till följd däraf att hans tjänst nödgar honom att oafbrutet under hela kontorstiden uppehålla sig å tjänsterummet, redan förut äro mera begränsade än de flesta öfrige ordinarie tjänstemäns inom ämbetsverket.

Mot kommitténs förslag att föreskriften om skyldighet för registratorn och aktuarien i statskontoret att ställa uppbördssäkerhet för de af honom handhafda expensmedlen måtte upphävas har statskontoret intet att erinra.

Hvad kommittén därefter (å sidd. 150—151) anført beträffande *räntmästaren* har statskontoret här ofvan fullständigt bemött i sammanhang med förslaget om kassabokhållaretjänstens indragning och får statskontoret, under hänvisning därtill, i underdånighet hemställa, att någon ändring i räntmästarens hittillsvarande åligganden icke må vidtagas.

Däremot hemställer statskontoret, att den nu å räntekammaren anställde *kassabokhållaren* varder såsom förste gradens tjänsteman å ordinarie stat uppförd.

Mot kommitténs förslag (sid. 152), att föreskriften om skyldighet för *stämpelkassören* att ställa uppbördssäkerhet måtte upphävas, har statskontoret intet att erinra.

I fråga om *tjänstemännen å utgiftsbyrån* framhåller kommittén (sid. 152), att »vid en återblick på de af kommittén i det föregående föreslagna eller påvisade förenklingar och förändringar visar sig, att desamma skulle i särskild grad verka till lättnad i de åligganden, hvilka för närvarande tillhöra tjänstemännen å utgiftsbyrån».

Af hvad statskontoret här ofvan beträffande dessa »föreslagna eller påvisade förenklingar och förändringar» anført torde emellertid framgå dels att desamma icke lämpligen kunna och böra genomföras, dels ock att de, om de genomfördes, icke alltid skulle verka till arbetsbesparing, utan i vissa fall till motsatsen. Och då kommittén ifrågasätter, att *memorialbokhållaren* med hänsyn till den föreslagna utsträckningen af arbetstiden skulle kunna framgent sysselsättas jämväl med andra göromål å byrån, har kommittén uppenbarligen icke uppmärksammat, att memorialbokhållarens hela ställning å byrån är — på samma gång han är bokförare för statskontorets anordningsväsende — en kontrollants, som oafbrutet under hela arbetstiden måste vara beredd att, allt efter som anordningar blifva färdigskrifna, kontrollera och bokföra dessa, innan de gå till vidare behandling af byråns chef. Att draga hans uppmärksamhet bort från denna i och för sig viktiga och kräfvande sysselsättning, som alltjämt utfylles af hans skyldighet att städse hålla sina särskilda konti

i memorialboken kompletta med afseende å transporter, omföringar och dylikt, genom att under en eller annan paus upptaga honom med arbete utanför memorialbokens område, vore utan tvifvel synnerligen olämpligt för såväl memorialbokens skötsel som för detta andra arbete.

Hvad byråns öfriga göromål beträffar har kommittén uttalat (sid. 153), att desamma »hädanefter kunna med lätthet besörjas» af två revisorer och bokhållare.

Visserligen har på senaste tiden, på grund af den förändring i afseende å utbetalning af aflöning åt lärarepersonalen vid de allmänna läroverken, som föreskrifvits i nädiga brevet den 8 december 1904 och kommit i tillämpning från och med innevarande år, arbetet å utgiftsbyrån undergått minskning; och statskontoret har också tagit den af ämbetsverkets representant i kommittén i hans reservation antydda möjligheten af indragning utaf en revisorstjänst å nämnda byrå i närmare öfvervägande.

Nyssnämnda minskning i göromålen kan emellertid icke anses motsvara mer än den ungefärliga arbetskvantitet, som är att påräkna af en amanuens; och då enligt statskontorets förslag det tidsödande bestyret med statskontorets assignationer skulle fortfarande ombesörjas af en revisor å utgiftsbyrån samt, enligt hvad ofvan är framhållet, memorialbokhållaren icke kan påräknas för något arbete utom hans speciella område, torde skäl icke föreligga för en minskning i byråns ordinarie personal. En sådan minskning är så mycket mindre tillräddig som dels utgiftsbyrån torde komma att få sin dryga andel af det ökade arbete med det civila pensioneringsväsendet, som, därest pensionskommitténs förslag varder godkändt, kommer att påläggas statskontoret, dels ock statskontorets göromål i allmänhet, såsom ofvan på tal om notarietjänstens indragning framhållits, befinna sig i en ständig stegring och förr eller senare påkalla nya arbetskrafter.

På grund häraf och då den inträdda minskningen i utgiftsbyråns arbete således torde kunna anses vara af mera tillfällig natur, anser statskontoret att minskningen i byråns arbetskrafter bör inskränkas därtill att en af amanuensbefattningarna å byrån indrages.

Då statskontoret redan i det föregående utförligt visat olämpligheten, för att icke säga ogenomförbarheten af kommitténs förslag att till utgiftsbyrån öfverflytta någon del af kassabokhållarens åligganden, är det icke erforderligt att i detta sammanhang därom vidare orda.

Ej heller ur den af kommittén framhållna synpunkten af byråchefens behof af biträde kan statskontoret ansluta sig till kommitténs förslag om upprättande å utgiftsbyrån af en *kamrerarejänst*.

Anledningen därtill, att chefen för utgiftsbyrån hittills icke, i likhet med de öfriga statskommissarierna, å sin byrå haft någon andra gradens tjänste-

man, som kunnat med honom, för att använda kommitténs uttryckssätt, »dela öfvervakandet af göromålen och särskildt biträda vid vissa förnämligare och mera maktpåliggande göromål», är nog icke att söka i ett förbiseende af att denne byråchefs göromål äro fullt så omfattande och kräfvande som de öfrige statskommissariernas, utan däri att å denna byrå icke förekommer något arbete, som icke kan och måste af statskommissarien *direkt* och utan mellanhand kontrolleras och öfvervakas. Ett undantag i detta hänseende skulle måhända memorialbokhållarens bokföringsåtgärder utgöra, men dessa varda kontrollerade vid rikshufvudbokens afslutande, och erfarenheten har icke gifvit vid handen att de skulle erfordra en mera löpande kontroll. Vid de tillfällen, då byråns chef kan vara i behof af lättnad i sin arbetsbörda, lärer sådan — på sätt hittills ägt rum — åtminstone tillsvidare kunna beredas honom genom förordnande af en extra föredragande.

Statskontoret får därför för närvarande och intill dess visat sig i hvad mån pensionskommitténs nu föreliggande förslag kan komma att förorsaka behof af ytterligare en föredragande inom statskontoret afstyrka inrättandet å utgiftsbyrån af en kamreraretjänst.

Vid behandling därefter af frågan om *riksbokslutsbyråns* organisation, meddelar kommittén (sid. 158), att »det icke undgått kommittén att, om än byråns personal är ganska strängt upptagen under de fyra till fem månader årligen, under hvilka arbetet med rikshufvudbokens upprättande pågår, denna personal, åtminstone intill senaste tid icke torde hafva haft full sysselsättning under återstående delen af året. Och det har varit ifrågasatt inom kommittén, huruvida ej härtill borde tagas hänsyn vid tillmätandet af byråns arbetskrafter, exempelvis så att en del af den under den bråda tiden erforderliga personalen beräknades kunna under den öfriga tiden af året biträda annorstädes inom verket».

Vid denna framställning af förhållandena å riksbokslutsbyrån tillåter sig statskontoret erinra, att det visserligen är sant, att en del af bokslutstiden, hvilken dock icke får angifvas till mindre än sex månader af året, är synnerligen bråd, men att detta dock ingalunda innebär att byråns personal under andra delar af året icke skulle vara fullt sysselsatt. Det har visserligen kunnat inträffa under någon mycket kort tidsperiod å hösten, att en eller annan af arbetskrafterna icke fullt så mycket som under bokslutstiden behöft tagas i anspråk. Men regeln är, att byrån vid alla tider af året är fullt sysselsatt.

Byråns åligganden med afseende å statsliggaren och länsstaterna hafva nämligen till följd af budgetens ofantliga ökning och den af kommittén jämväl förordade och af statskontoret sedan flere år tillbaka verkställda öfverflyttningen på länsstat af allt flere anslag, blifvit mera omfattande än förr. Härtill har kommit statsliggarens årliga tryckning, hvilken föranledt mång-

dubbelt arbete med denna liggare, som till följd däraf måste underkastas en långt grundligare granskning än tillföre, då dess mer eller mindre praktiska uppställning hade vida mindre betydelse. Arbetena å statsliggaren hafva därför icke heller, såsom kommittén uppgifver å sid. 96, kunnat slutföras redan i mars månad det år liggaren afsett, hur önskligt än detta varit och hur arbetet därå än fortskyndats.

Förbises bör icke heller, att de remisser, som åligga denna byrås chef att bereda och föredraga, ofta kräfva tidsödande utredningar och sammanställningar ur statens skilda räkenskaper, med hvilket arbete byråtjänstemännen delvis finna sysselsättning å de tider af året, då bokslutet icke pågår.

Härtill komma de utredningar, som ofta, synnerligast under tiden närmast före och under riksdagarna, påfordras af departementen och statsutskottet, samt byråns egenskap af upplysningsbyrå beträffande statsverkets räkenskapsväsen i dess helhet.

Jämväl rikshufvudbokens affattning är numera ett väsentligen större arbete än vid tiden för senaste lönereglering. Denna bok omfattade exempelvis år 1877 endast 1,372 folio mot 1,760 folio år 1903.

Det är under sådana förhållanden icke erforderligt att — såsom kommittén — uti de göromål, som genom nådiga brefvet den 8 april 1904 angående vissa förberedande anordningar för genomförande af en central kassakontroll, blifvit pålagda byrån, söka stöd för den uppfattningen, att de ordinarie arbetskrafterna å riksbokslutsbyrån icke kunna inskränkas.

Dessa nyss tillkomna göromål drabba bland de ordinarie tjänstemännen för närvarande endast byråns chef och handläggas för öfrigt af den amanuens, som till hans biträde i detta hänseende är på grund af nådig föreskrift särskildt förordnad. De öfriga tjänstemännen — såväl ordinarie som extra ordinarie — hade dessförinnan full sysselsättning, och deras arbetskraft kan icke för berörda centrala kassakontroll för framtiden påräknas.

Beträffande *vaktmästarne*, som för närvarande till antalet utgöra sex, har kommittén (sid. 159) föreslagit, att deras antal skulle minskas till fem, och såsom skäl därför endast anført, att »*det förefallit kommittén*» som skulle det »kunna för statskontoret göra tillfyllest». Med instämmande i hvad statskontorets representant i kommittén därom yttrat, får statskontoret, som funnit, att sex ordinarie vaktmästare, förutom förste vaktmästaren, äro för ämbetsverket erforderliga, hemställa, att kommitténs förslag måtte lämnas utan afseende.

Aflöningssatser och pensionsbelopp.

Såsom motiv för »en skälig förhöjning» af de enligt nu gällande lönestater utgående aflöningsbelopp (sid. 125. I del.) anför kommittén i *främsta*

rummet de af kommittén föreslagna skärpta bestämmelserna i afseende å förening med statstjänst af andra befattningar eller uppdrag samt den tillika förordade utsträckningen af den dagliga tjänstgöringstiden å ämbetslokalen, och i *andra rummet* den stegring i lefnadskostnaderna, som inträdt efter tiden för senaste allmänna lönereglering. Därjämte förmåler sig kommittén äfven hafva tagit hänsyn därtill, att för personalen inom de centrala ämbetsverken kan komma att stadgas skyldighet att bidraga till sin egen pensionering.

»Därvid har det emellertid synts kommittén uppenbart, att hvad de tre allmänna tjänstemannagrader angår, för de lägsta tjänstemännen kräfvdes en starkare aflöningstillökning än för de högre».

Med dessa hufvudmotiv utmynnar kommitténs förslag (sid. 132, I del) i följande hemställan:

att för de normala lönegraderna inom de centrala ämbetsverken böra bestämmas de aflöningssatser, som jämte belöpande högsta pensionsbelopp, i den mån de kunna beröra statskontoret, finnas angifna i nedanstående tabell:

Befattning i normalgrad.	Lön.	Tjänstgöringspenningar.	Ålderstillägg			Slut-aflöning.	Högsta pensionsbelopp.
			efter 5 år.	efter 10 år.	efter 15 år.		
Generaldirektör	7,000	3,000	—	—	—	10,000	6,000
Tjänsteman i 3:e lönegraden	4,600	2,400	600	—	—	7,600	5,200
Tjänsteman i 2:a lönegraden	3,500	1,800	500	500	—	6,300	4,500
Tjänsteman i 1:a lönegraden	2,300	1,500	400	400	400	5,000	3,500
—							
Förste vaktmästare ...	850	550	—	—	—	1,400	850
Vaktmästare.....	600	500	100	—	—	1,200	700

Hvad det första af kommittén angifna motivet för en löneförbättring beträffar, har statskontoret ansett sig böra undersöka i hvad mån genomförandet af de utaf kommittén föreslagna skärpta bestämmelserna kommer att hafva ett ekonomiskt inflytande på statskontorets nuvarande personal. Det har nämligen visat sig, att den allra största delen af denna personal måst, för att kunna under den allt mera fördyrade tiden uppehålla sig och sina familjer,

bereda sig inkomster vid sidan af sin tjänst i statskontoret. I den mån dessa inkomster varit för nyss sagda ändamål erforderliga och icke kunna anses genom en blifvande löneförhöjning ersatta, skulle dessa tjänstemän komma att, såsom af bilagda tabell litt. D. närmare inhämtas, blifva försatta uti en försämrad ekonomisk ställning och löneregleringens hufvuduppgift alltså att i afseende å dem helt och hållet förfelas.

Hvad därefter beträffar den stegring i lefnadskostnaderna, som inträdt sedan tiden för senaste lönereglering, har kommittén visserligen tillerkänt den i samband med Eders Kungl. Maj:ts proposition om dyrtidstillägg till 1901 års riksdag framlagda, af aktuarien Flodström förebragta utredningen rörande prisförhållanden i landet ett visst vitsord, »äfvén om den icke kan anses i alla detaljer fullt bevisande». Kommittén anser likväl af densamma »otvetydigt framgå, att, särskildt i hufvudstaden, lefnadskostnaden såväl hvad angår bostadshyror som ock i vissa andra hänseenden, afsevärdt stigit».

Hade emellertid kommittén verkligen tagit behörig hänsyn till denna utredning, på grund hvaraf Eders Kungl. Maj:t vid 1901 års riksdag gjorde framställning om dyrtidstillägg med 15 procent å aflöningen, där ej i vissa angifna fall en minskning däri borde äga rum, hade kommittén utan tvifvel kommit att nu föreslå väsentligt högre lönesatser. Men härtill kommer dessutom, att denna utredning icke omfattar hela den tidsperiod, som förflutit sedan tiden för senaste lönereglering och alltså numera är i visst hänseende ofullständig. I anledning häraf har statskontoret ansett sig böra förebringa en statistisk utredning, som fullständigar förberörda år 1900 afslutade utredning. Enligt denna nya utredning (bil. litt. E) beräknas prisstegringen hafva utgjort minst 34 %.

Hvad slutligen angår det af kommittén anförda tredje motivet för en lönereglering, nämligen att tjänstemännen sannolikt komma att inom den närmaste framtiden åläggas att bidraga till sin egen pensionering, synes kommittén icke heller däråt hafva ägnat tillbörlig uppmärksamhet. Då sålunda till exempel för tredje gradens tjänstemän föreslås en löneförhöjning af 600 kronor, men därifrån afgå denna tjänstegrads föreslagna årliga pensioneringsbidrag, så utgör hela löneförhöjningen i själfva verket endast omkring 350 kronor, att därmed icke blott täcka de höjda lefnadskostnaderna och utgöra ersättning för den förlängda arbetstiden å tjänsterummet, utan äfvén uppväga olägenheterna af den i flere hänseenden förändrade ställning i pensioneringshänseende, som tjänstemännen blifva underkastade i och genom den föreslagna nya pensionslagen.

Verkliga innebörden, hvad statskontoret beträffar, af det föreliggande kommittéförslaget framgår till fullo af ofvan åberopade tabell (litt. D).

Denna utvisar, huru löneförhållandena inom statskontoret gestaltade sig år 1904 enligt då gällande bestämmelser och, i jämförelse därmed, hur de skulle ha sett sig under samma år, därest kommitténs förslag då varit genomfördt.

Den årliga *förlust*, som genom kommittéförslaget skulle orsakas tjänstemännen i första lönegraden, belöper sig till icke mindre än 1,141 kronor i medeltal för dem hvardera, under det att för två af de fyra tjänstemännen i andra lönegraden en förlust af respektive 1,002 kronor 50 öre och 1,377 kronor 50 öre och för en hvar af de öfriga en ökning af 192 kronor 50 öre samt för tredje gradens tjänstemän en förlust af 150 kronor i medeltal för dem hvardera uppstår.

Ehuru kommittén (å sid. 131: I:a del.) förklarar det vara »uppenbart», att »för de lägsta tjänstemännen kräves en starkare aflöningstillökning än för de högre», så är det lika uppenbart, att kommitténs förslag långt ifrån att innebära någon förbättring i aflöningshänseende, tvärtom innebär en *inkomstminskning*, som för de lägre tjänstemännen är proportionsvis större än för de högre.

Det är allom bekant, att med den kraftiga ekonomiska utveckling, vårt land under senaste kvartsekel företett inom alla områden, ett ökad behof af dugliga arbetskrafter på alla områden gjort sig gällande. Den konkurrens, staten i detta hänseende måst lida, har också på mer än ett sätt blifvit kännbar. Och det kan icke förnekas, att till följd af de i jämförelse med de privata lefnadsbanorna sämre aflöningsförhållanden, som varit rådande inom statsförvaltningen, tillströmningen till tjänstemannabanan af verkligt dugande krafter blifvit allt mindre, hvaraf måste följa, att den allmänna nivån sjunker. Nu förevarande kommitté, som synes sakna blick för statsförvaltningens behof af intellektuellt dugliga och ekonomiskt oberoende tjänstemän, har med sitt förslag ytterligare bidragit att öka olägenheterna af nämnda, redan förut hårda konkurrens. Det är för Eders Kungl. Maj:t väl känt, att i pressen och annorstädes upprepade gånger varit synliga uppmaningar till den studerande ungdomen att icke bereda sig för och söka inträde i statens tjänst. Och dessa uppmaningar, som motiverats med hänvisning till det föreliggande kommittéförslaget, hafva utan tvifvel redan i vidsträckt mån vunnit beaktande. Hvad statskontoret beträffar har antalet extra ordinarie tjänstemän på senare tiden lidit en väsentlig minskning, som, om den ytterligare fortgår, kommer att bereda ämbetsverket allvarliga svårigheter i fråga om vikariatsförordnanden;

och, enligt hvad statskontoret har sig bekant, råder ett liknande förhållande i åtskilliga andra ämbetsverk.

Det är också obestriddt att å de privata lefnadsbanorna befattningar, som ingalunda kräfva större begåfning eller utbildning, betinga väsentligt högre aflöningar än inom statsförvaltningen.

I detta hänseende har statskontoret insamlat en del uppgifter från åtskilliga banker och försäkringsanstalter i Stockholm. Att anställa en fullt giltig jämförelse mellan de centrala ämbetsverkens löneförhållanden och dessa erbjuder dock stora svårigheter, dels emedan de enskilda anstalternas förhållanden och lönesystem äro synnerligen växlande och dels emedan tillträde till de centrala ämbetsverken icke är medgifvet andra än dem, som aflagt akademisk examen, under det att i banker och försäkringsanstalter tjänstemännen icke i allmänhet äga annan kompetens än den studentexamen och praktisk utbildning kunnat förläna.

En jämförelse erbjuder dock rätt mycket intresse och konstaterar oemot-sägligt de privata banornas bättre aflöningsförhållanden.

Så till exempel utgör den lön en bokförare kunnat ernå i Skandinaviska kreditaktiebolaget 7,000 kronor och i Stockholms handelsbank 6,500 kronor, under det att kassörer aflönas i Skandinaviska kreditaktiebolaget med ända till 7,200 (däraf 1,000 kronor misräkningspenningar), i Stockholms handelsbank med 6,000 kronor, i Stockholms Intecknings-Garantiaktiebolag med 6,000 kronor, Bankaktiebolaget Stockholm-Öfre Norrland 6,500 kronor och så vidare.

Den bästa jämförelsepunkten torde *kamrerarebefattningarne* erbjuda, i det att dessa — oafsedt de så olika krafven på utbildning och kameral kompetens — i statens penningförvaltande verk och i enskilda penninginrättningar i viss mån torde vara af mera likartad beskaffenhet.

En kamrerare i följande banker och försäkringsanstalter åtnjuter alltså: i Skandinaviska Kreditaktiebolaget kronor 8,700, i Stockholms Handelsbank kronor 9,100, i Stockholms Intecknings-Garantiaktiebolag kronor 10,000, i Bankaktiebolaget Stockholm-Öfre Norrland kronor 8,000, i Försäkringsaktiebolaget Skandia kronor 8,500, i dito Fenix kronor 10,000.

Af här bifogade tabell (litt. F) inhämtas, hvilka belopp i Stockholm arbetande ledamöter af Sveriges advokatsamfund kunnat förvärfva sig såsom inkomst af sitt yrke.

Däraf framgår, att två tredjedelar af dessa ledamöter, bland hvilka jämväl finnas biträden å advokatkontor, för år 1903 voro för inkomst af arbete taxerade till högre belopp än 7,000 kronor.

Det är uppenbart, att under sådana förhållanden statstjänsterna icke skola innebära någon lockelse för de verkliga förmågorna; och så länge rät-

telse i detta hänseende icke beredes, är det, för att använda kommitténs uttryckssätt (sid. 106, I del), »fara värdt att i många fall arbetet i tjänsten varder blott ett mer eller mindre rutinmässigt afhjälpande af inkommande ärenden, utan det sinne eller intresse för initiativ, som är så viktigt för främjandet af en sund och god utveckling inom det område, till hvilket tjänsten hör».

Men äfven en jämförelse mellan de löner, som Riksdagen under senare år fastställt för statstjänstemän inom andra områden, och de, hvilka förevarande kommitté föreslagit för de centrala ämbetsverken, utfaller till afgjord nackdel för kommittéförslaget.

Så, till exempel, har genom den nya lönestaten för elementarläroverken adjunkternas löner fastställts till högst 5,000 kronor, lektorernas till 6,000 och rektorernas till 6,500 kronor. Härvid är att märka, dels att dessa löner i det långt öfvervägande antalet fall afse *landsortsstäderna*, där lefnadskostnaderna äro så väsentligt lägre än i hufvudstaden, och att i hufvudstaden likasom i Göteborg särskildt hyresbidrag är alla lärare beviljad af kommunen, dels att elementarlärarne omedelbart vid sitt inträde å banan erhålla aflöning för sitt arbete och icke såsom ämbetsverkens extra ordinarie personal måste under en följd af år tjänstgöra utan annan ersättning än den gratifikationsmedlen kunna bereda, samt dels att elementarlärarne äro i åtnjutande af 3 å 4 månaders semester årligen. Det nu föreliggande löneregleringsförslaget för de centrala ämbetsverken ställer därför jämväl första gradens tjänstemän i en sämre ställning än adjunkterna vid läroverken, ehuru en flyktig jämförelse mellan dessas löner och de af kommittén för första gradens tjänstemän föreslagna kunde föranleda till en annan uppfattning. Men ännu mera ogynnsamt utfaller en jämförelse mellan öfriga grader. En rektor i en *landsortsstad* ernår, om man inberäknar hans fria bostad, en lön, som icke obetydligt öfverstiger en byråchefs lön i ett centralt ämbetsverk i *hufvudstaden*.

För riksbankens tjänstemän genomfördes lönereglering vid 1902 års riksdag; och vid en jämförelse med de därvid fastställda lönebeloppen, vill det synas, som om dessa på visst sätt föresväfvat kommittén vid framställandet af nu föreliggande förslag.

Tjänstemännen i riksbanken äro indelade i fyra klasser och lönerna inom de särskilda klasserna utgå med följande belopp:

	Lön.	Tjänstgöringspennin- gar.	Ålderstillägg		S u m m a		
			efter 5 år.	efter 10 år.	begynnelse- aflöning.	efter 5 år.	efter 10 år.
För första lönegraden	1,600	1,000	500	—	2,600	3,100	—
» andra dito	2,500	1,500	500	500	4,000	4,500	5,000
» tredje dito	3,500	1,800	500	500	5,300	5,800	6,300
» fjärde dito	4,500	2,000	500	—	6,500	7,000	—

Häraf framgår, att då kommittén för första gradens tjänstemän i de centrala ämbetsverken föreslagit en begynnelselön af 3,800 kronor jämte tre ålderstillägg å 400 kronor hvardera efter respektive 5, 10 och 15 års tjänstgöring, har kommittén gifvit dem en lägre ställning än andra gradens tjänstemän i riksbanken, och då kommittén för andra gradens tjänstemän i de centrala ämbetsverken föreslagit en begynnelselön af 5,300 kronor jämte två ålderstillägg å 500 kronor efter respektive 5 och 10 års tjänstgöring, så har kommittén jämnställt dessa med tredje gradens tjänstemän i riksbanken. Detta utvisar bättre än något annat, som förekommer i detta kommittébetänkande, hur liten betydelse kommittén, då den kommer från ord till handling, själf tillmäter sitt eget uttalande å sid. 146 I:a delen: »uppenbart är, att fordringarna på tjänstemännens kvalifikationer för tjänsten måste hafva ett väsentligt inflytande på befordringsförhållandena, likasom ock på de lönesatser, som böra bestämmas».

För att blifva anställd såsom tjänsteman i riksbanken erfordras ingen annan kvalifikation än aflagd mogenhetsexamen, och med blott och bart denna kan man där vinna befordran till alla fyra tjänstegraderna.

Under det att medelåldern vid inträde i de centrala ämbetsverken, enligt kommitténs statistik (sid. 89 I:a delen), visat sig vara för de hos dessa anställda extra ordinarie tjänstemän 26 år och för de ordinarie tjänstemännen 24,9 år, har, enligt hvad statskontoret inhämtat, medelåldern för de nu i riksbanken anställda ordinarie tjänstemännen utgjort 20,85 år och för de extra ordinarie 20,75 år. Lefnadsåldern vid tillträde till amanuens- eller därmed jämförlig biträdesbefattning utgjorde:

	högst 30 år.	31—35 år.	mer än 35 år.
I de centrala verken	34,3 %	40,4 %	25,3 %
I riksbanken	100 % *)	—	—

*) Däraf 50 % högst 25 år och 50 % 26—30 år.

Riksbanktjänstemännen hafva sålunda, till följd däraf att de icke behöft nedlägga tid och kostnader på en akademisk examen, långt tidigare kunnat ernå stadigvarande inkomst.

Då vidare de nuvarande ordinarie tjänsteinnehafvarne i riksbanken redan vid en medelålder af 30,05 år nått befordran till första lönegraden med en aflöning af 2,600 kronor, samt vid ungefär samma medelålder, som tjänstemännen i de centrala verken fått sin *första* ordinarie anställning, eller något öfver 37 år vunnit befordran till *andra* lönegraden med högre aflöning än första gradens tjänstemän i de centrala verken, inser man lätt, huru mycket fördelaktigare den lönereglering varit, som beskärts de oexaminerade tjänstemännen i riksbanken i jämförelse med den, som nu erbjudes de centrala ämbetsverkens akademiskt bildade personal.

Beträffande den af statskontoret uti dess underdåniga utlåtande den 27 maj 1902 föreslagna aflöningstiteln »hyresbidrag» har kommittén (sid. 130, del I) anført, att »i fråga om de centrala ämbetsverkens personal, hvilken till alldeles öfvervägande del är bosatt å en och samma ort, förefinnes, enligt kommitténs uppfattning, ej något skäl för en dylik aflöningstitel».

Denna invändning skulle utan tvifvel vara riktig, om statens samtliga tjänstemän tillhörde de centrala ämbetsverken och alla förty vore bosatta i hufvudstaden. Men då många tjänstemän inom lokalförvaltningarna i fråga om såväl arbetets art och omfång som social ställning äro fullt likställda med tjänstemän inom centralförvaltningen, är det uppenbart, att — därest man eftersträfvat ett rättvist och på förnuftiga grunder fotadt aflöningssystem — titeln »hyresbidrag» vid lönernas afvägande erbjuder de största fördelar. Och denna kommitté, hvars uppdrag (sid. 2) »borde omfatta icke endast de centrala ämbetsverken och myndigheterna utan alla statens myndigheter», hade därför haft all anledning att i sitt löneregleringsförslag upptaga en dylik aflöningstitel; och detta så mycket hellre som, enligt hvad alla ekonomiska utredningar gifva vid handen, den största prisstegringen ägt rum just beträffande hyrorna.

Statskontoret saknar alltså anledning frångå sitt ifrågavarande förslag.

Efter att hafva erinrat (sid. 167) hurusom *dels* genom nådiga brefvet den 12 december 1884 till statskontorets förfogande anvisats å handels- och sjöfartsfonden ett belopp af högst 500 kronor årligen att, i mån af behof,

användas till ersättning åt en eller flere tjänstemän hos statskontoret för bestyret med fondens förvaltning, af hvilket belopp 200 kronor årligen uppbäras af revisorn och bokhållaren å inkomst-, fond- och stämpelbyrån, under det att återstoden användes såsom bidrag till aflönande af ombudsmannen, *dels ock* genom nådiga brefvet den 9 augusti 1894 medgifvits, att af f. d. allmänna döfstuminstitutets donationsmedel 1,000 kronor årligen finge användas till ersättning åt de tjänstemän, hvilka närmast taga befattning med förvaltningen af nämnda medel, af hvilket belopp 500 kronor årligen uppbäras af chefen för statskontorets inkomst-, fond- och stämpelbyrå, medan återstoden användes såsom bidrag till aflönande af en amanuens å nämnda byrå, har kommittén förklarat sig anse, »att ordinarie tjänstemän hos statskontoret, hvilka af staten uppbära samma aflöning som andra tjänstemän i motsvarande lönegrad, icke böra därutöfver för bestyr med fondförvaltningen, hvilka tillhöra deras tjänst, erhålla särskild godtgörelse af fondmedel». Och kommittén har förty hemställt (sid. 169), »att ordinarie tjänstemän hos statskontoret icke vidare må, utöfver den i stat tillförsäkrade aflöningen, åtnjuta särskild ersättning för bestyr med någon af de under statskontorets vård och förvaltning ställda fonder».

I denna fråga har ämbetsverkets representant uti sin ofvan åberopade reservation yttrat (sid. 204), att då statskontorets fondförvaltning, kvantitativt som kvalitativt, tagit ett omfång, hvarom man vid 1876 års lönereglering icke hade en aning, och som ju äfven tillfört statskontoret en ny tjänsteman af andra graden å fondbyrån, här hade varit rätta platsen att till belysning af den föreliggande frågan utreda beloppet af den kostnad, som den åt statskontoret öfverlämnade *högst betydande* fondförvaltningen tillskyndar statsverket eller vederbörande fonder. Hade sådan utredning lämnats, lär den hafva gifvit vid handen, hurusom genom borttagande från statskontoret af nämnda förvaltningsbestyr i dess helhet näppeligen mer än 7,000 å 8,000 kronor om året torde hafva kunnat i aflöningsmedel inbesparas eller, med andra ord, att hela kostnaden för den genom statskontoret ombesörjda fondförvaltningen och den därmed förenade, i vidt skilda former växlande lånereörelsen icke torde kunna uppskattas till mer än omkring $\frac{1}{3}$ *procent* af den för närvarande inflytande *årsafkastningen* af dessa fonder. Kanske skulle kommittén då också hafva kommit till ett annat än det rent negativa resultat, som kommitténs hemställan i sig innebär, och kommittén i dess ställe blifvit i tillfälle att göra ett uttalande, hvilket gjort mera rättvisa åt dem, som inom statskontoret närmast bära det tunga ansvaret för skötseln och bevakandet af dessa fonder, hvilkas *årliga ränte- och kapitalvinst* redan nu låter räkna sig i *millioner* kronor».

Med instämmande i hvad ämbetsverkets representant sålunda yttrat, får statskontoret uttala, att, där till följd af nådigt beslut medgifvits att medel af enskild natur må af någon statens ämbetsmyndighet förvaltas, det fortfarande såsom hittills icke kan vara annat än billigt, därest af dylika medel åt vederbörande tjänstemän anvisas någon godtgörelse för det extra ansvar och besvär, som härigenom påläggas dem. Och långt ifrån att indraga den särskilda ersättning, som till två ordinarie tjänstemän i statskontoret hittills utgått, borde det, enligt statskontorets förmenande, tvärtom tagas under öfvervägande, huruvida icke ännu flere tjänstemän borde komma i åtnjutande af sådan ersättning från fondmedlen.

De skäl, hvilka hittills afhållit statskontoret från att hos Eders Kungl. Maj:t göra framställning om uppförande af ombudsmanstjänsten å ordinarie stat, synas statskontoret fortfarande äga samma betydelse; och statskontoret har därför icke heller ansett sig böra hemställa om upptagande af ombudsmannens aflöning å det förslag till stat, som nu framlägges. Klart är emellertid att, då ombudsmansgöromålens vikt och antal nu mera än tillförene påkalla likställighet i aflöningshänseende med åtminstone tjänstemännen i 1:a graden, statskontoret måste vara betänkt på att, sedan löneregleringsfrågan för ämbetsverket blifvit afgjord, hos Eders Kungl. Maj:t göra den framställning om beredande af aflöningsförhöjning åt ombudsmannen, hvartill förhållandena då kunna föranleda.

Oaktadt åtskilliga omständigheter nu föreligga, som tala för en större löneförhöjning än statskontoret i sitt underdåniga utlåtande den 27 maj 1902 föreslog, har emellertid statskontoret ansett sig böra stanna vid att vidhålla nämnda förslag, dock under framhållande att detta måste anses såsom minimum, hvilket torde framgå t. ex. däraf att genom antagandet af samma förslag byråcheferna ändock icke skulle nå upp till ens de aflöningar, som bestås kamrerarne i våra större banker.

Mot det af kommittén framställda förslag till aflöningsbelopp för amanuenserna har statskontoret intet att erinra och förty ej heller mot den höjning i anslaget till vikariat, renskrifning, flitpenningar och extra biträden, hvarom kommittén gjort hemställan.

På grund af hvad sålunda anförts får statskontoret i underdånighet hemställa det Eders Kungl. Maj:t täcktes förelägga Riksdagen följande

Förslag
till stat för statskontoret
att tillämpas från och med år . . . . .

	Lön.	Tjänst- görings- penningar.	Hyres- bidrag.	Arfvoden och miss- räknings- penningar.	Summa.	
Verkets chef, generaldirektör	6,200	3,000	1,200	—	10,400	
1 statskommissarie och byrå- chef	4,400	2,400	1,000	—	7,800	Efter 5 år kan lönen höjas med 600 kr.
2 dito	8,800	4,800	2,000	—	15,600	
1 andra gradens tjänsteman, sekreterare	3,000	1,800	800	—	5,600	Efter 5 år kan lönen höjas med 500 kr. och efter 10 år med ytterli- gare 500 kr.
1 dito, räntmästare	3,000	1,800	800	500	6,100	
1 dito, förste revisor	3,000	1,800	800	—	5,600	
1 dito, kamrerare	3,000	1,800	800	—	5,600	
1 första gradens tjänsteman, stämpelkassör	1,800	1,500	600	500	4,400	Efter 5 år kan lönen höjas med 500 kr. och efter 10 år med ytterli- gare 500 kr.
1 dito, revisor	1,800	1,500	600	—	3,900	
9 dito, revisorer och bok- hållare, registrator, kassa- bokhållare	16,200	13,500	5,400	—	35,100	
Till vikariat, renskrifning, flit- penningar och tillfälliga biträden	—	—	—	28,500	28,500	
1 förste vaktmästare	800	400	200	—	1,400	Efter 5 år kan lönen höjas med 100 kr.
1 vaktmästare	500	400	200	—	1,100	
5 dito	2,500	2,000	1,000	—	5,500	
Summa kr.	55,000	36,700	15,400	29,500	136,600	

Sammanfattning.

Statskontoret har *afstyrkt* kommitténs förslag:
att i allmänhet sådana å därför bestämda anslag anvisade utgifter, hvilka
hittills af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande förskottsvis utbetalats och

för hvilka de haft att begära ersättning hos statskontoret, må af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande definitivt anordnas och i landtränteriiräkningen af-
föras (sid. 3);

att sådana utgifter enligt stat eller särskilda föreskrifter, som hittills af statskontoret anordnats för att å landtränterierna utbetalas, må af Kungl. Maj:ts befallningshafvande anordnas, där ej med utbetalningen förbundna omständigheter föranleda, att anordnandet bör äga rum i statskontoret (sid. 4);

att från statskontorets direkta, till räntmästarens handläggning hörande kassarörelse måtte helt och hållet afskiljas länsstyrelsernas insättningar och dragningar å statskontorets räkning i riksbanken samt bokföringen i statskontoret af desamma verkställas annorstädes än i räntekammaren; och att inom statskontoret måtte, i enlighet med de af kommittén gjorda antydningar, åvägabringas de förenklade anordningar i afseende å bokföring och kontroll m. m., som af den sålunda föreslagna förändringen betingas (sid. 20—26);

att statskontorets assignationer eller anvisningar å riksbanken skola, efter det de blifvit af behörig tjänsteman kontrasignerade, undertecknas af verkets chef och den föredragande ledamoten (sid. 29);

att i instruktion för statskontoret måtte meddelas bestämmelser i syfte att ersätta protokollen med föredragningslistor, dock så att protokoll föres i de fall, då skiljaktiga meningar förekomma, eller ett ärende enligt sin natur eller gifna föreskrifter bör i protokoll upptagas, eller eljest förordnas att protokoll skall föras (sid. 33);

att åt generaldirektören i statskontoret må öfverlämnas att själf föredraga sådana samfälligt afgörande underkastade frågor, som angå befordringar, extra ordinarie tjänstemäns och vaktbetjäntes antagande, bestämmande af arvoden åt amanuenser äfvensom af godtgörelse åt andra extra ordinarie tjänstemän och tillfälliga biträden samt åt extra ordinarie vaktbetjante, afsked, tjänstebetyg, förordnanden, tjänstledighet, samt tjänstemäns och betjäntes fel och försummelse i tjänsten (sid. 37);

att för statskontoret måtte meddelas föreskrift därom, att samtliga ordinarie tjänstemän och betjante skola, där ej för särskilda fall undantag, efter pröfning, medgifves, vara å tjänsterummen tillstädes minst sex timmar hvarje söckendag (sid. 41);

att någon kassabokhallarebefattning, sådan som den nu tillfälligtvis inrättade, icke vidare bör förekomma (sid. 53);

att det registrators- och aktuarietjänstens nuvarande innehafvare meddelade förordnande såsom kommissionär hos ämbetsverket bör upphöra (sid. 52);

att en vaktbetjant må indragas (sid. 56);

att ordinarie tjänstemän hos statskontoret icke vidare må, utöfver den i stat tillförsäkrade aflöningen, åtnjuta särskild ersättning för bestyr med någon af de under statskontorets vård och förvaltning ställda fonder (sid 65).

Statskontoret har *gjort vissa erinringar* emot kommitténs förslag:

att de statskontoret ensamt eller gemensamt med kammarkollegium tillhörande åligganden i afseende å tillsättande af landsstatstjänstemän samt tjänstledighet, förordnanden och afsked för dem må upphöra (sid. 30);

att, med ändring af gällande bestämmelser i ämnet, statskontoret måtte befrias från skyldigheten att årligen tillställa kammarrätten förteckning öfver de medel, som, med villkor af redovisning, utaf statskontoret anordnats å räntekammaren (sid. 31);

att lämplig förenkling måtte vidtagas i arbetet för de uppgifter, som årligen böra från statskontoret ingå till Kungl. Maj:t rörande förskott, för hvilka ersättning bör af Kungl. Maj:t anvisas (sid. 33);

att af statskontoret skola samfällt behandlas och afgöras vissa af kommittén angifna ärenden (sid. 36).

Statskontoret har *lämnat utan erinran* kommitténs förslag:

att statskontoret måtte befrias från att såsom mellaninstans afgöra andra besvärsmål än dem, som röra räkenskapers och redogörelsens form;

att i angifven omfattning vinna förenkling i sättet för undertecknande af statskontorets utgående expeditioner;

att i instruktion för statskontoret måtte meddelas föreskrift, att, då generaldirektören begagnar semester eller eljest under kortare tid, som ej öfverstiger fjorton dagar, är förhindrad att sitt ämbete förrätta, äldste tjänstgörande statskommissarien skall, därest icke annorlunda af Kungl. Maj:t förordnas, inträda i utöfningen af generaldirektörens åligganden;

att, i fråga om förhöjning af lön efter viss tids fortsatt innehafvande af befattning i samma lönegrad, löntagare i statskontoret böra få tillgodoräknas den tid, som före den nya aflöningsstatens trädande i kraft förflutit från hans tillträde till befattningen, äfven om han i följd af frågan om verkets organisation tillträdit befattningen allenast på grund af förordnande tills vidare;

att notariebefattningen må indragas;

att föreskrifterna om skyldighet för registratorn och aktuarien såsom redogörare för expensmedlen samt för stämpelkassören att ställa uppbörds-säkerhet måtte upphävas.

Slutligen har statskontoret, som icke kunnat tillstyrka kommitténs förslag till lönestat, hemställt om bifall till det af ämbetsverket uti underdånig skrifvelse den 27 maj 1902 framlagda löner regleringsförslag med de förändringar, som betingas af notarietjänstens indragning samt uppförande å ordinarie stat af en kassabokhållarebefattning äfvensom af den utaf kommittén föreslagna ökningen af anslaget till vikariat m. m.

Remissakten återställes; hvarjämte protokollsutdrag, utvisande ett vid ärendets behandling i statskontoret afgifvet särskildt yttrande, bifogas.

Stockholm den 22 juni 1905.

HANS WACHTMEISTER.

C. G. SYLVAN.

CHR. L. TENOW.
Föredragande.

PER SÖDERMARK.

G. Thorstenson.

Utdrag af protokollet, hållet vid plenisammanträde i kungl. statskontoret den 22 juni 1905.

Närvarande: Herr generaldirektören m. m. greve Wachtmeister, Herr statskommissarien m. m. Sylvan, Herr statskommissarien m. m. Tenow och Herr statskommissarien m. m. Södermark.

S. D. Herr statskommissarien Tenow föredrog Kungl. Maj:ts nådiga remiss den 14 december 1904 å *dels* det af den af Kungl. Maj:t den 3 oktober 1902 tillsatta kommitté rörande reglering af statens ämbetsverks och myndigheters löneförhållanden m. m. den 18 november 1903 afgifna underdåniga betänkande angående allmänna förutsättningar och grunder för en reglering af löneförhållanden m. m. inom de centrala ämbetsverken, *dels ock* samma kommittés den 24 november 1904 afgifna underdåniga förslag till reglering af löneförhållanden m. m. vid statskontoret; och beslöts underdånigt utlåtande enligt registraturet.

Föredraganden, statskommissarien Tenow anförde därefter:

»Ehuru statskontoret till alla delar och enhälligt fattat beslut i öfverensstämmelse med de af mig såsom föredragande framställda förslag, finner jag mig dock, med anledning af hvad förevarande kommittébetänkande innehåller, nödsakad anhålla att få till protokollet antecknad följande särskilda yttrande:

Flerestädes i sitt betänkande har kommittén nämligen uppehållit sig vid hvad kommittén kallar det 'Tenowska systemet' och erinrar, att detta system första gången framlades uti en af mig anmäld reservation vid statskontorets den 22 oktober 1901 afgifna utlåtande i fråga om lönereglering för tjänstemän och betjänte vid de ecklesiastika konsistorierna. Kommittén har emellertid icke funnit nödigt att fullständigt referera den motivering för berörda förslag, som

jag vid nämnda tillfälle och sedermera, då andra löneregleringsfrågor förelagat till statskontorets behandling, framlagt. I kommitténs betänkande återfinnes nämligen — förutom en redogörelse för de af mig föreslagna lönesatserna och för de myndigheter, som helt eller delvis biträdt förslaget — endast en på fri hand gjord sammanställning af 'de skäl, som vid olika tillfällen anförts för det Tenowska systemet', sådana dessa 'synas kunna hufvudsakligen sammanfattas'.

Då systemet emellertid icke kan af denna sammanställning riktigt bedömas, ser jag mig därför nödsakad att ånyo och fullständigt framlägga nämnda förslag, under uttalande af den lifliga förvissningen, att dess obestriddliga fördelar ur såväl statens som tjänstemännens synpunkt skola komma att vinna behörigt beaktande vid de löneregleringar, som väl ånyo inom en ej alltför aflägsen framtid måste vidtagas.

Uti den reservation, som finnes bilagd statskontorets underdåniga utlåtande den 27 maj 1902, angående lönereglering för statskontoret, där jag utförligt redogjort för detta lönesystem, anförde jag, bland annat, följande:

Från statskontorets beslut är jag skiljaktig beträffande det *system*, som följts vid lönernas bestämmande. Erfarenheten har nämligen gifvit vid handen, att, då tjänstemännen i det långt öfvervägande antalet fall äro gifta, den nuvarande skillnaden mellan begynnelse- och slutaflöningen i de särskilda tjänstegraderna är allt för ringa för att ens tillnärmelsevis motsvara tjänstemännens med hvarje år stegrade lefnadskostnader; och jag anser detta förhållande vara den egentliga anledningen till det utbredda missnöje, som bland tjänstemän af alla kategorier nu råder i fråga om aflöningen.

Under det all erfarenhet gifver vid handen, att lefnadskostnaderna successivt stegras och icke afstanna, utan tvärtom i proportionsvis högre grad än förut tilltaga efter det tionde året från det äktenskap ingicks till frammot det tjugonde, afstannar, enligt nuvarande aflöningssystem, lönestegringen helt och hållet, för tjänstemännen i första och andra tjänstegraderna efter det elfte året och för tjänstemännen i tredje graden redan efter det sjätte. Härigenom tvingas tjänstemännen, till följd af själfva det sätt, hvarpå aflöningssystemet är inrättadt att, allt efter som åren fortgå, i större och större utsträckning, — till skada för såväl statstjänsten som till förödande af den personliga kraften — genom bisysslor bereda sig den outhärliga fyllnaden i inkomster. Först genom att fullständigt bryta med det nuvarande systemet af i det närmaste orörliga löner kan man ha någon utsikt att inskränka det så mycket öfverklagade 'mångsyssleriet'.

Jag anser därför ur tjänstemännens synpunkt ett sådant aflöningssystem vara att föredraga, som, med bibehållande af nuvarande begynnelseaflöning tillägger tjänstemännen flere och tätare återkommande alderstillägg än som

nu är fallet. Detta system, enligt hvilket aflöningen efter längre tids tjänstgöring väsentligen ökas, tillämpas i stor utsträckning för de civile tjänstemännen i de flesta tyska stater, framför allt i Preussen. Hos oss är det, hvad statstjänare beträffar, egentligen blott för lärarne vid de allmänna läroverken, som systemet fått någon mera vidsträckt användning, men i enskild tjänst, till exempel inom affärslifvet, har detsamma vunnit en icke obetydlig tillämpning.

Ur *statsverkets synpunkt* äger ifrågavarande system det företräde att, genom den högre aflöningens undanskjutande till en senare tidpunkt, ställa sig *väsentligt billigare* än hvad som erfordras till beredande af en afsevärd löneförbättring efter systemet af högre begynnelselön och lägre slutlön.

Att betrakta den aflöning, statstjänstemännen åtnjuta, ur synpunkten af att endast och allenast utgöra *ersättning* för det arbete, som utföres, synes mig vara allt för ensidigt. Man bör nämligen, enligt mitt förmenande, göra en bestämd skillnad mellan *arbetslön* i vanlig mening, den efter fritt aftal bestämda ersättningen för ett utfördt arbete, och *statstjänstemannaaflöningen*, på hvars storlek tjänstemannen själf i de flesta fall icke äger något inflytande. Den genom fritt aftal bestämda arbetslönen fixeras efter förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på arbetskrafter inom facket samt på grund af den större eller mindre personliga arbetsskickligheten och är ytterst känslig för alla växlingar i orts- och tidsförhållanden. Vid hvarje stegring af lefnadskostnaderna måste antingen arbetsgifvaren öka lönen eller ock söker arbetaren anställning annorstädes, där hans arbete högre värderas. Enahanda är förhållandet, då den enskildes arbetsskicklighet ökas och med åren hans lefnadsstandard höjes. Däremot ligger det i *tjänstemannalönens* natur att inom hvarje grad eller löneperiod inom graden vara oåtkomlig för växlingar, vare sig i följd af ekonomiska kriser eller större och mindre personlig yrkesskicklighet; och då den aldrig — såsom fallet ofta är med arbetslönen — öfverskrider gränsen för ett ståndsmässigt *underhåll*, är statstjänstemannen i regeln urständsat att af sin lön afsätta något för kommande dagars behof. Detta förhållande visar tydligare än något vikten af att statstjänarens lön så ordnas, att hans och hans familjs ekonomiska ställning för framtiden betryggas, och detta torde bäst kunna ske på ett sådant sätt, att aflöningen bestämmes efter tjänstemännens normala behof af en så småningom under en lång följd af år successivt stegrad inkomst. Och långt ifrån att man i en sådan anordning kan se någon fara eller källa till missnöje, måste det för hvar och en, som efter aflagda kompetensprof knutit sig vid statstjänst och därmed i regeln för sig afskurit möjligheten till på konkurrens och fria aftal grundade löneförhållanden, vara i hög grad tillfredsställande att se framtiden för sig skäligen betryggad, äfven om konjunkturerna skulle ställa sig så-

lunda, att han icke kan vinna befordran till högre tjänstegrad; hvartill kommer tillfredsställelsen af att med lugn kunna ägna sina krafter åt statstjänsten i stället för att, såsom nu oftast är fallet, med hvarje år söka allt flere biförtjänster. Man kan icke med fog förutsätta, att den yngre tjänstemannen skulle med afund betrakta sin äldre kamrats ekonomiska företräden, då samma förmåner successivt vänta honom själf; detta så mycket mindre som det ingalunda ligger någon orättvisa däri, att, hvad tjänstgöringen inom samma grad beträffar, en genom lång tjänstgöring förvärfvad större erfarenhet och skicklighet berättigar till afsevärdt högre ersättning för arbetet än som den till tjänsten nyss utnämnde uppbär. Bland lärarepersonalen vid allmänna läroverken har icke heller försports det ringaste missnöje däröfver att en äldre adjunkt kan uppbära ända till dubbelt högre aflöning än en nyssutnämnd, för fullkomligt likartad tjänstgöring, ja äfven högre än en yngre lektor. Detta system har — såsom helt naturligt är — öfverallt där det varit tillämpladt medfört ett stegradt intresse från tjänstemännens sida och känsla af större lugn med afseende å framtiden, hvilket allt endast haft och endast kunnat ha fördelaktiga verkningar på tjänsternas utöfning.

På grund af hvad jag sålunda anført, finner jag mig böra tillstyrka, att i *första lönegraden* begynnelseaflöningen för framtiden bestämmes till 3,000 kronor med sex ålderstillägg, hvartdera å 400 kronor, efter respektive tre, sex, nio, tolf, femton och aderton års väl vitsordad tjänstgöring. Härigenom skulle en tjänsteman, som med plikttrohet tjänstgjort under aderton års tid, utan att vinna befordran till högre tjänst, kunna påräkna eu aflöning för sin återstående tjänstetid af 5,400 kronor.

Vidare hemställer jag att *andra gradens tjänstemän* må för framtiden erhålla en begynnelseaflöning af 4,500 kronor med fem ålderstillägg till lönen, hvartdera å 500 kronor efter respektive tre, sex, nio, tolf och femton års tjänstgöring, eller alltså efter femton års väl vitsordad tjänst i *andra lönegraden* 7,000 kronor.

Slutligen håller jag före att *tredje gradens tjänstemän* böra tilläggas en begynnelseaflöning af 6,400 kronor med fyra ålderstillägg å 600 kronor efter respektive tre, sex, nio och tolf års tjänst, så att deras aflöning därefter komme att uppgå till 8,800 kronor.

Därest aflöningarna inom de olika tjänstegraderna afvägas på sätt jag nu hemställt, skulle det kunna inträffa, att en tjänsteman, som ifrågasättes till befordran till högre tjänstegrad, redan i den lägre tjänstegraden intjänat lika hög eller högre aflöning än begynnelseaflöningen i den högre tjänstegraden och därigenom skulle sakna eggelse att söka och mottaga befordran. För att undvika denna olägenhet, som för öfrigt endast ytterst sällan lär inträffa, då, enligt hvad erfarenheten gifvit vid handen, äldre tjänstemän i all-

mänhet icke undfå befordran till högre tjänst, torde föreskrift böra meddelas därom, att i sådant fall den befordrade tjänstemannen skall omedelbart tillgodoföras så många ålderstillägg å lönen, att hans begynnelseaflöning i den högre tjänstegraden varder högre än den aflöning, han senast åtnjöt i den lägre tjänstegraden.

Mot det förslag, jag nu framställt, kan tilläfsventyrs göras den invändningen, att det med detta lönesystem kan inträffa, att en äldre tjänsteman i lägre tjänstegrad under någon öfvergående tid kan komma att uppbära en samlad aflöning, som är större än hvad en högre ställd, men yngre tjänsteman inom verket samtidigt uppbär. Jag kan emellertid icke finna ett sådant förhållande, som i hvarje händelse är af öfvergående natur och som icke saknar motstycke inom andra grenar af statsförvaltningen, utgöra något giltigt skäl mot genomförande af ett lönesystem, som i öfriga hänseenden äger afsevärda företräden.

Hvad fördelningen af en tjänstemans samlade aflöning beträffar, hemställer jag om införande i ordinarie tjänstemäns aflöning af ett nytt moment, som lämpligen torde kunna kallas *hyresbidrag*. Det vill nämligen synas obestridligt, att om en tjänsteman af staten placeras till en i öfrigt, beträffande kvalitet och kvantitet, lika tjänstgöring å en dyrare ort, bör han hafva grundade anspråk på att af staten åtnjuta en något högre lön än den med honom jämnställda tjänsteman, som har sin tjänstgöring förlagd till en billigare ort. Detta förhållande kan lättast ordnas genom införande i aflöningen, jämte lön och tjänstgöringspenningar, af ett hyresbidrag, normeradt efter de olika orternas större eller mindre bostadshyror och lefnadskostnader i öfrigt.

På grund häraf hemställer jag, att aflöningarna för tjänstemännen här i ämbetsverket må fördelas i lön, tjänstgöringspenningar och hyresbidrag; och torde fördelningen af de ofvan såsom begynnelselöner föreslagna beloppen lämpligen böra sålunda genomföras, att i *första tjänstegraden* lönen bestämmes till 1,200 kronor, tjänstgöringspenningarne till 1,200 kronor och hyresbidraget till 600 kronor; tillsammans 3,000 kronor; i *andra tjänstegraden* lönen till 2,200 kronor, tjänstgöringspenningarne till 1,500 kronor och hyresbidraget till 800 kronor, tillsammans 4,500 kronor; och i *tredje tjänstegraden* lönen till 3,400 kronor, tjänstgöringspenningarne till 2,000 kronor och hyresbidraget till 1,000 kronor; tillsammans 6,400 kronor.

Hvad jag nu yttrat om lämpligheten däraf att den löneförhöjning, som består, så fördelas, att den tillkommer de tjänstemän, hvilka någon tid varit såsom ordinarie anställda, äger ock på betjäntklassen tillämpning. Äfven för dem gäller, att behofven stegras efter som åren framskrida och barnen tillväxa, i samma mån som möjligheten att genom biförtjänster uppbringa inkomsterna till det erforderliga måttet aflager vid mera framskriden ålder.

Jag hemställer därför, att förste vaktmästarens aflöning, nu 1,100 kronor, salunda förhöjes, att honom tillerkännes fyra ålderstillägg, hvartera å 50 kronor, att åtnjutas efter respektive tre, sex, nio och tolf års väl vitsordad tjänstgöring, samt att de öfrige sex vaktmästarne, hvilka nu uppbära en aflöning af 800 kronor med rätt till ett ålderstillägg å 100 kronor efter fem års tjänstgöring, må tillerkännas sex ålderstillägg att uppbäras med 50 kronor efter respektive tre, sex, nio, tolf, femton och aderton års väl vitsordad tjänstgöring; hemställande jag tillika, på här ofvan beträffande hyresbidrag åt tjänstemännen anförda skäl, att af förste vaktmästarens aflöning 500 kronor betraktas såsom lön, 300 kronor såsom tjänstgöringspenningar och 300 kronor såsom hyresbidrag, samt att af vaktmästarnes aflöning 300 kronor räknas såsom lön, 300 kronor såsom tjänstgöringspenningar och 200 kronor såsom hyresbidrag.

I detta sammanhang anser jag mig böra framhålla att, om man utgår från de af mig föreslagna aflöningsbelopp, pensionsfrågan lätt kan ordnas genom en bestämmelse af innehåll att såsom pensionsunderlag skall tjäna, i första tjänstegraden lön, hyresbidrag och tre ålderstillägg, i andra tjänstegraden lön, hyresbidrag och två ålderstillägg samt i tredje tjänstegraden lön, hyresbidrag och ett ålderstillägg. Pensionerna komme då att blifva: i första graden 3,000 kronor, i andra graden 4,000 kronor och i tredje graden 5,000 kronor samt skulle endast för första gradens tjänstemän höjas med 200 kronor utöfver nuvarande pensionsbelopp, under det att de för andra och tredje gradens tjänstemän blefve oförändrade.

Slutligen finner jag mig böra, i öfverensstämmelse med statskontorets majoritet, kraftigt betona, att därest staten skall kunna påräkna att för framtiden verkligt dugande krafter, hvaraf särskildt detta ämbetsverk är i stort behof, skola låta sig bindas vid tjänstgöringen härstädes och ej söka anställning i enskild tjänst eller i ämbetsverk med mindre arbetsbörda och mindre tröttande göromål än statskontorets, måste aflöningarna ordnas så, att för de nyanställda tjänstemännen finnes utsikt att med åren vinna en inkomst, som icke allt för mycket understiger den, hvilken af arbetsdugliga, med juridisk kompetens utrustade personer, äfven utan den speciella utbildning, statstjänsten kräver, lätt kan vinnas i det privata lifvet. En slutlön af 8,800 kronor för de större förmågorna måste betraktas såsom ett minimum, som icke under några omständigheter bör underskridas.

De kraf, som måste ställas på detta ämbetsverks *ledamöter* i fråga om utbildning, arbetskvantitet och allmän duglighet torde förutsätta att deras aflöning icke bör sättas för lågt i jämförelse med hvad som tillkommer exempelvis verkställande direktörer i banker och försäkringsanstalter samt med dem jämnställda funktionärer i andra enskilda inrättningar, hvilkas aflöningar i all-

mänhet torde betydligt öfverstiga hvad som för närvarande åtnjutes af ledamöter i de centrala verken. Det har ock mer än en gång visat sig att af verkligt insiktsfulle män har dylik enskild anställning varit mera eftersträfvad än sådan ledamotsplats. Att lita till den lockelse, en ansedd ämbetsmannaställning innebär, kan i längden icke verka fördelaktigt och lär för hvarje år visa sig mindre verksamt.

Hvad *andra gradens tjänster* (räntmästare, sekreterare, förste revisor och kamrerare) beträffar, är det af största vikt att för deras besättande förvärfva personer med synnerlig duglighet och tillförlitlighet, då den särskildt för detta ämbetsverk ytterst viktiga detaljkontrollen påhvilat dessa tjänstemän, hvilka dessutom fungera såsom kontorsförmän och i fall af behof skola vara ställföreträdare för ämbetsverkets ledamöter. 1902 års riksdag har vid fastställande af stat för riksbankens tjänstemän för bankokommissarierna bestämt en begynnelseaflöning af 6,500 kronor och redan efter fem års tjänst en slutlön af 7,000 kronor. Sistnämnda tjänstemän kunna i allt väsentligt likställas med de inom statskontoret anställde andra gradens tjänstemän, ehuru bankokommissarierna icke för inträde i riksbankens tjänst varit underkastade andra kunskapsprof än mogenhetsexamen, under det att för anställning i statskontorets tjänst erfordras afläggande af ämbetsexamen, hvarförutom bankokommissarierna icke heller äro ålagde att inträda såsom ställföreträdare för riksbanksfullmäktige. Jag anser därför en slutlön af 7,000 kronor vara det minsta, som kan och bör för de inom statskontoret anställde andra gradens tjänstemän ifrågasättas.

Vidkommande därefter *första gradens tjänster* anhåller jag att få påpeka nödvändigheten däraf, att aflöningen äfven för dem så ordnas, att de kunna innebära en verklig lockelse för utvecklingsbara krafter att i statskontoret söka anställning. Om därför till följd af ogynnsamma förhållanden, på hvilka hvarken ämbetsverket eller tjänstemannen själf kan hafva någon som helst inverkan, en första gradens tjänsteman kommer att under hela sin tjänstetid kvarstanna i samma tjänstegrad, bör aflöningen så ordnas, att han detta oakadt kan utan allt för stor oro se framtiden till mötes. Den af mig för denna grad föreslagna slutlönen, 5,400 kronor, är därför ett minimum, som icke bör underskridas.

I detta sammanhang anser jag mig böra framhålla, att det förhållandet, att de högre och högsta aflöningsbeloppen för första graden enligt mitt förslag (4,600 kronor, 5,000 kronor och 5,400 kronor) icke af tjänstemännen ernås förr än efter respektive 12, 15 och 18 års tjänst, under det att, enligt hvad statistiken utvisar, ett stort antal första gradens tjänstemän kvarstanna i graden kortare tid och i medeltal blott 12 år, icke tala emot mitt förslag, då de, som befordras, i och genom denna befordran vinna ett högre löne-

belopp och anordningen med det stora antalet ålderstillägg endast är afsedd att trygga framtiden för dem, hvilka ogynnsamma förhållanden förnekat befördran.

Då alla beräkningar gifva vid handen, att det af mig förordade lönesystem, *för statsverket ställer sig billigare än något annat förslag*, för så vidt man därmed afser att bringa till slut och icke blott undanskjuta lösningen af den trängande aflöningsfrågan, föreställer jag mig, att detsamma borde tagas under allvarlig ompröfning och icke sättas å sido blott därför, att det icke förut tillämpats för de centrala ämbetsverken.

Enligt hvad verkställda kalkyler utvisa skulle de af majoriteten föreslagna aflöningarna, om desamma varit medgifna för detta ämbetsverks tjänstemän i de tre tjänstegraderna under tidsperioden 1878—1901, hafva åsamkat statsverket en sammanlagd kostnad af 2,118,900 kronor, under det att de af mig föreslagna aflöningsbelopp, tillämpade under samma tidsperiod, skulle hafva för statsverket medfört en sammanlagd kostnad af 1,901,700 kronor, eller 217,200 kronor mindre.

De anmärkningar, som gjorts emot detta förslag, och på grund af hvilka *kommittén* funnit sig sakna anledning föreslå utbytande mot detsamma af nu gällande aflöningssystem för de centrala ämbetsverken äro, enligt kommitténs sammanfattning, följande:

»Grundtanken i det nuvarande aflöningssystemet är, att aflöningsbeloppen böra afpassas efter göromålens olika omfattning och vikt, efter de större eller mindre anspråk, som måste ställas å tjänsteinnehafvarens kunskaper, omdöme och duglighet samt efter det särskilda ansvar, som hvilat å vissa tjänsteinnehafvare».

Detta är emellertid också utan all gensägelse en af de dominerande grundtankarna i det af mig framställda förslaget. Och lika litet som ålderstilläggen, sådana de för närvarande utgå, stå i strid med denna princip, så innebära också ålderstilläggen enligt *mitt* förslag »en uppmuntran för redan väl utfördt arbete och ett erkännande af det större värde, som vunnen erfarenhet bör förlåna arbetet». Men jag vågar påstå, att ålderstilläggen, sådana de af mig doserats, gifva ett vida exaktare uttryck för detta erkännande än som är möjligt genom det hittills följda och af kommittén accepterade systemet.

Kommittén anför vidare, att då tjänstemannen i allmänhet börjar sin bana med skulder och när befördran till ordinarie tjänst så sent, att han, där ej sådant redan skett, då vill bilda familj, det torde för honom vara angelägnare att vid tiden för denna befördran erhålla en högre lön, som sätter honom i stånd att betala sina studieskulder samt fullgöra sin skyldighet såsom familjeförsörjare.

Denna invändning träffar emellertid icke själfva *systemet*, utan möjligen det sätt, hvarpå enligt detsamma lönesatserna bestämts. Ty systemet lär icke hindra, att man, om det af ett eller annat skäl anses nödigt — och jag medgifver gärna att den alltjämt fortgående prisstegringen å alla förnödenheter påkallar detsamma — sätter begynnelselönen högre. För öfrigt är det, såsom en hvar samvetsgrann iakttagare af mitt förslag lätt skall finna, just hänsynen till familjeförsörjarens plikter, som förestafvat detsamma. Däröfver vittnar till och med *den* recit af motiveringen därför, som kommittén framlagt.

Det är visserligen sant, att »medelåldern vid första befordran till ordinarie tjänst är hög», samt att »med hänsyn härtill måste ur både statens och tjänstemannens synpunkt anses önskvärdt, att han åtminstone vid tiden för befordran till ordinarie tjänst kan bilda familj». Och det hade utan tvifvel varit på sin plats, att kommittén tillsett, huruvida icke sådana förändrade anordningar kunde vidtagas, att nämnda medelålder blefve sänkt. Detta hade varit så mycket mera påkalladt som kommittén på alla sätt sökt kringskära tjänstemännens möjligheter till förvärf vid sidan af statstjänsten. Då emellertid några sådana inskränkande bestämmelser som de af kommittén föreslagna icke ifrågasatts i *mitt* förslag, är det icke berättigadt att, såsom kommittén, anställa jämförelse mellan den af mig för första lönegraden föreslagna begynnelselönen och den af kommittén föreslagna, då åtnjutandet af den senare är förenad med sådana villkor att — såsom statskontoret visat — kommitténs förslag i själfva verket innebär en *aflöningsminskning* för alla lönegrader och alla tjänsteåldrar.

Därest kommittén annorstädes än i polemiken mot mitt förslag fäst något afseende vid studieskulder och tjänstemännens skyldigheter såsom familjeförsörjare, hade kommitténs eget förslag utan tvifvel fått ett helt annat utseende. Kommitténs förslag, sådant det nu föreligger, innebär därför i jämförelse med *mitt* förslag emellertid ingalunda, såsom kommittén håller före, något »tillmätande af en relativt hög begynnelselön», utan anvisar tvärtom i själfva verket en lägre begynnelselön än detta, och huru efter genomförande af kommitténs förslag tjänstemännen, såsom kommittén förmodar, skola sättas i stånd att »betala sina studieskulder samt fullgöra sin skyldighet såsom familjeförsörjare» är fullkomligt ofattligt.

Kommittén uttalar, att »för kommittén står det klart, att vid en tjänst af större vikt och ansvar med däråf betingade högre fordringar å dess innehafvare aflöningen såsom hittills bör vara förmånligare än vid en mindre viktig och ansvarsfull befattning». Icke heller denna invändning träffar det af mig föreslagna lönesystem, då enligt detsamma löneförmånerna — till hvilka väl jämväl må räknas hvad som enligt staten är tjänstemannen *tillförsäkradt*, om det än icke omedelbart får åtnjutas — äro i stigande skala fördelaktigare

för en högre tjänst än för en lägre. Intet aflöningssystem lär emellertid kunna förebygga, att under tillfälliga omständigheter en tjänsteman i lägre grad under någon öfvergående tid kommer att hafva större inkomster af sin tjänst än en tjänsteman i högre grad. Inom statsförvaltningen förekommer ett mycket stort antal fall, där detta är ett *konstant* förhållande, hvilket kommittén i fortsättningen af sitt arbete hvarken torde hafva för afsikt, ej heller förmå att förändra.

Slutligen har kommittén gent emot mitt förslag anført, att enär, enligt detsamma, af de ifrågasatta ålderstilläggen allenast så många skulle få beräknas såsom grund för pension, att pensionsbeloppen i hufvudsak blefve bibehållna vid nuvarande storlek, löntagaren skulle, då han nått pensionsåldern och kommit upp till en relativt hög lön, i och med afgången från tjänsten se sin inkomst så afsevärdt reducerad, att detta sannolikt skulle för honom medföra allvarsamma bekymmer.

Kommittén har emellertid härvid förbisett hvad som är själfva grundtanken i det nya systemet. En hvar uppmärksam iakttagare däraf skall lätt finna, att detsamma syftar till att i möjligaste mån lämpa sig efter tjänstemännens större eller mindre behof under olika tidsskeden: lägre löner under äktenskapets första tid, stegrade i mån som barnen tillväxa och kräfvat allt större utgifter, för att nå sin kulmen, då utgifterna för barnens uppfostran äro störst. Då hufvudern nått 65 års ålder och sålunda är pensionsberättigad, äro i de flesta fall barnen ute ur boet och behofven därigenom nedbragta till ungefär den nivå som då äktenskapet ingicks.

Endast genom detta system kan man undgå att höja pensionerna.»

In fide

Philip Pihlgren.

Räntekammarens summariska bokslut den 11 maj 19.....

Inkomster.			Utgifter.		
<i>Behållning från 1904:</i>			1. hufvudtitelns ordin. anslag	708,875	—
Räntmästarens hand-			2. d:o d:o	748,737	89
kassa	4,285: 23		3. d:o d:o	401,475	—
Å giroräkning i Riks-			4. d:o d:o	8,000,000	—
banken:			5. d:o d:o	4,400,000	—
Statsmedel	8,422,143: 15		6. d:o d:o	1,147,630	46
Fondmedel	1,842,368: 24		7. d:o d:o	544,062	77
Diverse verks medel	963,950: 87	11,232,747 49	8. d:o d:o	1,344,398	11
Levereringar från länen (statsmedel)...	35,594,430 87	10. d:o d:o	9. d:o d:o	324,552	56
Bötesmedel	36,725 51	2. hufvudtitelns e. o. anslag	10. d:o d:o	637,182	88
Fyr- och båkmiddel	475,000 —	3. d:o d:o		186,668	80
Järnvägstrafikmedel	3,200,000 —	4. d:o d:o		6,017	14
Levereringar från diverse verk	7,181,537 59	5. d:o d:o		1,650,000	—
Extra uppbörd	108,125 25	6. d:o d:o		3,200,000	—
Tullmedel	17,020,000 —	7. d:o d:o		1,100,739	13
Stämpelmedel	1,135,807 09	8. d:o d:o		260,357	43
<i>Hufvudtitlarnes uppbördsmedel:</i>		9. d:o d:o		300,736	85
ordinarie	142,801: 46	10. d:o d:o		162,245	26
fattigvårdsmedel	1,364: 37	Utom hufvudtitlarne		662,410	—
köpeskillingar	567,757: 06	Utom stat: sjukkassor		68,240	77
extra ordinarie	9,639: 79	diverse		59,416	—
Riksbanksvinst	2,000,000 —	Förskott		19,898,498	97
Ersatta förskott	1,067,472 02	Länens in visningar		915,779	74
Brännvinsminuthandelsmedel	1,602,445 08			25,440,415	79
Examensafgifter	30,224 —	<i>Fondmedel:</i>			
Småskoleläroanstalten ...	16,645: —	lån	5,658,200: —		
Försäkringsinspektionen ...	141: —	diverse utgifter	180,326: —		
Skogsvårdsafgifter	80,000: —	inköpta obligationer	1,029,259: 86	6,867,785	86
	96,786 —				
<i>Fondmedel:</i>		<i>Behållning:</i>			
Diverse inkomster ...	3,436,683: 78	Å giroräkning i Riks-			
Inbetalda lån	679,305: 30	banken	7,286,301: 12		
Räntor	711,854: 74	i räntmästarens hand-			
	4,827,843 82	kassa	8,179: 87	7,294,480	99
Summa	86,330,707 40	Summa	86,330,707 40		

Bil. litt. B.

Formulär.

Dagrapport

den 11 Maj .....

				Hufvudjournalen		Bijournalen		Summa	
Enligt journalerna:									
Summa debetposter från årets början				49,290,154	47	36,229,331	41	85,519,485	88
Summa kreditposter från årets början				53,221,511	09	25,240,415	79	78,461,926	88
				Saldo vid kassatimmans slut				7,057,559	—
Handkassan								8,179	87
Inneliggande assigna- tioner	N:o	Belopp		N:o	Belopp		N:o	Belopp	
	695	2,265	32						
	697	3,600	—						
	706	1,800	—						
	716	2,848	—						
	723	7,140	14						
	726	1,641	73						
	728	16,000	—						
	731	168,396	93						
	732	20,275	—						
	735	4,775	—					228,742	12
								Summa	7,294,480 99
Saldo enligt kassaboken									7,294,480 99

Stockholm i Räntekammaren den 11 Maj 19.....

N. N.
Räntmästare.N. N.
Kassabokhållare.

Revideradt:

i anseende till debetposterna ..... N. N.
» » » kreditposterna ..... N. N.

Bil. litt. C.

Formulär.

Räntekammarens veckoafslutning

den 6—11 maj.

Kalenderveckan omfattar tiden					Insättningar.		Utlag.		Saldo.		Behållning enligt Rän- te- kam- marens journaler.	
fr. o. m.		t. o. m.										
		Maj	4	Behållning								10,153,779 23
Maj	6	Maj	11	Enligt hufvudjournalen	1,861,722	03	3,404,282	50				
				» bijournalen	586,738	32	2,140,398	08				
					2,448,460	35	5,544,680	58	3,096,220	23		
		Maj	11	Behållning								7,057,559 —
		Maj	11	Behållning								

N:r	T i l l k o m m a.								A f g å.				Behållning enligt Riks- bankens uppgift.
	Vid veckans slut i Riks- banken ännu icke till in- lösen företedda assigna- tioner, utfärdade af				I Riksbankens hufvudkontor insatta,		I afdelnings- kontoren insatta,		Af länsstyrel- sena utfärdade och å afdelnings- kontoren eller, beträffande Stockholms läns- styrelse, hufvud- kontoret under veckan inlösta men först påföl- jande vecka i Statskontoret bokförda.		Insättningar, som vid veckans slut ännu icke bokförts i Riks- bankens hufvud- kontor.		
	Stats- kontoret.		Läns- styrelserna.		men i Statskontoret icke under veckan bokförda belopp								
695	2,265	32	40,637	06	6,373	17	10,035	50	2,600	—	362,899	69	
697	3,600	—	50,585	30	633	33	32,064	27	180	—	4,200	—	
706	1,800	—	36,553	25	43	25	7,362	45	16,600	—	8,800	—	
716	2,848	—	59,618	45	21	88	49,462	22	3,717	93	350	—	
719	1,333	33	45,287	86	1,000	—			28,700	—	1,900	—	
723	7,140	14	65,300	—	1,772	05			51,797	93	2,000	—	
726	1,641	73	33,642	31	300	—					22	—	
728	16,000	—	331,624	23	1,800	—					20,100	—	
730	15,650	—			1,200	—					2,600	—	
731	168,396	93			100	—					1,400	—	
732	20,275	—			6,400	—					404,271	69	
734	200,000	—			5,700	—						—	
735	4,775	—			2,900	—						—	
736	2,000	—			3,600	—						—	
	447,725	45			3,800	—						—	
					942	50						—	
					600	—						—	
					183	35						—	
					37,369	53						—	
													7,467,670 81

Stockholm den 18 maj 1905.

N. N.

Räntmästare.

	Enligt 1904 års löneförhållanden									
	Lön och tjänstgöringspenningar	Ålders-tillägg	Rätt till dyrtids-tillägg	Arfvode från de af statskontoret förvaltade fonder	Summa å statskontorets stat	Arfvode för tjänstgöring i annat verk		Arfvode för tjänstgöring hos riksdagen eller statsrevisionen ³⁾		Summa
Generaldirektören	9,000	—	—	—	9,000	—	—	—	—	9,000
En statskommissarie	6,400	600	—	500	7,500	—	—	—	—	7,500
En statskommissarie	6,400	—	500	—	6,900	—	—	—	—	6,900
En statskommissarie	6,400	—	500	—	6,900	—	—	—	—	6,900
Sekreteraren	4,500	—	450	—	4,950	—	—	—	—	4,950
Förste revisorn	4,500	1,000	500	—	6,000	—	—	1,100	—	7,100
Räntmästaren	¹⁾ 5,000	—	450	—	5,450	—	—	—	—	5,450
Kamreraren	4,500	—	450	—	4,950	—	—	1,570	—	6,520
Registratorn	3,000	1,000	400	²⁾ 498	4,898	—	—	—	—	4,898
Memorialbokhållaren	3,000	1,000	400	—	4,400	—	—	—	—	4,400
Stämpelkassören	¹⁾ 3,500	—	300	—	3,800	—	—	—	—	3,800
En revisor	3,000	1,000	400	200	4,600	1,554	—	—	—	6,154
En revisor	3,000	500	350	—	3,850	1,685	44	1,580	—	7,115
En revisor	3,000	500	350	—	3,850	1,967	46	—	—	5,817
En revisor	3,000	—	300	—	3,300	—	—	2,270	—	5,570
En revisor	3,000	—	300	—	3,300	1,200	—	825	50	5,325
En revisor	3,000	—	300	—	3,300	—	—	1,525	50	4,825
En revisor	3,000	—	300	—	3,300	—	—	1,570	—	4,870

¹⁾ Däraf 500 kronor misräkningspenningar.

²⁾ Arfvode såsom kommissionär inom ämbetsverket.

³⁾ Har beräknats bortfalla till följd af kommittéförslagets villkor, att tjänstemännen skola närvara å träffar, alldeles omöjliggör tjänstgöring hos riksdagen, dess utskott eller statsrevisionen.

Bil. litt. D.

Enligt kommittéförslaget						Ökning		Minskning		
Lön och tjänstgöringspenningar	Ålders-tillägg	Summa å stat	Afdrag för ökade pensionsavgifter		Återstod					
10,000	—	10,000	360	—	9,640	—	640	—	—	Generaldirektören.
7,000	600	7,600	270	40	7,329	60	—	—	170	40 En statskommissarie.
7,000	—	7,000	239	20	6,760	80	—	—	139	20 En statskommissarie.
7,000	—	7,000	239	20	6,760	80	—	—	139	20 En statskommissarie.
5,300	—	5,300	157	50	5,142	50	192	50	—	— Sekreteraren.
5,300	1,000	6,300	202	50	6,097	50	—	—	1,002	50 Förste revisorn.
¹⁾ 5,800	—	5,800	157	50	5,642	50	192	50	—	— Räntmästaren.
5,300	—	5,300	157	50	5,142	50	—	—	1,377	50 Kamreraren.
3,800	800	4,600	108	50	4,491	50	—	—	406	50 Registratorn.
3,800	800	4,600	108	50	4,491	50	91	50	—	— Memorialbokhållaren.
¹⁾ 4,300	—	4,300	80	50	4,219	50	419	50	—	— Stämpelkassören.
3,800	1,200	5,000	122	50	4,877	50	—	—	1,276	50 En revisor.
3,800	400	4,200	94	50	4,105	50	—	—	3,009	94 En revisor.
3,800	400	4,200	94	50	4,105	50	—	—	1,711	96 En revisor.
3,800	—	3,800	80	50	3,719	50	—	—	1,850	50 En revisor.
3,800	—	3,800	80	50	3,719	50	—	—	1,606	— En revisor.
3,800	—	3,800	80	50	3,719	50	—	—	1,106	— En revisor.
3,800	—	3,800	80	50	3,719	50	—	—	1,150	50 En revisor.

tjänsterummet oafbrutet och likformigt under minst 6 timmar, hvilket, åtminstone hvad statskontoret be.

Till Kungl. Statskontoret.

Till fullgörande af mig lämnadt uppdrag att komplettera den statistik, beträffande lefnadskostnaderna i hufvudstaden, som ligger till grund för löneregleringskommitténs framställning och förslag den 18 november 1903 och 24 november 1904, får jag vördsamt anföra följande.

För hvarje löntagare, som undfår lön i kontanta penningar, kommer det tidvis att inträffa, att till följd af förändringar i de allmänna ekonomiska förhållandena inom det samhälle, i hvilket han lefver, lönen icke längre räcker till för att gifva honom hans uppehälle på sätt som vid dess beviljande var afsedt. Enskilda personer, såväl de hvilka arbeta åt enskilde, som de hvilka äro sina egna arbetsgifvare, hafva jämförelsevis lätt att följa med den allmänna ekonomiska utvecklingen, hvilken i själfva verket bestämmes just af dem. De kunna därför åt sig vindicera en sådan betalning för sitt arbete, som icke blott låter dem behålla sin lefnadsstandard utan ock höja densamma. Men för att icke tjänstemannakåren skall sjunka på den sociala skalan och för att det icke skall blifva omöjligt att rekrytera densamma med personer af afsedd kompetens, måste lönerna emellanåt regleras. Sista gången, en sådan lönereglering på grund af högt uppdrifna lefnadskostnader visade sig nödvändig beträffande tjänsteinnehafvare vid de centrala ämbetsverken, var i början af 1870-talet. De förhållanden, som då rådde, föranledde Kungl. Maj:t att i september 1873 taga första steget till den lönereglering, som, hvad statskontoret vidkommer, genomfördes år 1876.

Efter denna tidpunkt hafva följt tider af stillastående och partiell tillbakagång, men nu har en ny flodvåg kommit, starkare än någon föregående. Och för denna uppåtgående rörelse hos svenska folkets lefnadsvillkor under de senaste årtiondena går jag nu först att redogöra, då

denna utveckling ej blott utgör den bakgrund, mot hvilken man måste se statstjänarnes lefnadsförhållanden, utan äfven har haft en direkt inverkan på deras lefnadskostnader.

I sitt förenämnda betänkande den 18 november 1903 hänvisar löne-regleringskommittén till en af aktuarien I. Flodström den 22 november 1900 afgifven utredning angående ämbets- och tjänstemännens lefnadskostnader. I denna utredning, hvilken såsom bilaga till statsrådsprotokollet den 7 januari 1901 finnes tryckt vid statsverkspropositionen till 1901 års riksdag, läses:

»Det torde af ingen bestridas, att den allmänna lefnadsnivån i vårt land under de sista tjugu åren undergått en betydande höjning, en höjning som omfattat hela vårt folk från de högsta i samhället till landsbygdens allmoges och daglönare samt städernas arbetareklass. Det är ett egendomligt förhållande med den långvariga depression, som snart sagdt ända sedan slutet af 1870-talet hvilat öfver landets näringslif, att trots enskildes misräkningar och förluster, arbetslöshet och umbäranden nationalförmögenheten tillväxt med en förut okänd hastighet och lefnadsvillkoren förbättrats för alla lager af befolkningen. Enligt beräkningar, utförda för den till innevarande års (d. v. s. 1900 års) utställning i Paris utarbetade statistiska handboken, har Sveriges nationalförmögenhet från år 1885 till år 1898 ökats i värde med ej mindre än 2 milliarder 332 millioner kronor, d. v. s. att medan år 1885, efter folkmängden räknadt, på hvarje individ kom ett belopp af 1,397 kronor, år 1898 motsvarande summa uppgick till 1,753 kronor. Och jämför man beloppen af de skattebördor, som det svenska folket under olika skeden af det nu gångna fjärdedels seklet, i form af bevillning af fast egendom och af inkomst efter 2:dra artikeln, ansett sig kunna bära, befinnes det, att hela bevillningssumman samt beloppet därpå pr innebyggare utgjort i årligt medeltal:

åren 1876—1885	kronor	3,479,490	d. v. s.	pr innebyggare	kronor	0,76
» 1886—1895	»	4,495,172	»	»	»	0,94
år 1896	.....	5,826,158	»	»	»	1,18
» 1897	.....	6,198,978	»	»	»	1,24
» 1898	.....	6,840,873	»	»	»	1,36
» 1899	.....	7,309,358	»	»	»	1,44.

Härvid har man visserligen att iakttaga, att bevillningen för jordbruksfastighet åren 1876—1892 beräknats efter andra grunder än från och med det därpå följande året. Men äfven om man omräknar talen för

perioderna 1876—1885 och 1886—1895 i enlighet med nu gällande beskattningsgrunder — hvarvid erhållas respektive 4,107,945 och 4,955,150 kronor eller pr innebyggare respektive 0,90 och 1,04 kronor —, finner man att bevillningsbeloppet pr innebyggare från perioden 1876—1885 till och med 1899 ökats med ej mindre än 60 procent, hvaraf öfver 22 procent komma på de båda åren 1898 och 1899.

Den viktigaste faktorn i vår nationella välmågas tillväxt är den, att arbetet blifvit bättre betaldt. En föreställning härom kan man få genom studium af de af Kungl. statskontoret publicerade generalsammandrag öfver bevillningen. Jag meddelar här nedan en efter dessa generalsammandrag beräknad tablå. I första kolumnen angifves det år uppskattningen afser. Andra, tredje och fjärde kolumnerna innehålla det uppskattade värdet af all bevillningsskyldig fast egendom, den uppskattade inkomsten af kapital och den uppskattade inkomsten af arbete i hela riket, alla tre summorna dividerade med antalet invånare vid årets början. Sista kolumnen upptager för Stockholms stad inkomsten af arbete pr invånare.

	Uppskattadt värde af bevillningsskyldig fast egendom	Taxerad inkomst af kapital	Taxerad inkomst med undantag af inkomst af kapital	
			i hela riket	i Stockholm
			p r i n v å n a r e	
1873.....	543,5 kr.	4,2 kr.	49,1 kr.	292,2 kr.
1874.....	551,4 »	3,9 »	57,0 »	320,3 »
1875.....	554,5 »	4,7 »	58,3 »	339,0 »
1876.....	596,4 »	4,8 »	59,5 »	344,6 »
1877.....	597,4 »	5,0 »	61,7 »	346,0 »
1878.....	593,0 »	5,0 »	60,6 »	388,4 »
1879.....	664,6 »	5,1 »	55,5 »	331,8 »
1880.....	662,8 »	5,1 »	57,4 »	332,6 »
1881.....	670,8 »	5,4 »	61,3 »	356,5 »
1882.....	693,2 »	5,4 »	64,1 »	363,3 »
1883.....	701,8 »	5,7 »	66,7 »	360,7 »
1884.....	733,8 »	5,9 »	66,2 »	324,8 »
1885.....	738,7 »	6,0 »	69,1 »	361,8 »
1886.....	742,0 »	6,0 »	67,7 »	329,1 »
1887.....	729,1 »	5,8 »	68,6 »	342,2 »
1888.....	733,1 »	5,7 »	69,3 »	335,6 »
1889.....	739,5 »	5,6 »	74,6 »	348,6 »

	Uppskattadt värde af bevilningsskyl- dig fast egendom	Taxerad inkomst af kapital	Taxerad inkomst med undantag af inkomst af kapital	
	i h e l a r i k e t			i Stockholm
	p r i n v å n a r e			
1890.....	756,9 kr.	5,6 kr.	80,4 kr.	363,6 kr.
1891.....	765,2 »	5,8 »	81,7 »	366,3 »
1892.....	770,0 »	5,8 »	82,7 »	371,8 »
1893.....	788,4 »	6,0 »	83,7 »	374,4 »
1894.....	791,8 »	5,9 »	86,8 »	383,4 »
1895.....	791,1 »	6,0 »	89,4 »	381,7 »
1896.....	807,2 »	5,9 »	94,8 »	402,7 »
1897.....	812,6 »	6,1 »	102,4 »	431,0 »
1898.....	854,9 »	6,3 »	113,7 »	465,5 »
1899.....	867,1 »	7,0 »	123,3 »	488,3 »
1900.....	883,1 »	7,5 »	133,0 »	511,9 »
1901.....	895,9 »	7,9 »	140,8 »	531,6 »
1902.....	907,8 »	7,9 »	139,8 »	530,0 »
1903.....	1020,6 »	10,2 »	149,6 »	583,0 »
1904.....	1040,1 »	10,6 »	160,8 »	628,4 »

Att denna tablå utvisar så stor skillnad mellan medelinkomsten af arbete i hela riket och särskildt i Stockholm, beror därpå, att den fastighetsägande befolkningens inkomst af arbete inom jordbruksnäringen icke taxeras direkt såsom sådan utan endast indirekt genom att i taxeringshänseende afkastningen beräknas högre för jordbruksfastighet än för annan fastighet.

Öfver hela linjen märka vi ett mycket stort framåtgående, i det att ökningen från 1873 till 1904 belöper sig till

91 procent för fastighetsvärdet,

152 » » inkomst af kapital i hela riket,

227 » » » » arbete » » »

115 » » » » » » Stockholm.

Hvad särskildt Stockholm beträffar, bör man ihågkomma, att dess invånarantal mer än fördubblats sedan 1873 och att större delen af denna tillväxt uppkommit genom inflyttning af arbetare utan yrkesskicklighet, hvilkas jämförelsevis låga aflöning verkat nedsättande på medelinkomst-siffran. För lika kvalificerade delar af befolkningen i Stockholm har därför säkerligen inkomstökningen varit större än förestående tabell utvisar.

Detta bekräftas äfven af de uppgifter jag erhållit särskildt angående handelsbiträden. Med öfverståhållareämbetets skrifvelse den 31 augusti 1900 till herr statsrådet och chefen för Kungl. finansdepartementet följde följande uppgifter angående årslöner för:

	M a n l i g a		K v i n n l i g a	
	bokhållare	bodbiträden	kassörskor	bodbiträden
1875.....	200 kr.	300 kr.	200 kr.	200 kr.
1876.....	200 »	300 »	200 »	200 »
1877.....	200 »	300 »	200 »	200 »
1878.....	200 »	300 »	200 »	200 »
1879.....	200 »	300 »	200 »	200 »
1880.....	200 »	300 »	200 »	200 »
1881.....	200 »	300 »	200 »	200 »
1884.....	350 »	400 »	300 »	250 »
1885.....	350 »	400 »	300 »	250 »
1895.....	400 »	450 »	400 »	275 »
1899.....	500 »	600 »	500 »	350 »

Om den ytterligare stegring, som inträffat efter 1899, har jag från ett af de förnämsta kommissionskontoren i Stockholm i denna branch erhållit den upplysningen, att manliga kontors- och handelsbiträden numera, om de äro öfver exercisåren, betinga en årslön af 900 à 1,800 kronor och kvinnliga af samma ålder 600 à 1,200 kronor. Sedan 1875 hafva således dessa löner stigit till minst tredubbla beloppet men i de flesta fall vida högre.

Den högre betalning, som sålunda kommit arbetet till del, utgör i nationalekonomiskt hänseende en mycket glädjande företeelse; och detta gäller äfven om den omständigheten, att t. ex. kontors- och handelsbiträden utom höjning i lönen äfven vunnit förminskning i arbetstiden. Men allt detta har äfven i sin mån bidragit till att för alla samhällsklasser stegra lefnadskostnaderna. Ty då ju värdet af en vara är beroende af värdet af det därpå nedlagda arbetet, måste den bättre uppskattningen af arbetets värde såväl inom handelsvärlden som på öfriga områden hafva till följd en stegring af lefnadskostnaderna. Och det är för den följande utred-

ningen af vikt att fasthålla, att en hufvudorsak till fördyrandet af allt hvad till lifvets uppehälle hörer är den omständigheten, att det för dess producerande använda *arbetet* blifvit bättre betaldt.

Ett alldeles direkt inflytande har den allmänna stegringen af arbetets värde haft på *en* af utgiftsposterna i en tjänstemannafamiljs hushåll, nämligen tjänstehjonslöner. I den Flodströmska utredningen finnes en statistik öfver årslöner åt tjänstefolk, hvilken jag kompletterat genom upplysningar från samma håll, hvarifrån utredningens egna siffror i detta hänseende hämtats. Den kontanta årslönen har i Stockholm utgjort

	för kokerska:	för piga:
1875	125 kr.	100 kr.
1876	125 »	100 »
1877	125 »	100 »
1878	125 »	100 »
1879	125 »	100 »
1880	125 »	100 »
1881	125 »	100 »
1884	180 kr.	120 kr.
1885	180 »	120 »
1895	200 kr.	150 kr.
1899	250 kr.	180 kr.
1900	250 »	180 »
1901	250 »	180 »
1902	250 »	180 »
1903	275 »	200 »
1904	275 »	200 »

Såsom synes, hafva lönerna från 1875 till 1904 ökats

för kokerskor med 120 procent,

» pigor » 100 »

eller i medeltal med

110 procent.

Härmed är dock ingalunda den verkliga ökningen å detta konto fullständigt angifven; ty tjänarnes ställning har äfven i flera andra hänseen-

den förbättrats. Arbetstiden har förminskats, anspråken på kost och rum hafva ökats och extra hjälp måste nu anlitas för mycket, som förr villigt utfördes af husets egna tjänare. Allt detta vållar ökade kostnader, som inverka både på löners konto och på andra konti i hushållsboken, hvilket också bekräftas af utdrag, som jag erhållit ur mycket noggrant och mycket detaljeradt förda hushållsböcker.

De i den Flodströmska utredningen upptagna medelhyresbeloppen pr rum »äro grundade på det rika material, som samlats inom Stockholms inteckningsgarantiaktiebolag, och afse de genom förmedling af detta bolags publikation 'Stockholms Hyreslista' uthyrda bostadslägenheter». Då det torde vara omöjligt att från annat håll erhålla något fullt objektivt statistiskt material af samma omfattning, återgifver jag här detsamma kompletteradt för de senaste åren:

1883	.....	209 kronor
1884	.....	215 »
1885	.....	217 »
1886	.....	209 »
1887	.....	195 »
1888	.....	185 »
1889	.....	177 »
1890	.....	175 »
1891	.....	174 »
1892	.....	174 »
1893	.....	172 »
1894	.....	176 »
1895	.....	183 »
1896	.....	194 »
1897	.....	195 »
1898	.....	216 »
1899	.....	247 »
1900	.....	250 »
1901	.....	250 »
1902	.....	240 »
1903	.....	248 »
1904	.....	254 »

Ökningen visar sig således från 1883 till 1904 hafva varit $21\frac{1}{2}$ procent.

Emellertid, så förträffligt än detta material är ur objektivitetens synpunkt, kunna allvarliga anmärkningar göras mot detsamma ur andra synpunkter. Den viktigaste anmärkningen är den, att byggnadsverksamheten under årens lopp utsträckt allt längre åt utkanterna af staden, så att de lägenheter, som år 1904 utbjödos genom hyreslistan, äro i medeltal mindre centrala än de, som utbjödos 1883. Härigenom uppkommer ökad kostnad, både direkt därigenom, att spårvagn ofta nog behöfver anlitas, och indirekt genom tidsförlust. Tillökningen i utgifter är följaktligen ej obetydligt större än de anförda siffrorna utvisa.

För öfrigt gå dessa siffror icke längre tillbaka i tiden än till 1883. Men i föreliggande utredning gäller det att jämföra nu rådande lefnadsförhållanden med de förhållanden, efter hvilka tjänstemännens löner vid förra löneregleringen afpassades, således förhållandena under tiden närmast före 1876. Om hyresstegringen från denna tid yttrade Stockholms in-teckningsgarantiaktiebolags skapare, bankdirektören J. H. Palme, vid National-ekonomiska föreningens sammanträde den 26 oktober 1893:

»Från medlet af 1870-talet började hyresstegringen, och den gjorde sig nu inom kort gällande icke allenast i stor omfattning för alla slag af lägenheter, utan äfven med en häpnadsväckande hastighet.

Vår bostadsstatistik lämnar tyvärr icke någon ledning för utrönandet af denna stegrings verkliga storlek. Men jag har dock kunnat åtminstone approximativt beräkna densamma genom att undersöka hyresförändringarna för ett trettio-tal i olika delar af staden belägna fastigheter, hvilka af in-teckningsbolaget blefvo värderade första gången i början af 1870-talet och sedan ånyo mot slutet af samma årtionde eller under de första åren af 1880-talet. För dessa egendomar, hvilka under mellantiden icke undergått någon nämnvärd förändring i afseende å vare sig storlek eller beskaffenhet, uppgingo de sammanräknade hyrorna i början af 1870-talet till 142,000 kronor, och de hade omkring 1880 stigit till 231,000 kronor. De hade sålunda i medeltal ökats med icke mindre än 63 %».

Tager man därefter i beräkning den förut nämnda ökningen af 21,5 % från 1883, finner man, att den totala ökningen uppgått till 98 %. En våning af t. ex. 500 kronors hyresvärde i medlet af 1870-talet hade till omkring år 1880 stigit med 63 %, d. v. s. till 815 kronor, och sedermera från 1883 till 1904 med 21,5, d. v. s. till 990 kronor. Hyresstegringen utgör således

minst 98 procent.

Jag säger »minst», emedan härvid ingen hänsyn tagits till 3-års perioden från 1880 till 1883, under hvilken den första stegringen ännu fortgick.

För öfrigt vet hvarje stockholmare, att den senaste hyresstegringen ännu icke nått sin höjdpunkt, utan att hvarje gång ett hus säljes hyresgästerna hafva att befara en förhöjning af hyran.

I fråga om lifsmedel och bränsle anför aktuarien Flodström i sin utredning två siffror för ökningsprocenten. Den ena, som han betecknar med »enligt uppgift», härrör från »de från olika håll inom vederbörande förvaltningsområde uttalade omdömen» och uppgår, hvad Stockholms stad beträffar, till 42 procent. Om denna siffra och motsvarande siffror för länen, hvilka i allmänhet direkt uppgifvits af respektive länsstyrelser, faller Flodström det omdömet, att de därur härledda slutsiffrorna, med afseende på de till grund för desamma liggande uppgifternas ojämna beskaffenhet, såsom uttryck för *prisstegring* antagligen äro för höga, men såsom uttryck för *de allmänna lefnadskostnadernas stegring* däremot snarast för låga.

För att finna ett för prisstegringen i och för sig någorlunda giltigt *minimital*, har han använt hufvudsakligen i tidningen Dagens Nyheter noterade torg- och hamnpriser och på grund däraf uppskattat prisstegringen å bränsle och lifsmedel i Stockholm i medeltal till 10 procent. Han anmärker själf angående samtliga i hans tabell förekommande uppgifter öfver lifsmedelspriser, att de endast gälla uppköp ur första hand och således icke gifva någon ledning för beräkande af möjligen inträdda förändringar i storleken af de så kallade mellanhändernas försäljningsvinst. Den tillökning i värde, som varan erhåller, innan den kommer i konsumenternas ägo, skall utgöra betalning för mellanhändernas arbete med distributionen och tillhandahållandet af densamma. Och jag har i det föregående påvisat, att betalningen för arbete, särskildt hvad bodbiträden beträffar, ökats med mer än 200 procent. Det är därför endast med mycken tvekan man kan begagna sig af dessa förstahandsuppgifter, och det är med allt skäl, som Flodström kraftigt betonar, att den ur dessa uppgifter vunna siffran, 10 procent, såsom medeluttryck för prisstegringen endast är ett *minimital*, hvaraf han begagnar sig för att om sin beräknings resultat kunna säga, att det åtminstone icke är för högt.

Emellertid har jag haft tillfälle att konstatera, huru stora de svårigheter äro, som möta vid försöken att erhålla fullt objektiva siffror. Jag har därför måst bestämma mig för att nöja mig med minimital och att använda mig af de Flodströmska siffrorna. Härvid måste dock bemärkas, att hans siffra, 10 procent, angifver prisstegringen från perioden 1876—1885 intill år 1900.

Hvad nu först slutpunkten för jämförelsen beträffar, så hafva ju sedan år 1900 ytterligare 5 år förflutit. Men ehuru en jämförelse med uppgifterna i Dagens Nyheter för ett senare år och i öfrigt kända förhållanden synas gifva vid handen, att någon stegring inträffat sedan år 1900, har jag icke för den skull velat rubba hans medelsiffra, som ju är beroende på en uppskattning af de olika lifsmedlens betydelse för ett hushåll, för hvilken det är ganska svårt att finna objektiva grunder.

Mera af nöden är en justering beträffande jämförelsens begynnelsepunkt. Utgångspunkten för hans jämförelse utgöres nämligen af medeltal för åren 1876—1885, d. v. s. för det decennium, under hvilket lönerna reglerades för de olika ämbetsverken. Nu är det emellertid klart, att normen för alla de olika löneregleringarna fastslogs redan 1876, då de första af dem antogos af Riksdagen. De förhållanden, efter hvilka de nya lönerna afpassades, äro således att söka under åren närmast före 1876, och bland dessa är särskildt att märka året 1873, under hvilket regeringen tog de första stegen till de blifvande löneregleringarna, och hvars prisförhållanden varit bestämmande ej blott för 1874 års Riksdag utan för alla senare Riksdagar till och med år 1881 i afseende på frågan om dyrtidstillägg och således väl äfven i afseende på löneregleringar. Jag har därför flyttat utgångspunkten för jämförelsen tillbaka från medeltalen för decenniet 1876—1885 till talen för år 1873.

Det är då af vikt att undersöka, om någon större olikhet förefinnes mellan dessa båda utgångspunkter. I nedanstående tabell återfinnas de ifrågavarande talen; medeltalen för 1876—1885 äro hämtade ur bil. A till Flodströms förenämnda utredning, 1873 års tal från de i Dagens Nyheter noterade torg- och hamnpriser.

	Kvantitet.	1873 års priser.	Medeltal för 1876—1885.	Ökning (+) eller minskning (—).
Mjöl:				
Hvetemjöl	100 kg.	33: 52	27: 55	— 18 %
Rågmjöl	»	15: 41	15: 30	— 1 »
Rågsikt	»	24: 00	21: 16	— 12 »
Gryn:				
Korngryn	»	24: 82	20: 81	— 16 »
Krossgryn	»	27: 88	29: 48	+ 6 »
Helgryn	»	29: 76	25: 06	— 16 »
Hafregryn	»	29: 41	25: 95	— 12 »

	Kvan- titet.	1873 års priser.	Medeltal för 1876—1885.	Ökning (+) eller minskning (—).
Potatis	1 hl.	4: 47	4: 19	— 6 %
Spisbröd	1 kg.	0: 27	0: 28	+ 4 »
Flask:				
Färskt	»	0: 86	0: 80	— 7 »
Salt	»	0: 87	0: 89	+ 2 »
Kött:				
Oxkött	»	0: 71	0: 67	— 6 »
Färskt färskött	»	0: 78	0: 83	+ 6 »
Salt färskött	»	0: 65	0: 64	— 1 »
Fisk:				
Gädda	»	0: 56	0: 68	+ 21 »
Abborre	»	0: 56	0: 64	+ 14 »
Hjålmargös	»	0: 87	0: 88	+ 1 »
Salt lax	»	1: 15	1: 35	+ 17 »
Kabeljölånga	»	0: 32	0: 35	+ 9 »
Norsk sill	1 tunna	28: 85	30: 70	+ 6 »
Smör:				
Bordssmör	1 kg.	1: 95	2: 18	+ 12 »
Matsmör	»	1: 65	1: 60	— 3 »
Sötmjölksost	»	1: 26	1: 24	— 2 »
Mjolk				
Oskummad	1 l.	0: 13	0: 16	+ 23 »
Skummad	»	0: 07	0: 08	+ 14 »
Ägg	1 tjog	1: 15	1: 13	— 2 »
Ved:				
Björk	1 famn	25: 64	23: 08	— 10 »
Tall	»	17: 44	14: 93	— 14 »
Gran	»	16: 30	14: 07	— 14 »

Jag har redan anmärkt, att det är svårt att uppskatta huru stor ökningen eller minskningen *på det hela* af lifsmedelpriserna varit från en tid till en annan, då på denna uppskattning inverkar den ekonomiska betydelse man anser olika lifsmedel äga för ett hushåll, en betydelse som tydligtvis fattas olika af olika familjer. Jag har dock gjort en kalkyl, och denna har gifvit till resultat, att lifsmedlen på det hela varit ett par procent billigare år 1873 än i medeltal under åren 1876—1885. Men då jag

icke kunnat erhålla någon uppgift för år 1873 för socker, har jag icke velat göra någon ändring i Flodströms uppskattning utan har liksom han antagit

10 procent såsom minimital

för prisstegringen å lifsmedel och bränsle.

Hvad »andra lefnadskostnader» beträffar, är det ännu svårare att finna någon exakt siffra. En af svårigheterna härvidlag består däruti, att en stor olikhet råder mellan nutida förhållanden och förhållandena på 1870-talet, så att mycket, som vid dessa olika tidpunkter går under samma namn, dock är af alldeles olika kvalité. Att emellertid för här ifrågavarande lifsförnödenheter på det stora hela en betydande prisstegring ägt rum, är en följd af den allmänna stegring af det mänskliga arbetets värde, hvarom jag förut talat. I vissa fall är äfven denna stegring lätt att konstatera och beräkna.

Priset på klippning af hår och skägg har på första klassens frisørsalonger stigit från 25 å 35 öre på 1870-talet till 1 krona, således med ungefär 200 procent. Rakning, som på 1870-talet kostade 10 å 12 öre kostar nu 20 öre; priset har alltså stigit med 67 procent.

De årliga skolafgifterna för en lärjunge uppgingo i medeltal för Stockholms allmänna läroverk år 1875 till 19 kronor 75 öre och i genomsnitt för de fem åren 1871—1875 till 19 kronor 70 öre. År 1903 hade de stigit till 31 kronor 13 öre eller i genomsnitt för de fyra åren 1900—1903 till 30 kronor 92 öre. Alla dessa afgifter gingo till skolornas enskilda kassor. Hvad framtiden beträffar, tillkomma härtill de af statsmakterna i följd beslutade terminsafgifterna, hvilka utgöra

för realskolan.....	20 kronor
» gymnasium.....	30 » .

I medeltal uppgå följaktligen dessa afgifter till mera än 40 kronor om året. Häraf synes, att skolafgifterna hafva ökats från ungefär 20 kronor till mera än 70 kronor eller med mera än 250 procent.

Beträffande medicinaltaxan har jag genom en jämförelse mellan sundhetskollegii kungörelse den 9 november 1874 och medicinalstyrelsens kungörelse den 12 december 1904 funnit, att priset å 23 af de mest använda bland de i medicinaltaxan upptagna apoteksvarorna stigit med belopp, växlande mellan 14 och 400 procent eller i genomsnitt med 73 procent, under det att priserna å 11 andra dylika varor fallit med 12 å 78 procent, i genomsnitt 46 procent. Då jag endast undersökt förhållandet med

de *mest* använda apoteksvarorna, vågar jag icke ett försök att afgöra, huru mycket läkemedelspriserna på det hela stigit. Men att en stegring inträffat, torde vara säkert.

Hvad jag nu senast anført har endast till uppgift att visa, hurusom för vissa »andra lefnadskostnader» priserna stigit med ända till flere hundra procent. Till denna afdelning är för öfrigt äfven att hänföra allt sådant, som tillkommit genom förändrade förhållanden, utan att förut hafva motsvarats af någon särskild kostnad, t. ex. sådant som nu måste inköpas eller utföras utom hemmet, men som förr plägade tillverkas eller utföras med egna tjänares hjälp.

I aktuarien Flodströms beräkning ingår det antagande, som han själf anser »sannolikt ohållbart», och som på grund af hvad jag anført torde få anses absolut orimligt, att för hela afdelningen »andra lefnadskostnader» ingen som helst stegring förekommit. Då af ohållbara antaganden ingen slutsats kan dragas, vill jag i stället göra ett annat antagande, som visserligen äfven det torde vara för lågt, men dock är mera hållbart såsom minimiantagande, nämligen att ifrågavarande utgifter ökats med

10 procent.

I den af Flodström antagna normalhushållsstaten ingå

lifsmedel och bränsle med	44 %
bostadshyra med	16 »
tjänstehjónslöner med	5 »
andra lefnadskostnader med	35 »
Summa 100 %	

Bland de uppgifter, jag erhållit i detta hänseende, finnes endast en, som för bostadshyran upptager en så låg siffra som 16 %, och denna uppgift härrör från en familj, som under en stor del af den tid uppgiften afser var bosatt på landet. Af de till mig lämnade uppgifterna synes framgå, att man i medeltal kan antaga, att bostadshyran uppgår till 22 procent. Att denna siffra icke är för hög, visar sig äfven däraf, att 22 % af den af kommittén föreslagna lönen för första gradens tjänstemän, 3,800 kronor, endast utgör 836 kronor, för hvilket belopp det torde vara svårt att nu för tiden i Stockholm erhålla någon våning, lämplig för en tjänstemannafamilj *med barn*, hvarvid tillika är att märka, att om familjen för barnens skull nödgas bo på landet på sommaren, kostnaden härför skall ingå i de 22 procenten.

För »tjänstehjonslöner» kan siffran 5 % bibehållas, hvaremot siffrorna för »lifsmedel och bränsle» samt för »andra lefnadskostnader» torde böra sänkas till respektive 40 och 33 %, så att den sålunda enligt de för mig tillgängliga uppgifterna justerade normalhushållsstaten får följande utseende:

Lifsmedel och bränsle	40 %
Bostadshyra	22 »
Tjänstehjonslöner	5 »
Andra lefnadskostnader	33 »
Summa 100 %	

I det föregående har jag visat, att för alla dessa slag af utgifter en prisstegring inträffat sedan den tid, efter hvars ekonomiska förhållanden den senaste löneregleringen var afpassad, en prisstegring som *minst* uppgår

för lifsmedel och bränsle till	10 %
» bostadshyra	98 »
» tjänstehjonslöner	110 »
» andra lefnadskostnader	10 »

Häraf kan man beräkna att prisstegringen på det hela uppgått till
minst 34 procent.

Såsom jag förut nämnt, har aktuarien Flodström utfört sina beräkningar under två olika antaganden angående prisstegringen för lifsmedel och bränsle, nämligen det så kallade »minimiantagandet»: 10 % och »enligt uppgift» (från vederbörande myndigheter): 42 %. Sätter man denna siffra 42 % i stället för den i min förestående beräkning använda siffran 10 % för prisstegringen å lifsmedel, så finner man, att prisstegringen på det hela »enligt uppgift» belöpt sig till 47 procent.

Jag vill här framhålla, hvad som för öfrigt framgår af det förut anförda, att skillnaden mellan aktuarien Flodströms och mitt slutresultat beror *dels* därpå, att jag ersatt hans »sannolikt ohållbara antagande» beträffande »andra lefnadskostnader» med ett något mera hållbart, *dels* ock hufvudsakligen därpå, att min jämförelse har andra utgångs- och slutpunkter än hans. Han har med förhållandena under år 1899 (i någon mån 1900) jämfört de prisförhållanden, som i medeltal voro rådande under det decennium, som börjar med det första löneregleringsåret, 1876. Jag har däremot med förhållanden, som ligga den nuvarande tiden så

nära som möjligt, jämfört förhållandena under den tid, som närmast föregick 1876.

Till förekommande af missförstånd torde jag äfven böra framhålla, att om lönerna ökas med den af mig beräknade minimisiffran, 34 procent, har därmed hänsyn på sin höjd tagits till den stegring, som priserna å olika lifsförnödenheter undergått i Stockholm, så att en tjänsteman för sin lön kan skaffa sig ungefär detsamma eller åtminstone icke mera än som hans företrädare på 1870-talet kunde skaffa sig för sin. Däremot har ingen hänsyn tagits till den omständigheten, huruvida statens tjänstemän, i motsats mot alla i enskild tjänst anställda, skulle få förlängd arbetstid. Ej heller har någon hänsyn tagits därtill, att folket i sin helhet fått sin lefnadsstandard höjd, utan genom de 34 procenten skulle endast statstjänarnes lefnadsstandard på sin höjd bibehållas oförändrad och de således hädanefter i socialt hänseende blifva i någon mån underlägsna de klasser af privatpersoner, med hvilka deras företrädare på 1870-talet varit jämställda.

Stockholm den 25 maj 1905.

Knut Beckman,
filosofie doktor.

Bil. litt. F.

**Uppgift å ledamöternas af Stockholmsafdelningen af Sveriges
advokatsamfund taxerade, sammanlagda inkomst »af tjänst
eller pension» samt »af rörelse, yrke eller eljest»
för år 1903.¹⁾**

Taxerad inkomst				Antal ledamöter	Procent
Från och med	3,000	kronor till och med	5,000 kronor	9	17,6
» » »	5,001	» » » »	7,000 »	8	15,7
» » »	7,001	» » » »	10,000 »	6	11,8
» » »	10,001	» » » »	12,000 »	8	15,7
» » »	12,001	» » » »	15,000 »	5	9,8
» » »	15,001	» » » »	20,000 »	3	5,9
» » »	20,001	» » » »	30,000 »	5	9,8
» » »	30,001	» » » »	40,000 »	4	7,8
Därutöfver				3	5,9
Summa				51 ²⁾	100,0

¹⁾ Ledamöterna äro upplagna enligt den i januari 1904 utkomna förteckningen öfver advokatsamfundets medlemmar. För fem ledamöter hafva taxeringsuppgifter ej kunnat anskaffas.

²⁾ Af dessa äro 6 antecknade såsom biträden å advokatkontor.